T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

# ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNDE YARGILAMA SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Halit BERAT**

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

ANKARA, 2022

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

# ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNDE YARGILAMA SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Halit BERAT**

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

**Tez Danışmanı**
**Dr. Öğr. Üyesi Yasin POYRAZ**

ANKARA, 2022

# ONAY SAYFASI

Halit BERAT tarafından hazırlanan “Uluslararası Ceza Mahkemesinde Yargılama Süreci” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

| **Jüri Üyesi** | | **Kurumu** | **İmza** |
|---|---|---|---|
| Dr. Öğr. Üyesi Yasin POYRAZ | | AYBÜ Hukuk Fakültesi | |
| Kabul [X] | Red [ ] | | |
| Prof. Dr. Yücel ACER | | AYBÜ Hukuk Fakültesi | |
| Kabul [X] | Red [ ] | | |
| Dr. Öğr. Üyesi Fethullah BAYRAKTAR | | ASBÜ Hukuk Fakültesi | |
| Kabul [X] | Red [ ] | | |

Tez Savunma Tarihi: 14/11/2022

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Yaşar YİĞİT

……

# BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim (14/11/2022).

Halit BERAT

# ÖZET


**Uluslararası Ceza Mahkemesinde Yargılama Süreci**

Bu çalışmada Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargılama süreci, Roma Statüsünün normatif düzenlemeleri ve Mahkemenin yargılama pratiği çerçevesinde inceleme konusu yapılmıştır. Uluslararası Ceza Mahkemesi soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş ve saldırı suçları gibi uluslararası toplum bakımından en ciddi suçlara ilişkin yargı yetkisine sahip ilk daimî uluslararası mahkeme özelliği göstermektedir. Aynı zamanda uluslararası suçların sorumlularının yargı önüne çıkarılmasını sağlayan bu yargı organı barışa, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı duyulması yolunda da önemli bir adım atıldığının açık göstergesidir. Gerek şahsi menfaatler sebebiyle gerekse devlet menfaati olduğu ileri sürülerek gerçekleştirilen ve uluslararası sonuçlar doğuran suçlar mevcut devletlerin çoğunun kabulüyle bir hukuki zemine oturtulmuş, kuralları önceden belirli bir yargılama neticesinde bu suçlara bir yaptırım uygulanmasına imkân sağlanmıştır. Her geçen gün insanların ve devletlerin birbiriyle temasının, iletişiminin, birlikteliğinin arttığı ve çeşitlendiği mevcut zaman diliminde, uluslararası toplumun çoğunluğunu oluşturan devletlerin uluslararası suçlar kapsamında aynı birlik ve duruş içinde bulunması barış, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi doğal ve insani değerlere olan saygıyı koruma yolunda bir inanç ve güven inşa etmiştir. Elbette bu inanç ve güvenin devam edebilmesi Uluslararası Ceza Mahkemesi nezdinde yapılacak soruşturmanın ve yargılamanın önceden belirlenen kurallara göre yürütülmesine, verilecek kararların aynı kurallara göre uygulanmasına bağlı olacaktır.



**Anahtar Kelimeler:** Kovuşturma, Roma Statüsü, Soruşturma, Tamamlayıcı Yargı Yetkisi, Temyiz, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Uluslararası Suç.

# ABSTRACT

## Trial Process in the International Criminal Court

In this study, the International Criminal Court trial process, the Rome Statute and the court's practical implementation are examined. The International Criminal Court is the first permanent international court that deals with the most serious crimes from the perspective of the international community, such as genocide, crimes against humanity, war crimes and aggression. At the same time, this judicial body, which ensures that those responsible for international crimes are brought to justice, is a clear indication that an important step has been taken towards respect for peace, human rights and the rule of law. For the first time, crimes that have international repercussions, whether because of personal interests or to the state, were established on a legal basis with the acceptance of the majority of the administering powers, and offered the possibility of imposing penalties for these crimes as a result of the trial according to predetermined criteria. In the current time period in which communication, outreach, unity and diversity of people and nations is increasing with each passing day, the nations that make up the majority of the international community have the same unity and position within the scope of international crimes as a way to protect and respect the natural and human values such as peace, human rights, rule of law and building faith and trust. Of course, the continuation of this belief and trust depends on the implementation of the investigation and trial before the International Criminal Court according to the predetermined rules, and the implementation of decisions according to the same rules.



**Keywords**: Appeal, International Criminal Court, investigation, international crime, Rome Statute, prosecution, supplementary jurisdiction.

# İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... i

ABSTRACT ..... ii

İÇİNDEKİLER ..... iii

GİRİŞ ..... 1

1. TARİHİ GELİŞİM VE ULUSLARARASI TOPLUMDAKİ YERİ BAKIMINDAN ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ ..... 4

.1.1 Uluslararası Ceza Mahkemesinin Tarihsel Bağlamı ..... 4

1.1.1. Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra ..... 5

1.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kurulan Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemeleri ..... 6

1.1.3. Birleşmiş Milletler Tarafından Kurulan Ad Hoc Mahkemeler ..... 7

1.1.3.1. Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ..... 8

1.1.3.2. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ..... 8

1.1.4. Uluslararası Ceza Mahkemesi ..... 9

1.2. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluş Nedenleri ..... 10

1.3. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yapısı ..... 14

1.3.1. Mahkemenin Oluşumu ..... 15

1.3.2. Başkanlık Kurulu ..... 16

1.3.3. Mahkeme Kısımları ..... 17

1.3.3.1. Temyiz Dairesi ..... 17

1.3.3.2. Yargılama Dairesi ..... 18

1.3.3.3. Ön Yargılama Dairesi ..... 18

1.3.3.4. Savcılık ..... 19

1.3.3.5. Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü ..... 20

1.3.4. Taraf Devletler Kurulu ..... 21

1.4. Uygulanabilir Hukuk ..... 21

1.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Devlet Egemenliğine Etkisi ..... 24

1.6. Roma Statüsüne Taraf Devletlerin İşbirliği ..... 27
1.7. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Suriye Olayları ..... 32
1.8. Amerika Birleşik Devletleri'nin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Yönelik Tavrı . 35
1.9. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu ..... 38
2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİN YARGI YETKİSİ VE SORUŞTURMA USULÜ ..... 42
2.1. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yetkisi ..... 42
2.1.1. Konu Bakımından Yargı Yetkisi ..... 42
2.1.1.1. Soykırım Suçu ..... 43
2.1.1.2. İnsanlığa Karşı Suçlar ..... 46
2.1.1.3. Savaş Suçları ..... 50
2.1.1.4. Saldırı Suçu ..... 52
2.1.2. Yer Bakımından Yargı Yetkisi ..... 54
2.1.3. Zaman Bakımından Yargı Yetkisi ..... 55
2.1.4. Kişi Bakımından Yargı Yetkisi ..... 56
2.2. Tamamlayıcı Yetki ..... 57
2.3. Yargı Yetkisinin Kullanılması ..... 58
2.4. Kabul Edilebilirlik Şartları ..... 59
2.5. Kabul Edilebilirlikle İlgili Öncelikli Kararlar ..... 60
2.6. Soruşturmanın Başlaması ..... 62
2.7. Savcının Soruşturma Aşamasındaki Görevi ve Yetkisi ..... 64
2.8. Şahısların Soruşturma Aşamasındaki Hakları ..... 67
2.9. Tekrar Ele Geçmeyecek Bir Soruşturma Fırsatı Durumunda Ön Yargılama Dairesi'nin Rolü ..... 70
2.10. Ön Yargılama Dairesi'nin Görevi ve Yetkileri ..... 71
2.11. Ön Yargılama Dairesi Tarafından Tutuklama veya Yakalama Emri Çıkarılması 72
2.12. Mahkeme Huzurunda Yapılacak İlk İşlemler ..... 76
.2.13 İddianamenin Kabul Edilmesi ..... 76

2.14. Yargılamanın Yapılacağı Yer ..... 81

3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNDE YARGILAMA, TEMYİZ VE KARAR DÜZELTME AŞAMALARI ..... 83

3.1. Hazır Olan Sanığın Yargılanması ..... 83

3.2. Dava Dairesinin Görev ve Yetkileri ..... 84

3.3. Suçun İkrarı Halinde Yapılacak İşlemler ..... 88

3.4. Suçsuzluk Karinesi ..... 91

3.5. Sanığın Hakları ..... 92

3.6. Mağdurlar ile Tanıkların Korunması ve Bunların Yargılamaya Katılması ..... 95

3.7. Deliller ..... 97

3.8. Adaletin Gerçekleşmesini Engellemeye Yönelik Suçlar ..... 100

3.9. Mahkeme Huzurundaki Uygunsuz Davranışlara Uygulanan Yaptırımlar ..... 102

3.10. Ulusal Güvenlik Bilgilerinin Korunması ..... 103

3.11. Üçüncü Taraf Bilgisi ve Belgeleri ..... 106

3.12. Hüküm İçin Gerekli Hususlar ..... 107

3.13. Mahkûmiyet ..... 108

3.14. Uygulanabilir Cezalar ..... 109

3.15. Cezanın Tespiti ..... 110

3.16. Beraat ve Mahkûmiyet Kararlarının veya Tayin Edilen Cezanın Temyizi ..... 112

3.17. Diğer Kararlara Karşı Temyiz ..... 115

3.18. Temyiz İşlemleri ..... 116

3.19. Mahkûmiyet veya Ceza Kararlarının Düzeltilmesi ..... 118

3.20. Tutuklanan veya Mahkûm Olan Kişiye Tazminat Ödenmesi ..... 120

SONUÇ ..... 123

KAYNAKÇA ..... 127

# GİRİŞ

Uluslararası Ceza Mahkemesinin 1998 yılında Roma'da kurulması kararlaştırılana kadar uluslararası suçlar, uzun ve zorlu müzakereler ile çekişmelerin konusu olmuştur[1]. Soykırım, insanlığa karşı suçlar gibi en ağır suçların cezasız kalmaması ve bu tür suçları işlemeyi düşünenlere karşı caydırıcı bir sistemin mevcut olması için birçok devlet bu konuda bir ihtisas mahkemesinin varlığına işaret etmiş, kimi devletlerse kendi aleyhlerine sonuç doğurmasından korkarak bu fikre karşı çıkmıştır.

Uluslararası Ceza Mahkemesinin yukarıda belirtilen uzun süren görüşmeler neticesinde ve 120 devletin kabul oyuyla kurulmuş olmasına rağmen yeryüzündeki her bir devlet ve insan için geçerli, uygulama alanı bulan bir mahkeme olduğu söylenemez zira birtakım devletler Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluş belgesi olan Roma Statüsü'ne taraf olmamıştır ve bu devletler arasında Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Rusya da bulunmaktadır[2]. Bununla birlikte, Roma Statüsü'ne taraf olan devlet sayısı günümüzde sürekli artmaktadır ve bu artış uluslararası adalet fikrinin kapsamlı şekilde uygulanması yolunda devletlerin genel bir uzlaşı içinde olduğunu göstermektedir.

Roma Statüsü'nü meydana getiren devletler Uluslararası Ceza Mahkemesinin, ulusal yargının rolünü tamamlamasını istemiştir[3]. Uluslararası Ceza Mahkemesi ulusal yargının yerine geçme amacı taşımamakta, sadece ulusal yargıyı tamamlayıcı bir rol oynamaktadır. Buna ek olarak Uluslararası Ceza Mahkemesinin organları ve prosedürleri, ulusal yargı önünde izlenen prosedürlerle çok benzemektedir. Örneğin savcı, bir taraf devletten veya Güvenlik Konseyi'nden davanın havalesini beklemeden, işlenen suçlarla ilgili resen

---

[1] Uluslararası bir suçun işlenmesinin ardından devletler adaleti sağlamak yerine politik olarak siyasi uzlaşmayı sağlamayı çalıştığından devletlerin menfaatleri adaletin tesis edilmesinin önüne geçmiştir, aynı yöndeki fikir için bkz. Durmuş TEZCAN/Mustafa Ruhan ERDEM/Murat ÖNOK, ***Uluslararası Ceza Hukuku,*** 6. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2021, s. 308.

[2] Tarihteki ilk anayasanın yapıldığı ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nin hukuken büyük bir adım olan Roma Statüsü'ne neden karşı çıktığı hakkında bkz. TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 362.

[3] Orçun ULUSOY, ***Uluslararası Ceza Mahkemesi,*** 1. Basım, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Ankara, 2008, s. 9.

soruşturma başlatabildiği için Uluslararası Ceza Mahkemesinde önemli bir rol oynar (Statü, m. 15/1). Ulusal yargılarda olduğu gibi, burada da savcı sanığın menfaatine veya aleyhine olsun, gerçeği ortaya çıkarabilecek her türlü delili araştırır.

Ayrıca Roma Statüsü, kişilerin soruşturma sırasında haklarını güvence altına alacak ve kendilerini savunmalarını sağlayacak birçok hüküm öngörmüştür (Statü, m. 55). Bu kapsamda Roma Statüsü, soruşturma altındaki kişilerin işkenceye veya insanlık dışı veya zalimane muameleye tabi tutulmasını yasaklamaktadır. Ayrıca, sanığın tehdit veya işkence altında yaptığı itirafların hiçbir hukuki değeri yoktur.

Uluslararası Ceza Mahkemesindeki yargılama iki aşamalıdır ve yargılamadan sonraki ikinci aşamayı temyiz oluşturur. Bunun amacı sanığın hukuka aykırı gördüğü kararlara karşı temyize gitmesini sağlamak, yani maddi gerçeği elde etmek adına itirazları da inceleme konusu yapmaktır.

Uluslararası Ceza Mahkemesinin oluşumu, uluslararası adalet kapsamında önemli bir aşamayı temsil etmektedir ve uluslararası suçluların cezasız kalmamaları noktasında adalet duygusunu güçlendirmektedir. Bu nedenle Uluslararası Ceza Mahkemesi organlarının görevlerini yerine getirirken bağımsız kalmaları, siyasetten uzak tutulmaları oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın amacı aşağıdaki sorulara yanıt bulmak, sorular kapsamındaki mevcut sorunları ve bunlara ilişkin olası çözüm yöntemlerini tespit etmektir:

a) Uluslararası Ceza Mahkemesi mevcut biçimi ve sistemiyle adaleti yerine getirme ve caydırıcılık sağlama yeterliliğine günümüzde sahip midir?

b) Uluslararası Ceza Mahkemesi “büyük güç” olarak anılan devletlerin ve uluslararası kuruluşların muhalefetine ve bunların ilgili kararlara uymamasına rağmen çalışabilmekte midir, çalışamıyorsa nasıl çalışır hâle getirilebilir?

c) Uluslararası Ceza Mahkemesinin tamamlayıcı yargı yetkisi bir güç müdür, yoksa zaaf mıdır?

Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluşuna, varlığına ve önemine ilişkin olarak bu paragrafa kadar aktarılan hususlar ışığında, yukarıdaki sorular da gözetilerek, bu çalışmayla Uluslararası Ceza Mahkemesi üzerine analitik bir çalışma hedeflenmektedir. Bu kapsamda;

Uluslararası Ceza Mahkemesinin çalışma mekanizması ve kararlarının uygulanma olasılığı incelenecek, savcının Uluslararası Ceza Mahkemesindeki rolüne ve görevini yerine getirirken karşılaştığı engellere ışık tutulacak, Uluslararası Ceza Mahkemesinin yetkisi ile ulusal yargının yetkisi arasındaki tamamlayıcılık konusuna netlik kazandırılacak, Uluslararası Ceza Mahkemesindeki soruşturma ile yargılama usulleri anlatılacak ve bu aşamalarda eksik olduğu düşünülen noktalar belirtilecektir.

Bu çalışmanın neticesinde Uluslararası Ceza Mahkemesinin tanıtılması ve uluslararası adaletin tesisi yoluyla barışın sağlamasındaki rolünün açıklanması sağlanacak, Uluslararası Ceza Mahkemesinin çalışma sistemindeki eksiklikler, daha etkin bir yargılamanın yapılabilmesi adına belirtilecek, mevcut modern çağda genel caydırıcılık kavramına ulaşmak için uluslararası suçlar için ceza fikrinin önemi bir kez daha gözler önüne serilecektir.

# 1. TARİHİ GELİŞİM VE ULUSLARARASI TOPLUMDAKİ YERİ BAKIMINDAN ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ

## 1.1. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Tarihsel Bağlamı

Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluş sürecinin tam olarak anlaşılabilmesi için öncelikle Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluş belgesi olan Roma Statüsü'ne kadar yaşanan süreçlere değinilmelidir.

Uluslararası mahkemelerinin ilk defa Yeni Çağ'da görüldüğü söylenebilir. Bu tespitin dayanağını, *Peter Von Hagenbach*'ın yargılanması için İsviçre Arşidükü tarafından 1474 yılında meydana getirilen *ad hoc* ceza mahkemesi oluşturmaktadır[4]. Bu mahkeme birkaç ülkeden gelen hakimlerden oluştuğu için ilk uluslararası ceza mahkemesi olarak kabul edilmektedir[5]. Aynı mahkeme sadece *Peter Von Hagenbach*'ın yargılanması için kurulmuş olduğundan yargılamanın sona ermesiyle birlikte dağılmış, bu özelliğiyle sonraki yıllarda kurulan *ad hoc* ceza mahkemelerine örnek teşkil etmiştir.

Bundan yarım yüzyıl sonra, Latin Amerika ve Karayipler'de köleliğin ve bunun ticaretinin önlenmesi için yeni *ad hoc* ceza mahkemeleri oluşturulmuştur. Bu mahkemeler farklı devletlerden gelen hâkimlerden oluşturulduğu için uluslararası nitelik taşımış, bundan dolayı bu mahkemeler "uluslararası mahkeme" olarak nitelendirilmiştir[6].

*Ad hoc* ceza mahkemelerinde önceden belirli olmayan kurallara göre yargılama yapılması, suçta ve cezada kanunilik ilkesinden bağımsız şekilde geçmiş zamanlardaki fiiller sebebiyle suç isnadında bulunulması, yargılamaların daha çok savaş veya olay galiplerinin istediği gibi yürütülen bir düzen hâline gelmesi karşısında kalıcı ve evrensel bir ceza mahkemesinin kurulması konusunda ilk fikir Uluslararası Kızılhaç Komitesinin üyelerinden olan *Gustav Moynier* tarafından 1872 yılında ortaya atılmıştır[7]. Yenilikçi bu fikir o zaman

---

4 Muhammet Celal KUL, ***Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Tecavüz (Saldırı) Suçu,*** 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016, s. 8.

5 Muratcan GÖKDEMİR, ***Uluslararası Ceza Mahkemesinde Soruşturma Usulü,*** 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2018, s. 3.

6 Yasin POYRAZ/Ömer Vehip ÖNEN, Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü, ***Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi***, Cilt: 4, Sayı: 1, Ankara, 2019, s. 193.

7 KUL, s. 8.

kabul görmemiş ve bu nitelikteki bir konunun tekrar gündeme gelmesi Birinci Dünya Savaşı'nın sonucuyla olmuştur.

### 1.1.1. Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra

Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra müttefik devletler Alman İmparatoru II. Wilhelm'in ve uluslararası düzeyde suç işlemiş Alman komutanlarından birkaçının yargılanmasını istemiştir. Bu doğrultuda kurulan soruşturma komitesi, 1919 yılında Paris'te gerçekleşen Barış Konferansı'nda savaş suçlularının uluslararası bağımsız mahkeme önünde yargılamasını önermiştir[8].

Amerikan heyeti uluslararası bir bağımsız mahkemenin kurulması fikrini şiddetle reddetmiş ve bu tarzdaki yargılamaların ilgili savaş suçundan zarar gören ülkenin ulusal yargısında gerçekleştirilmesini önermiştir. Bu karşıt fikrin neticesinde, 1919 yılında yapılan Barış Konferansı'nda soruşturma komitesinin özel uluslararası mahkeme kurulması önerisi kararı alınmamıştır[9]. Buna rağmen, Fransız ve İngiliz heyetlerinin ısrarı üzerine Versay Antlaşması'nın 227. maddesinde imparatoru ve diğer sanıkları yargılamak üzere Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'dan gelen hâkimlerin oluşturduğu bir mahkemenin kurulması öngörülmüştür. Ancak imparatorun Hollanda'ya kaçması ve Hollanda'nın onu müttefik devletlere teslim etmeyi reddetmesi nedeniyle bu mahkeme kurulamamıştır[10]. Versay Antlaşması'nın belirtilen düzenlemesi o zaman uygulanamamış olsa da anılan düzenleme, uluslararası ceza hukuku tarihinde ilk kez savaş suçlusu fikrinin ortaya atılması ve devlet başkanlarının halklarının menfaatiyle çelişen politikalarından dolayı sorumlu olacaklarının ilk kez karar altına alınması bakımından önemlidir.

9 Ekim 1934 tarihinde, Yugoslavya'dan ülkesinin bağımsızlığını isteyen radikal Hırvatistan Derneği, Marsilya'da Fransa Dışişleri Bakanı ve Yugoslavya Kralı'na karşı suikast düzenlemiştir. Bunun üzerine Fransa, uluslararası alanda suç işleyenlerin yargılanmasının garanti altına alınması ve terörle mücadeleye karşı bir ittifakın kurulması için Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri'ne bildiri göndermiş olup bu doğrultuda Milletler

---

[8] GÖKDEMİR, s. 23; TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 317.

[9] Gürkan DOĞAN, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme, ***Güvenlik Stratejileri Dergisi***, Cilt: 8, Sayı: 15, İstanbul, 2012, s. 58.

[10] Arzu ALİBABA, Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 49, Sayı: 1, Ankara, 2000, s. 184. Ayrıca: TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 318.

Cemiyeti, genel kurulunu uluslararası konferansa davet etmiştir[11]. 1937 yılında yapılan toplantı, uluslararası ve terör suçu işleyen kimselerin yargılanması için bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması yönündeki anlaşma kararı ile bitmiştir ancak bu karar, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle uygulanamamıştır[12].

### 1.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kurulan Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemeleri

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Tokyo ve Nürnberg mahkemeleri kurulmuş, her iki mahkeme hâkimleri de müttefik devletlerden seçilmiştir. Mahkeme bazı suçluların idamına ve diğerlerinin de hapis cezasına hükmetmiştir. Bu önemli yargılamalar uluslararası askeri ceza mahkemesi fikrinin fiili uygulamasının ilk adımını oluşturmaktadır[13].

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya kayıtsız şartsız teslim olmuş, daha sonra müttefik devletler Potsdam Konferansı'nı gerçekleştirmiştir. Bu konferansta Nazi suçlularının yargılanmasına karar verilmiş, mahkemenin yeri olarak Nürnberg şehri seçilmiştir. 20 Ekim 1945 tarihinde Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi yargılamaya başlayıp 1 Ekim 1946 yılında sona erdirmiştir[14].

19 Ocak 1946 tarihindeyse Pasifik bölgesinde Tokyo Uzak Doğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesinin kuruluşu ilan edilmiş, Japon savaş suçlularını yargılamakla görevlendirilen bu mahkeme 3 Mayıs 1946 tarihinde yargılamalarını sona erdirmiştir[15].

Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesinin yargılamaları birlikte incelendiğinde; İkinci Dünya Savaşı'nın trajedilerinin saldırı savaşı ile güç kullanımını ve tehdidini yasaklamak için devletleri daha fazla iş birliği yapmaya teşvik ettiği, uluslararası ceza hukuku tarihinde ilk defa savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar ve barışa karşı

---

[11] DOĞAN, s. 60.

[12] Ali Abdul Kadir KAHVAJI, ***Uluslararası Ceza Hukuku,*** 1. Baskı, El Halabi Yayınları, Beyrut, 2001, s. 189.

[13] Hayder İSAM, ***Uluslararası Ceza Mahkemesinde Savaş Suçları,*** 1. Baskı, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020, s. 34.

[14] Türkan Melis PARLAK, Galiplerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri, ***Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi***, Sayı: 37, İstanbul, 2015, s. 42.

[15] Yunus Emre GÜL, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve İnsan Haklarına Katkıları, ***Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi***, Cilt: 3, Sayı: 1, 2018, s. 296.

işlenen suçlar arasında sistematik bir sınıflandırma yapıldığı[16], uluslararası suçlarda bireylerin cezai sorumluluğunun kabul edildiği[17] ve bundan dolayı savaş suçları söz konusu olduğunda devlet başkanlarının bağışıklığının kabul edilmediği görülmektedir[18].

Uluslararası ceza hukuku bakımından bu yargılamalarla gelişme kaydedilmiş olsa da bu yargılamalarda sadece savaş mağlupları suçlu olarak gösterilmiştir; bir diğer ifadeyle, atom bombalarını kullanan kişiler hiçbir şekilde bir yaptırımla karşılaşmamıştır[19]. Ek olarak bu yargılamalara yönelik bir diğer eleştiri "kanunsuz suç ve ceza olmaz" şeklindeki ceza hukuku ilkesinin ihlâl edilmiş olmasıdır zira yargılama konusu edinilen suçlar yargılama tarihine kadar herhangi bir yazılı şekilde yaptırım altına alınmış fiiller değildir[20].

Bu eleştirilerden dolayı, takip eden süreçte insanlığın emniyetine ve barışa karşı işlenmiş suçlara ilişkin yargılamanın önceden belirli olan kurallara sıkı sıkıya bağlanmasına ayrıca önem gösterilmiş, 1950 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bir uluslararası ceza mahkemesini kurmak üzere gereken sistem taslağının hazırlaması için özel bir komiteyi görevlendirmiştir. Bu özel komite sistem taslağını 1953 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunmuştur[21]. Taslakta geçen "saldırganlık" kavramının kapsamı tartışma konusu olunca tanımın tarifi tamamlanıncaya kadar uluslararası ceza mahkemesinin kurulması yönündeki araştırmaların ertelenmesi kararı alınmıştır. 1974 yılında saldırganlık kavramının tarifinin tespit edilmesine rağmen bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulma konusu uzun bir süre tekrardan gündeme alınmamıştır[22].

### 1.1.3. Birleşmiş Milletler Tarafından Kurulan Ad Hoc Mahkemeler

1991 yılında Yugoslavya'da devam eden savaş sürecinde yapılan kıyımlar, toplu tecavüzler ve bunların yanı sıra Ruanda'da meydana gelen soykırım suçları bir uluslararası

---

16 Ersan ŞEN, ***Uluslararası Ceza Mahkemesi,*** 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 20; POYRAZ, s. 191.

17 GÖKDEMİR, s. 29.

18 Merve KÜÇÜK, Ceza Mahkemeleri Uluslararası Rezidüel Mekanizması, ***Türkiye Barolar Birliği Dergisi***, Sayı: 158, Ankara, 2022, s. 497.

19 ULUSOY, s. 6.

20 ŞEN, s. 21; TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 327.

21 KUL, s. 10.

22 Abdulezeli AZARKAN, ***Bireyin Cezai Sorumluluğu ve Uluslararası Mahkemeler: Nuremberg ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi***, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora tezi, İstanbul, 2002, s. 123.

ceza mahkemesinin kurulmasını tekrardan gündeme getirmiş ve bu konu acil konular arasında yer almıştır.

#### 1.1.3.1. Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından, 1991'den sonra Yugoslavya topraklarında uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden sorumlu kişileri yargılamak için bir uluslararası ceza mahkemesi kurmaya 1993 yılında karar verilmiştir[23]. Özellikle Bosna Hersek'teki etnik temizlik uygulamaları, nüfusun zorla sınır dışı edilmesi, yargısız infazlar, nüfusun keyfi olarak gözaltına alınması ve kız çocukları ile kadınlara karşı gerçekleştirilen toplu tecavüz fiilleri yargılamanın konusunu oluşturmuştur[24].

Mahkeme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından seçilen 11 hâkimden ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından belirlenen savcıdan oluşturulmuş, 17 Kasım 1993 tarihinden itibaren oturumlarını Lahey şehrinde gerçekleştirmiştir[25].

#### 1.1.3.2. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 1994 yılında kurulmuştur[26]. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü, Ruanda'daki çatışmalarla ilgili kısmı hariç, Uluslararası Yugoslavya Ceza Mahkemesi Statüsü'ne dayanmaktadır[27]. Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluş süreci ve statüleri beraber incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara varılabilir:

a) Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, Nürnberg ve Tokyo Mahkemesi gibi istisnai olarak, yani *ad hoc* mahkeme niteliğinde kurulmuştur.

---

[23] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 25.05.1993 tarihli, 827 sayılı kararının orijinal metni için bkz. https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf

[24] M. Yasin ASLAN, ***Uluslararası Ceza Mahkemesi***, 1. Baskı, Bilge Yayınevi, Ankara, 2017, s. 26; GÖKDEMİR, s. 56.

[25] ASLAN, s. 26.

[26] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 08.11.1994 tarihli, 955 sayılı kararının orijinal metnine ulaşmak için bkz. https://digitallibrary.un.org/record/198038

[27] Yusuf AKSAR, ***Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Usul Hukuku***, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 19.

b) Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, uluslararası ceza hukukunun gelişim tarihinde önemli bir aşama olarak görülmektedir. Bununla birlikte, Yugoslavya ve Ruanda Ceza Mahkemesi sadece gerçek kişilerle ilgili yargı yetkisine sahiptir ve bu durum, Nürnberg ve Tokyo Mahkemesine kıyasla bir geri adımdır[28].

c) Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesine yönetilen en büyük eleştiri, tıpkı Nürnberg ve Tokyo Mahkemesine yöneltildiği gibi, "kanunsuz suç ve ceza olmaz" şeklindeki ceza hukukunun bir genel ilkesinin ihlâl edilmiş olmasıdır. Bunun sebebi Mahkeme için belirlenen hukuk kurallarının geriye dönük olarak uygulanmasıdır.

d) Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kurulduğu için bunların bağımsız ve tarafsız olmadığı kabul edilmektedir[29].

e) Eleştiri konusu yapılan durumlara rağmen bu Mahkemeler, uluslararası ceza hukuku yargılamasına ilişkin kaidelerin anlaşmasına katkı sağlamış ve ilkeleri sağlamlaştırmış, bu kapsamda uluslararası topluma oldukça deneyim kazandırmıştır. En büyük deneyim, kalıcı bir uluslararası ceza mahkemesinin varlığının zorunlu olduğunun anlaşılması olmuş, bu deneyimin sonucunda Roma Statüsü oluşturulmuştur.

### 1.1.4. Uluslararası Ceza Mahkemesi

Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesinde yapılan yargılamalara "kanunsuz suç ve ceza olmaz" şeklindeki ceza hukuku ilkesine aykırı şekilde yapıldığı eleştirileri yöneltilince kalıcı bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması ve bu mahkemenin genel ilkelerinin, uygulanacak kurallarının önceden belirlenmesi konusunda mutabık kalınmıştır[30]. Bu kapsamda oluşturulan Roma Diplomatik Konferansı, Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurulması konusundaki anlaşmayla ve bu anlaşmayı detaylarıyla kaleme alan Roma Statüsüyle sonuçlanmıştır. 8 Aralık 1998 tarihinde Birleşmiş Milletler

---

[28] TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 355.

[29] ULUSOY, s. 7.

[30] GÖKDEMİR, s. 69.

Genel Kurulu, Uluslararası Ceza Mahkemesini kuran Roma Statüsü'nü 53/105 numaralı kararıyla onaylamış[31], yürürlüğe girmesi için gereken imza sayısına ulaşılmasıyla Roma Statüsü 1 Temmuz 2002'de yürürlüğe girmiştir[32].

Uluslararası Ceza Mahkemesi, taraf devletler tarafından imzalanan anlaşmaya bağlı olarak kurulan daimî bir uluslararası kuruluş olduğundan öncelikle bu yönüyle, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla kurulan Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesinden ayrılmaktadır[33].

### 1.2. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluş Nedenleri

Mahkemenin kuruluş süreci esasen tarihsel süreçten çıkarılan temel bir derse dayanmaktadır. Bu ders, uluslararası suçların işlenmesi sonucunda insanlığın bir bütün olarak uğradığı zararın hesabının sorulması gerektiğine dayanmakta ve bunun maddi gerçeği araştırarak, gerçekten sorumlu kişileri mahkûm ederek ve mahkûmiyetlerin sorumlu kişilerin sebep olduğu neticelerle orantılı olmasını gözeterek yapılmasının zorunlu olduğunu göstermektedir. Nitekim Statü, m. 1'de bu dersten hareketle Mahkemenin kuruluş amacının "uluslararası toplumu bir bütün olarak etkileyen en ciddi suçları işleyen kişilerin yargılanması" olduğu ifade edilmiştir.

Statü, m. 1'de yer verilen ifadeyi meydana getiren derse kaynaklık teşkil eden süreç, temel olarak İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte başlayan ve insanlığı etkileyen suçları işleyen kişilerin yargılanması gerektiği kanısına vardıran algının oluşmasına dayanmaktadır. Öyle ki İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesine kadar uluslararası suçların cezalandırılması hukuki bir zemine hiçbir zaman oturtulmamış ve birtakım yargılama girişimlerinden öteye gidememiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesine kadarki sürecin bu şekilde olmasının sebebi, savaş hukukunun o zamana kadar yalnızca örf ve adetlere dayanması ve bir devletin menfaati adına her türlü adımı atmasının meşru görülmesi olarak tespit edilebilir. Bu anlayış sebebiyle devletler sadece kendi politik iradelerini ve çoğu zaman şahsilik arz eden menfaatlerini gözeterek uluslararası toplumu etkiler şekilde hareket

---

[31] Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 08.12.1998 tarihli, 53/105 sayılı kararının orijinal metnine ulaşmak için bkz. https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/53.

[32] ULUSOY, s. 12.

[33] Malcolm N. SHAW, ***Uluslararası Hukuk***, Çeviri Editörü: İbrahim Kaya, Türkiye Bilimler Akademisi, 8. Baskı, Ankara, 2018, s. 287.

etmiş, uluslararası toplumu oluşturan insanların menfaatlerini ve bilhassa yaşamlarını hiçbir zaman önemsememiştir.

İkinci Dünya Savaşı bu anlayışın yıkılmasına sonuçları itibarıyla neden olmuştur. Milyonlarca insanın ve hatta diğer canlıların ölmesi, ölüm sayısından daha fazla miktarda mal varlıklarının harap olması, topraklar başta olmak üzere kaynakların uzun yıllar boyunca kirliliğe mahkûm edilmesi uluslararası toplumun adeta gözünü açmış olup bunlara sebep olanların adalet önünde hesap vermesi baskın düşünce ve istek hâline gelmiştir. Devletler uluslararası toplumun bu isteğine karşı koyamayıp ilgili hukuk süreçlerinin başlayacağını ilân etmiş olsa da elbette galip devletler, bunu yaparken kendi politikalarını daha da ilerletmek ve umduklarından daha büyük şekilde menfaat elde etmek amacını gütmüştür[34]. Bu tespitin sebebi, kurulan Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemesine getirilen eleştirilere dayanmaktadır zira gerek yargılamaların yapılış şekli gerekse kurulan hükümlere "galiplerin adaleti" denilerek yaklaşılmış ve adaletin gerçek şekilde tesis edilmesi yerine adaletin politik şekilde tesis edildiği belirtilmiştir.

Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemesi kendilerine getirilen siyasi ve politik eleştirilere, hatta bu eleştirilerin haklılığına rağmen, uluslararası suçların cezalandırılması için atılmış ilk ve önemli hukuki adımdır. Mahkemelerin kurulması hem uluslararası suçların cezalandırılması için insanlığın hemfikir olduğunu göstermiş hem de uluslararası suç işleyen faillerin cezasız kalmaması gerektiğini fikriyattan fiiliyata dökmüştür. Bu bakımdan Mahkemeler barışa karşı suçları, savaş suçlarını ve insanlığa karşı suçları kendi statüleri kapsamında yargı yetkilerine alarak bu suçlara yönelik yargılama faaliyeti yürütmüştür[35]. Bu sayede, uluslararası nitelik taşıyan suçlar tarihte ilk defa sistematik bir sınıflandırmanın konusu yapılmıştır[36].

Hukuken oldukça önemli olmasına rağmen bu Mahkemeler birtakım hukuki eleştirilerin konusu olmaktan uzak duramamış, eleştiriler bilhassa "suçta ve cezada kanunilik" ile "doğal hâkim" ilkelerine aykırılık üzerinde toplanmıştır[37]. Yargılamalarda "işlendiği sırada suç olarak tanımlanmayan fiillerin sonradan suç olarak sayılıp

---

[34] Türkan Melis PARLAK, ***Galiplerin Adaleti Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri,*** Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, Sayı: 37, 2015, s. 50.

[35] PARLAK, s. 46.

[36] POYRAZ/ÖNEN, s. 191.

[37] PARLAK, s. 49.

cezalandırılması" kanunilik ilkesine; Mahkemelerin "yargılayacakları fiiller işlendikten sonra yalnızca o fiilleri yargılamak için kurulmuş olması" doğal hâkim ilkesine aykırı bir durum olarak görülmüştür.

Bu eleştirilerin sonrasında, *ad hoc* mahkemelerin yarattığı hem işleyiş sorunlarının hem de hukuki sorunların kaldırılması mümkün olmamış ve uluslararası toplum bu konuda fikir birliğine varıncaya kadar Yugoslavya ve Ruanda'da, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana insanlığın uğradığı en büyük can kayıplarına neden olan fiiller gerçekleştirilmiştir. Uluslararası toplumu bir bütün olarak ciddi şekilde etkileyen bu fiiller neticesinde dünya kamuoyu yine bir adalet baskısı yürütmüş, bunun neticesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarıyla Yugoslavya ve Ruanda Askeri Ceza Mahkemesi kurulmuştur[38]. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kurulan bu *ad hoc* mahkemeler yine önceki eleştirilerin konusu yapılmış ve uluslararası adaleti sağlama amacı taşımaktan çok, açık siyasal amaçları olan oluşumlar oldukları ileri sürülmüştür[39]. Bu süregelen eleştirilere ek olarak şu sebepler de *ad hoc* mahkemelerin bir bütün olarak yeterince işlev gösteremediğini ortaya koymuştur:

a) Suçlarda sorumluluğu bulunduğu düşünülen kişilerin ve bilhassa üst düzey yöneticilerin adalet önüne çıkmaktan kaçması veya kaçırılması: Savaş suçlarının önemli bir kısmı, bir devletin kendi topraklarında gerçekleşen iç savaşlar sırasında işlenmektedir[40]. Bu kapsamda, özellikle mevcut iktidar ve bunun yandaşları tarafından faillerin korunmasına yönelik bir tutum sergilenmesi bu kişilere dönük olarak objektif bir yargılamanın yapılması ihtimalini ortadan kaldırmaktadır zira failler hâlihazırda adaletin önüne çıkmaktan kaçmaktadır. İç savaşa yönelik bu tespit, uluslararası ölçekte gerçekleşen savaşlarda evleviyetle yaşanmakta ve failler çoğu zaman bulunamamakta, adaletin önüne çıkarılamamaktadır.
b) Uluslararası toplumun bir bütün olarak etkilenmesi ve adaletin uluslararası toplumun tümü düşünülerek sağlanması gerektiği: Nürnberg, Tokyo, Yugoslavya ve Ruanda Askeri Ceza Mahkemesi "insanlığın bir bütün olarak etkilendiği" suçlar

---

38 Süleyman Emre ZORLU, Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri, ***Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 24, Sayı: 2, 2016, s. 122.

39 ZORLU, s. 126.

40 POYRAZ/ÖNEN, s. 195.

sebebiyle oluşturulmuş *ad hoc* mahkemelerdir[41]. Mahkemelerin bu yönü yürütülmüş yargılama faaliyetinin evrensel etki doğurabilecek nitelikte olacağını göstermiş olsa da yargılamaların sadece mağlup devletler üzerinden ilerlemesi, kazanan devletlerin hukuken hiç irdelenmemesi bu tipteki mahkemelerin adalet sağlamaktan çok, politik çıkarlar için kullanılacağını ve bağımsız bir yargılama faaliyetinin yürütülmeyeceğini göstermiştir. Bunun sonucunda uluslararası adalet sağlanamamış, "devletlerin yönlendirmesi" hüküm hâlini almıştır.

Buraya kadar aktarılan süreçler, eleştiriler ve sebepler "kuralları önceden belli, kalıcı, kapsayıcı ve bağımsız bir mahkemeye ihtiyaç duyulduğunu" uluslararası topluma göstermiştir. Yirminci yüzyılda uluslararası toplumun maruz kaldığı ve uluslararası toplumu bir bütün olarak tehdit eden fiillere karşı oluşan bu bilincin uygulamada da vücut bulması için devletlerin birbiriyle iş birliğinde bulunması gerekliliği fark edilerek bunun sağlanması adına Roma Diplomatik Konferansı toplanmıştır[42].

Roma Diplomatik Konferansı boyunca yapılan görüşmeler ve tartışmalar neticesinde uluslararası adaletin kalıcı, hakkaniyete uygun bir şekilde sağlanması ve uluslararası suçların cezasız kalmaması için devletlerin iş birliğinde bulunması bir kez daha vurgulanmıştır. Keza bu husus Statü'nün ön sözünde "mevcut ve gelecek nesillerin iyiliği için, uluslararası toplumu bir bütün olarak etkileyen, çok ciddî suçlar üzerinde yargı yetkisine sahip, Birleşmiş Milletler Sistemi ile irtibatı bulunan, bağımsız ve sürekli bir mahkeme kurulması konusundaki kararlılık" ifadesiyle kalem altına da alınmıştır. Bu ifadeyi taşıyan Statü'nün 120 oyla kabul edilmesi sonucu Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuş; böylece, uluslararası toplumu bir bütün olarak etkileyen çok ciddi suçların cezasız kalmasının önüne geçilmesi ve devletlerin toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına yönelmiş kuvvet kullanımı veya tehdidini yasaklayan kuralın çok daha güçlü biçimde uygulanması için en doğru ve kalıcı adım atılmıştır[43].

41 POYRAZ/ÖNEN, s. 197.

42 ZORLU, s. 128.

43 POYRAZ/ÖNEN, s. 200.

### 1.3. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yapısı

Uluslararası Ceza Mahkemesi daimî, bağımsız bir uluslararası kurumdur ve Birleşmiş Milletlerin bir parçası değildir. Bu doğrultuda Mahkeme tüzel kişiliğe sahiptir ve hedeflerini gerçekleştirmesi, fonksiyonlarını uygulayabilmesi için gereken her türlü hukuki yetkiyi taşımaktadır (Statü, m. 4).

Uluslararası Ceza Mahkemesinin merkezi Hollanda'nın Lahey şehrindedir ancak Mahkeme, oturumlarını uygun gördüğü başka bir mekânda yapmaya da yetkilidir (Statü, m. 3).

Mahkemenin resmi dilleri İspanyolca, İngilizce, Rusça, Çince, Fransızca ve Arapça; çalışma dili ise İngilizce ve Fransızcadır (Statü, m. 50).

Roma Statüsü'nün 34. maddesine göre Uluslararası Ceza Mahkemesinin yapısı şu şekildedir:

A) Başkanlık Kurulu

B) Mahkeme Kısımları (Temyiz Bölümü, Yargılama Bölümü ve Ön Yargılama Bölümü)

C) Savcılık Bürosu

D) Yazı İşleri Bürosu

Başkanlık Kurulu ve Mahkemenin Kısımları belirli şartlara uygun olarak seçimle belirlenen hakimlerden oluşmaktadır (Statü, m. 38 ve 39). Savcılık ise belirli şartlara ve usullere uygun olarak seçilen çalışanlardan, danışmanlardan, savcı yardımcısından ve savcıdan oluşuyorken (Statü, m. 42) Yazı İşleri Bürosu da kayıt memurundan, yardımcısından ve yanlarındaki bazı personellerden oluşmaktadır (Statü, m. 43).

### 1.3.1. Mahkemenin Oluşumu

Mahkeme seçimle belirlenen toplam 18 hâkimden oluşmaktadır[44]. Hakimler, Başkanlık Kurulu ve Mahkeme Kısımları arasında dağıtılır[45].

Bütün hakimlerin seçimi Roma Statüsü'nün taraf devletlerinin bu amaçla yapacağı toplantıdaki gizli oylamayla gerçekleştirilir (Statü, m. 36). Her taraf devlet seçim için aday gösterme hakkına sahiptir ancak birden fazla aday gösteremez. Aday olarak gösterilmek istenen kişinin taraf devletlerden birinin vatandaşı olması yeterlidir. Adayların, başvuru için aranan şartları bulundurduğunu kanıtlayan bilgileri ve belgeleri sunması gerekmekte olup bu şartlar şunlardır:

a) Hakimlik görevi için başvuran adayların dürüst, tarafsız, yüksek ahlaki değere sahip kimselerden olması ve ülkesindeki en yüksek hâkimlik mertebesi için istenilen nitelikleri bulundurması gerekmektedir[46].

b) Aday, ceza hukuku ve ceza muhakemesi alanında yetkin ve uluslararası insancıl hukuk, insan hakları gibi Mahkemenin yargı yetkisiyle kesişen uluslararası hukuk alanlarında yeterli deneyime sahip olmalıdır[47].

c) Aday olan kimsenin Mahkemenin çalışma dillerinden en az birini çok iyi bir şekilde konuşuyor olması gerekmektedir.

Gerekli görüldüğü takdirde Mahkemedeki hâkim sayısı artırılabilir. Bu yöndeki talep Başkanlık Kurulu aracılığıyla taraf devletlerin oylamasına sunulur, talebin kabul edilmesi hâlinde taraf devletlerin gelecek oturumunda eklenecek hâkimlerin seçimi yapılır. Aynı şekilde Mahkeme iş yoğunluğu azaldığında ve zaruret kalmadığında hâkim sayısının azaltılmasını talep edebilir. Böyle bir talep sunulur ve taraf devletler oylamayla kabul ederse istenen sayıya ulaşıncaya kadar hâkimlerin görev sürelerinin bitmesiyle bu azalma otomatik olarak gerçekleşir. (Statü m. 112).

---

[44] Hakimlerin seçimi Roma Statüsü 'nün 36. maddesinde oldukça detaylı şekilde kaleme alınmıştır. Bu başlık altında verilecek her bilginin detayı için anılan maddeye bakılabilir.

[45] KUL, s. 18.

[46] ULUSOY, s. 29.

[47] GÖKDEMİR, s. 85.

Hakimler en fazla 9 yıl süreyle görev yapar. Seçilen hakimlerin kura sistemiyle belirlenen üçte birlik kısmı 3 yıl, bir üçte birlik kısmı da 6 yıl ve geri kalan kısmı da 9 yıl görev yapmak üzere tespit edilmiş olur. Hâkim üç yıllık bir süre için seçilmişse tam görev süresi için yeniden seçilebilir. Görev süresi bakımından getirilen sınırlamadan bağımsız olarak eğer hâkimin başlamış olduğu bir yargılama mevcutsa görevi ancak yargılamanın sona ermesiyle sona erer.

Hakimlik makamının herhangi bir sebepten dolayı boşalması ihtimalinde yeni hâkim seçilir. Bu durumda seçilen yeni hâkim kendisinden önceki hâkimin kalan görev süresini tamamlar. Bunun ardından ikinci bir görev süresi için tekrardan seçilmesi mümkündür (Statü m. 36).

Başkanlık Kurulu, hâkimin kendi vazifesinden muaf tutulması için talepte bulunması üzerine kurul, ilgili hakimi muaf tutma hakkına sahiptir. Ayrıca eğer hâkimin tarafsızlığı hususunda makul bir şüphe varsa hâkim davadan uzaklaştırılır. Savcı ile soruşturma açılan veya yargılanan kişi de, hâkimin görevden alınmasını talep edebilir. Hakimlerin görevden alınma kararı ise mahkeme hakimlerini ilgilendirmektedir. Bu karar da hakimlerin çoğunluğunun kararına göre olur. Uzaklaştırılması istenen hâkim kararın alınmasına ortak olmadan konuyla ilgili değerlendirmelerini sunabilir[48].

### 1.3.2. Başkanlık Kurulu

Başkanlık Kurulu başkan ile birinci ve ikinci başkan yardımcısından oluşmaktadır ve bunlar, hakimlerin mutlak çoğunluğu ile seçilir (Statü, m. 38). Kurulun esas görevi savcılık kısmı hariç olmak üzere Mahkemenin idari işlerini yürütmektedir[49]. Başkanın yokluğunda veya görevden uzaklaştırılması ihtimalinde bir başkan yardımcısı başkanın yerine geçer. İkinci başkan yardımcısı ise birinci başkan yardımcısı veya başkan olmadığında ya da ikisi birden görevden uzaklaştırıldığı takdirde onların yerine geçebilir[50].

---

48 ŞEN, s. 123.

49 TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 365.

50 KUL, s. 18.

### 1.3.3. Mahkeme Kısımları

Seçim işlemlerinin tamamlanması ve Başkanlık Kurulu'nun oluşturulması tamamlandıktan sonra 18 hâkim Mahkemenin çeşitli kısımlarına dağıtılır. Mahkeme Kısımları ise 3 kısımdan oluşur (Statü, m. 39):

A) Temyiz Dairesi

B) Yargılama Dairesi

C) Ön Yargılama Dairesi

Hakimlerin dağıtılması, hakimlerin yeteneklerinin ve niteliklerinin yapılacak görevlendirmenin bağlı olduğu alanın doğasına uyumlu olup olmadığı gözetilerek yapılır zira her bölüm uluslararası mevzuat, ceza mahkemelerinin usulü ve ceza kanunlarını içeren karma deneyimleri kapsamaktadır[51].

#### 1.3.3.1. Temyiz Dairesi

Bir başkan ve dört hâkimden oluşmaktadır ve görevi Yargılama Dairesi'nin kararlarını onaylamak veya bozmakla sınırlı değildir, ayrıca gerekli gördüğü takdirde işlemleri kendisi de üstlenebilir. Üstlenme durumunda Yargılama Dairesi'nin tüm yetkilerine sahiptir[52].

Temyiz Dairesi'nin yetki alanına giren kararlardan biri de yeniden yargılamadır. Temyiz Dairesi aşağıdaki sebeplerden biri nedeniyle yeniden yargılama kararı verebilir (Statü, m. 84):

a) Başvuranın kontrolü dışındaki bir nedenle yargılama sırasında mevcut olmayan ve hükmü değiştirecek kadar önemli nitelikte olan bir delilin elde edilmesi

b) Mahkemenin hüküm verirken dayandığı delillerden birinin sahte, uydurma veya yanlış olduğunun ortaya çıkması

c) Karara katılan bir veya daha fazla hâkimin ciddi bir hata yapması veya görevden uzaklaştırılmasını gerektirecek ölçüde görevlerini ihmal etmesi.

---

51 TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 365; ULUSOY, s. 31.

52 ULUSOY, s. 35.

#### 1.3.3.2. Yargılama Dairesi

Yargılama Dairesi 6 hâkimden az olmayacak şekilde oluşur. Mahkemedeki iş yükünün birden fazla daire kurulmasını gerektirmesi hâlinde yeni bir dairenin daha kurulması mümkündür[53] (Statü, m. 39).

İddianamenin onaylanmasının ardından Yargılama Dairesi taraflarla istişare ederek yapılacak işlemi belirler (Statü, m. 64). Duruşmada kullanılacak dili belirtir ve dava dosyasındaki bilgi ve belgeleri tüm tarafların hazırlanabilmesi için açıklar. Mahkeme oturumları halka aleni olarak yapılır ancak gizli ve hassas bilgileri, tanıkları ve mağdurları dışarıya karşı korumak için duruşmaların kapalı oturumda yapılması mümkündür[54].

#### 1.3.3.3. Ön Yargılama Dairesi

Roma Statüsü'ne göre bu bölüm en az 6 hâkimden oluşmaktadır ve 57. maddede belirtilen türlü görevleri üstlenir. Mahkemedeki iş yükünün birden fazla daire kurulmasını gerektirmesi hâlinde yeni bir dairenin daha kurulması mümkündür[55].

Ön Yargılama Dairesi'nin işlevi, savcının yetkilerini kullanmasını kısıtlayan Anglo-Sakson sistemine dayanmaktadır[56].

Başkanlık Kurulu, Mahkemenin düzgün işleyişinin bunu gerektirdiği kanısına varırsa Ön Yargılama Dairesi hakimlerini geçici olarak yargılama dairelerinde de görevlendirebilir. Bu durum gerçekleşse dahi ön yargılama aşamasındaki bir davaya bakmış bir hâkimin, aynı davanın devamına bakan yargılama dairesine katılmasına izin verilmez zira bu dava hakkında daha önce görüş bildirmiş olacağından yargılamanın tarafsız olması adına hükmü başka hâkimler kuracaktır[57].

---

53 ASLAN, s. 55.

54 ULUSOY, s. 33.

55 ASLAN, s. 54; ULUSOY, s. 32.

56 KUL, s. 18.

57 AKSAR, (2003), s. 29,30.

#### 1.3.3.4. Savcılık

Savcılık Mahkemenin organlarından bağımsız ve ayrıdır; savcı, savcı yardımcıları, kanunlar alanında deneyime sahip danışmanlardan, büro memurlarından ve araştırmacılardan oluşmaktadır[58].

Savcılığa aday olan kimselerin ve yardımcılarının yüksek ahlaki değerlere ve yüksek niteliklere, ayrıca ceza mahkemeleri alanında da kapsamlı deneyime sahip olmaları gerekir[59] (Statü, m. 42). Savcı, taraf devletlerin kullandığı oyların mutlak çoğunluğu ile seçilir; savcı yardımcılarının seçim usulü de aynıdır. Savcı ve savcı yardımcılarının görev süresi 9 yıldan daha az belirlenmediği takdirde 9 yıl olup tekrardan seçilemezler. Roma Statüsü'ne göre savcı ve savcı yardımcısı aynı devlet vatandaşlığında olamaz, bu sınırlama Savcılığı'n bağımsızlığının kendi içinde de temin edilmesi amacıyla getirilmiştir[60].

Savcı, Savcılık başkanlığını üstlenir ve büro personeli, tesisleri ve diğer kaynaklar da dahil olmak üzere büronun teşkilat ve yönetiminde tam yetkiye sahiptir; yardımcıları ise savcıya istediği konuda yardım ederler[61] (Statü, m. 42).

Savcılık Mahkeme önündeki araştırma ve kovuşturma görevlerini yerine getirebilmek için, Mahkemenin görev alanına giren suçları incelemek üzere gereken bilgileri ve belgeleri almakla görevli ve yetkilidir. Faaliyet esnasında bölümün herhangi bir üyesi dış kaynaklardan talimat alamaz, bilhassa savcı ve yardımcıları bağımsızdır[62].

Roma Statüsü'ne göre savcı ve yardımcılarının bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarına olan güveni etkileyecek herhangi bir etkinliğe katılamazlar. Başkanlık Kurulu savcıyı veya savcı yardımcısını belirli bir davaya bakmaktan uzaklaştırabilir; ek olarak savcı ve yardımcılarından biri, tarafsızlığının makul ölçüde şüpheli olduğu herhangi bir davaya katılamaz. Soruşturulan veya yargılanan kişi de savcının veya yardımcısının görevden alınmasını talep edebilir; talebi Temyiz Dairesi inceleyerek karara bağlar[63] (Statü, m. 42).

---

58 KUL, s. 19; GÖKDEMİR, s. 89.

59 TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 367.

60 AKSAR, (2003), s. 32.

61 TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 367.

62 Savcılık esasen uluslararası toplum adına hareket ettiği için maddi gerçeğin bağımsız şekilde araştırılması bütün insanlığın menfaatinedir. Bu menfaat, şahsi menfaatler karşısında çiğnenmemeli ve bağımsız kalmalıdır. Aynı yöndeki tespit için bkz. AKSAR, (2003), s. 30.

63 Nimet GÜLLER/ Hamide ZAFER, ***Uluslararası Ceza Mahkemesi El kitabı,*** GSI, Bonn, 2006, s. 28.

Savcı kimilerince yetkileri bakımından adeta dünyanın en güçlü insanı olarak nitelendirilmiş, yetkilerinin genişliği göz önüne alındığında bunların kötüye kullanılmasından korkulmuştur. Elbette bu nitelemenin ve korkunun aksine, savcı ve genel olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi görevini yürütürken büyük bir şeffaflık ve sorumluluk göstermektedir[64].

Amerika Birleşik Devletleri, Uluslararası Ceza Mahkemesini ve savcıyı kendi çıkarlarına göre denetlemek ve kararlarını etkilemek için bunları Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bir organı haline getirmeye çaba sarf etmiş ama başaramamıştır. Bu sayede Uluslararası Ceza Mahkemesi, Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyi'ne karşı bağımsızlığını korumuştur[65].

Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcılığı, savcıya geniş yetkiler veren Fransız sistemine dayanmaktadır. Bu sisteme göre savcının görevi, soruşturma sırasında sanık lehine ve aleyhine toplanması gereken ve bütün delilleri toplamaktır[66].

#### 1.3.3.5. Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü

Yazı İşleri Müdürlüğü; yazı işleri müdürü, yardımcısı ve personeller ile mağdur ve tanık biriminin onları korumak, tavsiyede bulunmak ve onlara yardım etmek için bulunan[67] görevlilerinden oluşmaktadır[68] (Statü, m. 43).

Yazı işleri müdürü ve yardımcısı, taraf devletlerin bu konuda yaptığı tavsiye dikkate alınarak hakimlerin mutlak çoğunluğu tarafından gizli oyla seçilir. Yazı işleri müdürünün tekrardan seçilmesi mümkündür[69].

Yazı işleri müdürünün ve yardımcılarının yüksek ahlaki değerlere ve niteliklere sahip olması gerekmektedir. Yazı işleri müdürü Mahkemenin aynı zamanda en üst idari sorumlusudur ve görevini Mahkeme başkanının yetkisi altında yerine getirir (Statü, m. 43).

---

64 ULUSOY, s. 29.

65 AKSAR, (2003), s. 30,31; ULUSOY, s. 36.

66 KUL, s. 20.

67 Yazı İşleri Müdürlüğü'nün hizmetleri idari hizmetler, adli hizmetler ve mağdur hizmetleri olarak sınıflandırılabilir, bkz. ULUSOY, s. 35.

68 ULUSOY, s. 36.

69 KUL, S. 18.

### 1.3.4. Taraf Devletler Kurulu

Roma Statüsü'ne taraf devletlerin temsilcilerinden oluşturulan bu kurulda her bir devletin bir adet temsilcisi vardır. Taraf olmayan devletler Kurul'un toplantılarına gözlemci sıfatıyla katılır ve bir oylamanın söz konusu olduğu hâllerde her devletin bir oy hakkı vardır. Kurul her ne kadar Statü'de yer verilmiş ve bazı yetkiler tanınmış bir mekanizma olsa da dikkat edilmesi gereken husus şudur ki Mahkemenin yapısını oluşturan organlardan birisi değildir[70]. Bu mekanizmanın oluşturulmasındaki amaç Mahkemenin mali ve idari meselelerinin çözülmesi, ayrıca Mahkemenin yargılama faaliyetini gözetlemek ve takip etmektir. Bu amaç doğrultusunda Kurul'a verilen idari yetkilerinin en önemlileri şunlardır:

a) Mahkemenin hâkimlerini, savcıyı ve yazı işleri müdürünü seçmek

b) Hâkim sayısının artırılması veya azaltılmasına ilişkin kararlar almak

c) Hâkimin talebi üzerine Mahkemeden istifasını kabul etmek veya hâkimin Mahkemeden çıkarılmasına karar vermek

d) Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Birleşmiş Milletler arasındaki ilişkiyi belirlemek

## 1.4. Uygulanabilir Hukuk

Uluslararası Ceza Mahkemesi uluslararası ölçekte işlenen ve ciddilik arz eden suçlara karşı bir hukuk mekanizması olarak Roma Statüsü'nün neticesinde kurulmuş olmakla birlikte, bu mekanizmanın hangi kurallar çerçevesinde çalışacağının da belirlenmesi gerekir. Bu kapsamda Mahkemenin bağlı olacağı hukuk sistemi gerek çalışma şeklini etkileyecek gerekse yargılamada dikkate alınacak normların belirlenmesine etki edecektir. Kuruluşu itibarıyla birden çok devletin ortak kararına dayanan Mahkemenin yine bu devletlerin hukukundan etkilenmesi doğal olmakla beraber, daimî olarak kurulan ilk uluslararası ceza mekanizması olması nedeniyle kendine has bir hukuk sisteminin olması da gerekli görülebilir.

Nitekim Roma Statüsü'ne taraf devletler de bu hususu gözeterek Roma Statüsünde Mahkemenin çalışma sistemini, yapısını ve bir bütün olarak yargılamanın tamamında gözeteceği kuralları genel olarak açıklığa kavuşturmuş, genel olarak açıklığa kavuşturulan

[70] KUL, s. 18.

kuralların her bir davada kim tarafından ve nasıl uygulanacağı hususlarıysa Roma Statüsü'nün tamamlayıcısı niteliğinde olan "Suçun Unsurları" ile "Usul ve Delil Kuralları" isimli belgelerle[71] detaylandırılmıştır. Suçun Unsurlarının kaleme alınmasındaki amaç, Roma Statüsü'nün 5. ilâ 8. maddelerine göre Mahkemenin yetki alanına giren suçların söz konusu olması hâlinde bu suçların gerçekten var olup var olmadığının, varsa ne şekilde var olduğunun tespitinde dikkate alınması gereken maddi ve manevi unsurların listelenmesiyken; Usul ve Delil Kurallarının kaleme alınmasındaki amaç, Mahkeme organlarının oluşumunu belirlemek, idari yapısını teşkilatlandırmak, hem soruşturma hem de yargılama süreci boyunca Mahkemenin bağlı kalacağı muhakeme kurallarını belirlemek, taraf devletlerin iş birliği yükümlülüğünün kapsamını çizmek ve nihai kararın uygulanma yolunu belirlemektir.

Anılan yazılı düzenlemelerin vücut bulması sonucunda Mahkemenin uygulayacağı hukuk Statü'nün 21. maddesinde bir yol haritası olacak şekilde kaleme alınmış ve Mahkemenin "öncelikle" Roma Statüsü'nü, Suçun Unsurlarını, Usul ve Delil Kurallarını uygulayacağı belirtilmiştir (Statü, m. 21/1-a). Görüldüğü üzere Mahkemeyi kuran taraf devletlerin ortak iradesini taşıyan yazılı metinler Mahkemenin ilk kaynağı olarak gösterilmiş ve bu husus madde metninde "öncelikle" ibaresi kullanılmak suretiyle tescillenmiştir. Bir diğer ifadeyle, Mahkeme gerek idari yapısı içerisinde çalışırken gerekse yargılama faaliyeti yürütürken öncelikle "Mahkemeye has olarak taraf devletler tarafından hazırlanan uluslararası metinleri" dikkate alacak ve uygulayacaktır. Bu metinler arasında da Roma Statüsü'nün ilk anılan metin olması esasen makul ve doğrudur zira Uluslararası Ceza Mahkemesini kuran Statü, Mahkeme için bir anayasa niteliğindedir[72]. Mahkemenin görev alanını ve görevini yerine getirirken bağlı olacağı ana kuralları belirleyen metin Roma Statüsüdür; bu bakımdan Mahkeme, yetki alanına giren suçlar Statü'de sınırlı sayı ilkesi gözetilerek sayıldığı için yetki alanını kendi takdirine göre genişletemeyecek ve yetkisine giren bir suçun yargılamasını burada genel hususları belirtilen kurallara göre yapacaktır. Bu noktada belirtilmesi gerekir ki Statü kapsamı itibarıyla muhakeme kurallarına daha çok yer vermiş ve adeta Mahkemenin bir yargılama sürecinde yapması muhtemel görülen her işlemin şeklini bir norm hâline getirmiştir. Bu kazuistik metodun yargılama sürecinde

---

[71] ***Uluslararası Ceza Mahkemesi Temel Belgeler Derlemesi***, Çeviren: Hivren Özkol/ Gülay Arslan, Kapasite Geliştirme Derneği, Ankara, 2006, s. 81- 212.

[72] Hakan KARAKEHYA, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulanabilir Hukuk, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 57, Sayı: 2, 2008, s. 146.

çözümü belirsiz durumların yaşanması ihtimalini azalttığı düşünülebileceği gibi, böyle bir tercihin önceki *ad hoc* mahkemelerden alınan olumsuz derslerin sonucunda oluşan bir güvensizliğe dayandığı da görüş olarak belirtilmektedir[73].

Mahkemenin öncelikle bağlı kalacağı ve uygulayacağı metinlerin varlığına rağmen kimi konularda hukuken boşluk bulunması veya yoruma açık kurallarla karşılaşılması söz konusu olabilir. Bu ihtimallerle karşılaşılması durumunda Mahkemenin bunu ikinci bir kaynağa başvurarak çözmesi ve yargılama sürecini ilerletmesi gerekecektir. Statü bu durumu öngörerek Mahkemenin "ikinci olarak" ve "uygun olduğu takdirde" geçerli anlaşmaları ve uluslararası silahlı çatışma prensipleri dahil, uluslararası hukukun ilke ve kurallarını uygulayacağını belirtmiştir (Statü, m. 21/1-b). Görüldüğü üzere bu kaynakların ikinci nitelikte olduğu açıkça belirtildiği gibi, bunların Mahkeme önündeki davaya uygulanmasının ancak davaya da uygun nitelikte olmasına bağlı olduğu yine açıkça belirtilmiştir. Mahkemenin ihtiyaç hâlinde ikinci olarak başvurabileceği uluslararası anlaşmaların ne olduğunun, hangi konu hakkında kaleme alındığının tespiti tamamen Mahkemeye bırakılmıştır zira Mahkeme önüne gelebilecek davaların, esasen suçların, farklı tipte olması mümkün olduğu gibi davanın kapsamına göre çözülmesi gereken konu da farklılık arz edebilir. Örneğin Mahkeme kimi zaman suç tipinin doğrudan konu edinildiği bir sözleşmeyi dikkate alabileceği gibi, bir delilin kabul edilebilirliği noktasında bir başka sözleşmenin düzenlemesine kıyasen başvurabilir. Aynı değişkenlik ihtimali sebebiyle, uygulanması mümkün olan uluslararası hukuk ilke ve kurallarının tespiti de Mahkemenin takdir yetkisine bırakılmıştır.

Statü bundan bir adım daha öteye giderek Mahkemeye bir üçüncü ve bağlayıcı kaynak daha yaratmak istemiş ve yukarıdaki kaynaklarla yargılama sürecinin ilerletilememesi durumunda "uluslararası hukuk ve uluslararası kabul görmüş norm ve standartlara uygun olmaları halinde, suç üzerinde olağan yargı yetkisi bulunan devletin ulusal mevzuatı dahil olmak üzere, dünyadaki mevcut hukuk sistemlerinin ulusal yasalarından kaynak alınan temel hukuk prensiplerinin" Mahkeme tarafından uygulanacağını belirtmiştir (Statü, m. 21/1-c). Burada dikkat edildiği üzere referans olarak hukuku değerlendirilebilecek devletin bir taraf devlet olması aranmamıştır. Getirilen tek kıstas, değerlendirilmesi düşünülen ulusal hukukun konu hakkındaki düzenlemesinin uluslararası kabule paralel olmasıdır. Bu paralellik esasen temel hakların uluslararası toplumun ortak varlığı olmasından ve

[73] KARAKEHYA, s. 147.

gerçekleştirilecek her uygulamanın buna uygun olması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır, öyle ki bu husus düzenlemede geçen "temel hukuk prensipleri" ibaresiyle ortaya konmak istenmiştir.

Görüldüğü üzere, Mahkemenin uygulaması gereken hukuka Statü'yle bir hiyerarşi getirilmiş[74] ve hiyerarşinin uygulanma sırası[75] açık bir şekilde ifade edilmiştir. Yukarıdaki sıralamaya uygun şekilde belirlenecek ve uygulanacak normların destekleyicisi olması için, aynı zamanda Mahkeme uygulamasında yeknesaklığı sağlamak adına "Mahkemenin, geçmiş kararlarında yorumlanmış hukuk ilke ve kurallarını uygulayabileceği" hususu da Statü, m. 21/2'de belirtilerek Mahkemeye kendi içtihatlarını referans alabilme imkânı tanınmıştır. Bu kapsamda Mahkeme, bir davada yürüttüğü inceleme şeklini ve uyguladığı normları aynı nitelikteki başka davalarda da referans alarak yargılamayı bu yolda ilerletebilecektir. Elbette burada önemli olan husus, eldeki davanın çözümünün hepsini referans davaya dayandırmamaktır; aksi takdirde yargılama faaliyeti bir ezbercilik teşkil edecek, delillerle temas edilmeyecek ve matbu karar metinlerine imza atılmış olacaktır.

Uygulanabilir hukuku tespit ederken Mahkeme, önündeki davaya ve çözülmesi gereken konuya uygun olarak hareket edecektir, bu hareket tabiatı gereğince bir yorum faaliyeti olacaktır. Aslında bu yorum faaliyeti uluslararası adaletin sağlanması için faaliyet gösteren bir hukuk mekanizmasının hâkimleri tarafından yapılacağı için kural olarak hukukun genel ilkelerine uygun olacak ve kişiye göre değil, vakıaya göre hareket edilecektir. Ancak Statü, m. 21/3 *ad hoc* mahkemeler bakımından yapılan eleştirileri bir normla ortadan kaldırmak amacıyla bunu da düzenleme altına almış olup uygulanabilir hukukun "her hâlükârda insan haklarıyla uyumlu olması ve cins, ırk, renk, dil, din veya inanç, politik ve diğer görüşler, milli, etnik veya sosyal köken, refah, doğum ya da diğer statülerden kaynaklanan gerekçelerle herhangi bir ayrımcılığa yol açmaması gerektiğini" ifade etmiştir.

### 1.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Devlet Egemenliğine Etkisi

Mahkemenin kuruluşu birçok devletin ortak iradesine dayanmış olsa da uluslararası suçların yargılanması bakımından devletlerin yerine geçmesi hedeflenmemiş, devletlerin herhangi bir nedenle adil bir yargılamayı gerçekleştirmemesi veya gerçekleştirememesi

---

[74] Elif UZUN, Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü, ***Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt: 3, Sayı: 2, 2003, s. 42.

[75] GÜLER/ZAFER, s. 59.

ihtimalinde "uluslararası suçların cezasız kalmaması için tamamlayıcı bir güç" olarak Mahkemenin ortaya çıkması hedeflenmiştir. Bu anlayışla birlikte kural olarak devletlerin egemenlik yetkisinin bir kapsamı olan cezalandırma gücüne saygı gösterilmiş, bu saygı Statü, m. 1'de "Mahkemenin ulusal yargının bir tamamlayıcısı olduğu" belirtilerek de kalem altına alınmıştır.

Esasen Mahkeme, kendi kolluk kuvvetine sahip olmadığı için, görevini tam anlamıyla yerine getirebilmek adına devletlerin iş birliğine ve egemenlik yetkilerini kullanabilmesine muhtaçtır[76]. Bu husus gözetilerek hazırlanan Statü kapsamında Mahkeme, birkaç nokta dışında[77], devletlerin egemenlik yetkileriyle çatışmamaktadır[78].

İstisna olan noktaların en önemlisi Statü, m. 17'de genel olarak düzenleme altına alınan "suçun işlendiği devletin suçu kovuşturmada isteksiz olması veya yargılama yapabilecek yeteneğe sahip olmaması durumlarında" Mahkemenin yargı yetkisini kullanmasıdır. Burada temel olarak ortaya konan husus, uluslararası bir suçun yargılanması için ilgili devlet gerekli yargı prosedürünü başlattığı ve uyguladığı sürece Mahkemenin konuya müdahil olamayacağıdır; bir diğer ifadeyle, bu düzenleme tamamlayıcılık ilkesinin bir görünümüdür. Bununla birlikte, Mahkemenin nihai amacı uluslararası suçların cezasız kalmasını engellemek olduğu için bu noktada bir istisna getirilmesi zorunlu görülmüş ve suçun işlendiği devletin suçu kovuşturmada isteksiz olması veya yargılama yapabilecek yeteneğe sahip olmaması hâlinde, Mahkemenin bu hususu tespit etmesiyle birlikte yargılamayı yapabilmesi mümkün kılınmıştır. Belirtilen "isteksizlik" ve "imkânsızlık" hâlleri kavram olarak esasen muğlaktır ancak bunların genel çerçevesi yine Statü, m. 17'de çizilmiş ve tespitinin nasıl yapılacağı konusunda yol gösterilmiştir. Bu kapsamda isteksizlik hâlinin tespiti için değerlendirilebilecek kıstaslar Statü, m. 17/2'de şu şekilde belirtilmiştir:

a) Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlardan dolayı kişinin mevcut sorumluluğunu gizlemek amacıyla işlemler yapılması veya yapılmakta olması ya da bunun için ulusal bir karar alınması

---

[76] Ali Şahin KILIÇ, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 58, Sayı: 3, Ankara, 2009, s. 639.

[77] Statü, m. 17 ile 13/1-b dışındaki istisnalar uygulamada büyük bir çelişki veya anlaşmazlık arz etmemektedir; dolayısıyla her biri, inceleme konusu yapılacak türden değildir.

[78] KILIÇ, s. 640.

b) Kişiyi yargı önüne getirme amacıyla bağdaşmayacak şekilde, yasal işlemlerde makul olmayan gecikmeler yaşanması

c) Yasal işlemlerin bağımsız ve tarafsız bir şekilde yerine getirilmemiş veya getirilmemekte olması ve bu işlemlerin kişiyi adalet önüne getirme niyetiyle bağdaşmayacak şekilde yürütülmesi

İmkânsızlık halinin tespiti bakımındansa "ulusal yargı sisteminin bir kısmının veya tamamının çökmesi veya işlemez hâlde olmasına bağlı olarak devletin kişiyi veya gerekli kanıt ve ifadeleri elde etmesinin veya başka bir şekilde yasal işlemleri yürütmesinin mümkün olup olmadığının" inceleneceği Statü, m. 17/3'te belirtilmiştir.

Anılan kıstasların, dolayısıyla isteksizlik veya imkânsızlık hâlinin var olup olmadığının tespiti öncelikle Mahkeme savcısı tarafından yapılacaktır[79]. Savcıya verilen bu takdir yetkisinin politik kararlara maruz kalabilmesi ihtimali bulunduğu zira bu değerlendirmeyle beraber devletlerin iç işlerine karışılmış olabileceği değerlendirilmektedir[80].

Mahkemenin devletlerin egemenliğiyle çeliştiği ikinci ve önemli son nokta Statü, m. 13/1-b kapsamında Mahkemenin harekete geçmesi hâlidir. Söz konusu düzenlemeye göre, bir veya birden fazla suçun işlenmiş göründüğü bir durumun Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin VII. bölümüne uygun olarak hareket eden Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Mahkeme savcısına bildirilmesi Mahkemenin yargı yetkisini kullanmasına imkân vermektedir. Bu hâlde yargı yetkisinin kullanılması Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne dayandığı için, Mahkemenin yargı yetkisini kullanabilmesine ilişkin olarak Statü, m. 12'yle aranan ön koşullar burada aranmamaktadır. Bunun sonucunda, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin "Statü'ye taraf olmayan bir devlet hakkında da Mahkemeye suç duyurusunda bulunması" mümkün kılınmıştır. Nitekim bu imkân Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından tarihsel süreçte kullanılmış, Darfur'daki durum Mahkemeye havale edilmiştir ve böylece Mahkeme, Statü'ye taraf olmayan Sudan vatandaşları üzerinde yargı yetkisine sahip olmuştur[81]. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından bir konunun Mahkemeye havale edilmesi sonucunda herhangi bir devletin vatandaşının

[79] KILIÇ, s. 641.

[80] KILIÇ, s. 642.

[81] KILIÇ, s. 645.

devletinin taraf olmadığı bir uluslararası mahkeme tarafından yargılanması esasen devletin egemenlik yetkisiyle çelişmekte ve eleştiri konusu yapılmaktadır[82]. Uluslararası hukukta herhangi bir devletin, taraf olmadığı bir anlaşmayla yükümlülük altına sokulması mümkün değildir[83] ve eleştiriler bu noktaya dayanmaktadır, bu açıdan bakıldığında eleştirinin haksız olduğu söylenemez.

### 1.6. Roma Statüsüne Taraf Devletlerin İşbirliği

Yargı yetkisi uluslararası toplumu bir bütün olarak etkileyen ve ciddi nitelikteki suçları kapsayan Mahkemenin, esasen görevinin bu tanımına aykırı olacak şekilde, kendi idari yapısı dışında bir faaliyet departmanı veya kolluk birimi bulunmamaktadır[84]. Bundan dolayı, yargılama sürecinin ilerleyebilmesi için yapılması gereken ancak Mahkemenin tek başına yapamadığı işlemlerin varlığı hâlinde bunların yapılması devletlerin Mahkemeyle iş birliği yapmasına bağlıdır.

Statü bu zorunluluk nedeniyle konuyu düzenlemekten uzak kalamamış ve devletlerin Mahkemeyle iş birliği yapmasını 86. ve 87. maddeyle bir yöntem içerisine koymak istemiştir. Statü'ye taraf devletler hâlihazırda Mahkemenin faaliyet göstermesi amacıyla bir araya gelmiş olduğu için kendilerine dönük iş birliği taleplerine kural olarak herhangi bir olumsuz gerekçe[85] ileri sürmeksizin olumlu dönüş yapacaktır ve bu bakımdan, taraf devletlerin Mahkemeyle iş birliği yapması onlar için bir yükümlülük olarak belirtilmiştir (Statü, m. 86). Bu bakımdan taraf devletler, Mahkemenin gerek soruşturma gerekse yargılama sırasındaki iş birliği taleplerini yerine getirecektir.

Yine de Mahkemenin taraf devletler üzerinde bir egemenlik durumu söz konusu olmadığı, yani Mahkeme ve taraf devletler yalnızca adaleti sağlamak adına beraber hareket ettiği için iş birliğinin sağlanması bir prosedürün izlenmesi suretiyle olacaktır. Bu kapsamda, Mahkemenin iş birliği talebi taraf devlete diplomatik kanallarla veya INTERPOL gibi bölgesel çalışma örgütleri aracılığıyla iletilir (Statü, m. 87/1-a ve b). Talebin gerçekten iş

---

82 KILIÇ, s. 646.

83 Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, m. 34.

84 Dikran M. ZENGİNKUZUCU, Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi, ***Uluslararası Suçlar ve Tarih***, Sayı: 19, 2018, s. 32.

85 Ulusal bilgilerin söz konusu olduğunun düşünülmesi ihtimalinde Statü, m. 72'de belirtilen yöntemlere başvurulması gerekecektir.

birliği gerektiren bir konuya ilişkin olup olmadığının taraf devlet tarafından değerlendirilebilmesi ve anlaşılabilmesi için talebe sebep oluşturan belge ve deliller de taraf devlete sunulur (Statü, m. 87/2). Taraf devlet kendisine sunulan talep ve belgeler hakkında inceleme yaparken bunları gizli tutacak ve iş birliği yapıp yapmama kararını gizli şekilde alacaktır (Statü, m. 87/3). Bu gizlilik kuralı esasen maddi gerçeğin ortaya çıkmaması için harekete geçebilecek unsurlara önceden engel olmak, mağdur ve tanıkları böylesi hareketlere karşı korumak amacıyla getirilmiştir; öyle ki Mahkeme bunu sağlamak adına kendiliğinden önlem alabileceği gibi, iş birliği talebinin taraf devlet tarafından kabul edilmesi hâlinde iş birliğinin mağdur ve tanıkları koruyacak şekilde yerine getirilmesini talep edebilir (Statü, m. 87/4).

Taraf devlet Mahkeme tarafından usulüne uygun şekilde gönderilmiş iş birliği talebini haklı bir neden olmaksızın kabul etmezse bu durum Mahkeme tarafından Taraf Devletler Kurulu'na veya Mahkemenin harekete geçmesi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi havalesine dayanıyorsa Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bildirilir (Statü, m. 87/7). Bu bildirim esasen taraf devletin diplomatik ve ekonomik durumunu etkileyebilecek niteliktedir zira bu bildirim yoluyla taraf devletin tutumu diğer devletlerin tartışmasına açılmakta, sonuç itibarıyla birtakım notalar veya ambargolarla taraf devlet tutumunu değiştirmeye, iş birliği talebini kabul etmeye zorlanmak istenmektedir. Bir taraf devletin Statü'ye uygun şekilde kendisine sunulan iş birliği talebini haklı bir neden olmaksızın, siyasi veya şahsi saiklerle kabul etmemesi taraf oluşuyla çelişki arz edecektir; bu husus göz önüne alındığında tutumunun tartışmaya açılması ve tutumunu değiştirmeye zorlanması makul görülebilir.

Çözüme kavuşturulması gereken asıl husus iş birliği talep edilmesi gereken devletin Roma Statüsü'ne taraf olmaması hâlidir zira böyle bir durumda ilgili devlet iş birliği yükümlülüğü altında olmayacaktır. Bundan dolayı ilgili devletle iş birliği yapılması, diplomatik usullerle bu konuda anlaşma sağlamaya bağlı olacak ve ilgili devlet iş birliği yapmaya herhangi bir suretle zorlanamayacaktır. Bu tespitler doğrultusunda, Statü'ye taraf olmayan bir devletle iş birliği yapılması gerektiği kanaatine varılırsa Mahkeme bu talebini "geçici bir düzenleme, anlaşma veya ilgili devletle arasında yapacağı bir anlaşma veya başkaca uygun bir düzenleme çerçevesinde" ilgili devlete iletebilir (Statü, m. 87/5-a). İş birliği talebinin sunulmasına dayanak oluşturan zeminin şeklini belirleme, görüldüğü üzere, Mahkemeye ve ilgili devlete bırakılmıştır; bu bakımdan Mahkemenin ve ilgili devletin

anlaşması örneğin kalıcı bir iş birliği anlaşması şeklinde olabileceği gibi, yalnızca mevcut dava bakımından yapılan bir anlaşma şeklinde de olabilir.

İlgili devletin Mahkemeyle iş birliği yapmayı herhangi bir anlaşma sonucu kabul etmesi hâlinde artık iş birliği kendisi açısından, tıpkı taraf devletlerde olduğu gibi, yükümlülük hâline gelir. Bu sonuç Statü, m. 87/5-b düzenlemesinden çıkmaktadır zira anılan düzenlemede "Mahkemeyle bir iş birliği anlaşmasını yürürlüğe koyan ve Statü'ye taraf olmayan bir devletin söz konusu anlaşmaya uygun olarak bir iş birliği yapmaması durumunda bunun Mahkeme tarafından Taraf Devletler Kurulu'na veya havale Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından yapılmışsa Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bildirileceği" belirtilmiştir. Bu yöntem taraf devletlerin iş birliği yükümlülüğüne aykırı davranması hâlinde uygulanan yöntemle aynı olup oradaki amaç gibi, anlaşma yapan devletin tutumunu değiştirmesi ve iş birliği sözünü tutması sağlanmak istenmektedir.

İş birliğinin gerek taraf devletle gerekse ilgili devletle sağlanması sonucunda iş birliğinde bulunmaya hazır olan devletin bu kapsamda hangi işlemler için Mahkemeyle iş birliği yapabileceği Statü, m. 93'te genel olarak şu şekilde belirtilmiştir:

a) Şahısların kimliği, nerede olduğu veya nesnelerin bulunduğu yerlerin tespiti
b) Yeminli ifade alınması dahil olmak üzere delil toplanması, Mahkemeye gerekli uzman görüş ve raporları dahil olmak üzere delil ibraz edilmesi
c) Soruşturulan veya yargılanan şahsın sorgulanması
d) Adli belgeler dahil belgelerin sağlanması
e) Tanıkların veya uzmanların gönüllü olarak Mahkeme önüne çıkmalarının kolaylaştırılması
f) Şahısların geçici olarak nakledilmesi
g) Mezarların açılması ve mezarlıkların incelenmesi dahil yer ve alan incelemesi
h) Arama ve el koyma işlemlerinin yerine getirilmesi
i) Resmi olanlar dahil kayıt ve belgelerin sağlanması
j) Mağdurların ve tanıkların korunması ve delillerin muhafaza edilmesi
k) Üçüncü tarafların iyi niyetle kazanmış oldukları haklarına halel getirmeksizin kazancın, eşyanın, mal varlıklarının ve suç aletlerinin sonradan el konulabilmesi için tanımlanması, bulunması ve dondurulması

l) Mahkemenin yargı yetkisine giren suçların soruşturulması ve yargılanmasını kolaylaştırmak amacıyla talepte bulunulan devlet mevzuatı tarafından yasaklanmayan diğer yardım şekilleri

Burada yapılan sayım sınırlı sayıda değildir, son bentte "talepte bulunulan devlet mevzuatı tarafından yasaklanmayan diğer yardım şekilleri" ibaresine yer verilmesi Mahkemenin önündeki dava bakımından ihtiyaç duyduğu her türlü iş birliği yardımının, talepte bulunan devlet mevzuatına da uyması şartıyla, talep konusu hâline getirilebileceğini göstermektedir. Maddi gerçeği elde etmek üzere faaliyet gösteren Mahkemeye bu konuda bir işlem türü sınırlaması getirilmemesi olumludur.

Bunlardan bağımsız olarak kişilerin tutuklanması veya Mahkemeye teslim edilmesi Statü tarafından özel olarak düzenlenmiştir. Düşünüldüğünde, Mahkemenin yargı yetkisine giren suçların uluslararası toplumun tamamını etkileyen ve ciddi nitelikte olması bu suçlardan dolayı cezai sorumluluğu bulunanların çok yüksek ihtimalle adaletten kaçma girişiminde bulunacağına işaret etmektedir. Bu bakımdan cezai sorumluluğu bulunan şahısların ele geçirilememesi kuvvetli bir ihtimaldir, bundan dolayı bu kişilerin herhangi bir suretle ele geçirilmesi durumunda adaletten bir daha kaçmalarını engellemek ve maddi gerçeği elde etmek adına Mahkeme huzuruna getirilmelerini sağlamak oldukça elzemdir. Dolayısıyla şartlarının varlığı hâlinde Mahkeme, bir kişinin tutuklanmasını veya Mahkemeye teslim edilmesini talebini destekleyici malzemeyle birlikte, söz konusu kişinin bulunabileceği yerdeki ilgili devletten isteyebilir (Statü, m. 89/1). Bu talep yazılı olarak yapılır ve işlem ile muhatap kişiyi somutlaştırmak adına gereken bilgiler talebe eklenir (Statü, m. 91/1, 2 ve 3). Eğer mevcut durumda acele etmeyi gerektiren makul sebepler varsa talebe eklenmesi gereken belgelerin sunulması beklenmeden kişinin geçici olarak tutuklanması talep edilebilir ancak bu talebe de kişiyi somutlaştırmak ve talebin sebebini açıklamak adına gerekli bilgilerin eklenmesi gerekir (Statü, m. 92/1 ve 2). Kural olarak Mahkemenin tutuklama veya teslim talebi talep edilen devlet tarafından yerine getirilecektir (Statü, m. 89/1) ancak çeşitli durumların varlığı talebin doğrudan yerine getirilmesini engelleyebilir ve öncelikle durumun açıklığa kavuşturulması gerekebilir:

a) Tutuklanması veya teslim edilmesi istenen şahsı Statü, m. 20'de de belirtilen "Aynı fiilden dolayı iki kez yargılama yapılamaz." ilkesine dayanarak bir devlet mahkemesine itiraz etmiş olabilir. Böyle bir durumun varlığı hâlinde, tutuklama veya teslim talebi sunulan devlet Mahkemeye başvurarak kişinin gerçekten daha

önce yargılanıp yargılanmadığını sormalı ve davanın kabul edilebilirliği bakımından değerlendirmesini almalıdır (Statü, m. 89/2). Mahkeme yapacağı inceleme sonucunda kabul edilebilirlik kararı verirse talepte bulunulan devlet tarafından işlem gerçekleştirilir, karar verilinceye kadar süreç askıdadır ve işlemin gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği talepte bulunulan devletin takdir yetkisindedir.

b) Teslim edilmesi istenen kişinin, Mahkeme önündeki davadan başka bir mesele sebebiyle, talepte bulunulan devlette herhangi bir işlem görmesi veya kişinin bu devlette cezasını çekmekte olması durumunda talep edilen devlet teslim talebini yerine getirmeden önce bu konuda Mahkemeye danışır (Statü, m. 89/4).
c) Talep edilen devlet, Mahkemeyle aynı zamanda başka bir devletten, aynı kişinin suçunun temelini oluşturan aynı eylemden dolayı kendisine iade edilmesi talebi almışsa Mahkemeye ve talepte bulunan Devlete bildirimde bulunur (Statü, m. 90/1). Bildirimin sonucunda yapılacak inceleme talepte bulunan devletin Roma Statüsü'ne taraf olup olmamasına göre şekillenir ve netice olarak talebin karşılanmasında ya Mahkemeye ya da talepte bulunan devlete öncelik verilir.
d) Talebin derhal yerine getirilmesi, talebin ilişkin olduğu davadan farklı bir davanın devam etmekte olan soruşturması veya yargılamasına müdahalede bulunacak nitelikteyse talep edilen devlet, talebin yerine getirilmesini Mahkemenin kabul edeceği belli bir süre için erteleyebilir ancak bu erteleme, talep edilen devletteki soruşturma veya yargılamanın tamamlanması için gerekli zamandan daha uzun olamaz (Statü, m. 94/1).
e) Talebin ilişkili olduğu dava hakkında, Mahkeme önünde bir kabul edilebilirlik itirazı olduğunda talep edilen devlet, Mahkemenin kararına kadar talebin yerine getirilmesini erteleyebilir (Statü, m. 95). Mahkemenin savcıya Statü, m. 18 ve 19'a göre delil toplaması hususunda özel olarak bir talimat vermesi bu kapsamda değildir.
f) Mahkeme tarafından sunulan talep, talepte bulunulan devletin, üçüncü bir devlete ait bir mal hakkında veya üçüncü bir devlet vatandaşının diplomatik dokunulmazlığı konusunda uluslararası hukuk uyarınca mevcut yükümlülüklerine aykırı hareket etmesini gerektiriyorsa ve Mahkeme üçüncü devletten dokunulmazlığın kaldırılması konusunda iş birliği elde edememişse talep yerine getirilmeyecektir (Statü, m. 98/1). Aynı durum teslim talebinin, talep edilen devletin, Mahkemeye şahsı göndermesi gereken devletin rızasının arandığı bir

konuda uluslararası yükümlülüklerine aykırı davranmasını gerektirmesi ve Mahkemenin gönderen devletin şahsı teslim etmeyi kabul etme konusunda iş birliğini elde edememiş olması hâli için de geçerlidir (Statü, m. 98/2).

Yerine getirilmesinde herhangi bir engel bulunmayan yardım talepleri, talep edilen devletin ilgili mevzuatına göre yerine getirilir ve bu devletin mevzuatı tarafından yasaklanmadıkça belirtilen işlemlerin takip edilmesi veya talepte belirtilen şahısların hazır bulunmaları ve talebin yerine getirilmesi sürecine yardımcı olmaları için izin verme de dahil olmak üzere talepte belirtilen yöntemlere uyulur (Statü, m. 99/1).

### 1.7. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Suriye Olayları

2010 yılında, bir gencin almış olduğu üniversite eğitimine rağmen iş bulamaması üzerine Tunus'ta kendini ateşe vermesiyle başladığı kabul edilen[86] ve Kuzey Afrika ile Ortadoğu ülkelerinin neredeyse tamamını etkileyen olaylara "Arap Baharı" adı verilmiş ve olayları bizzat yürüten halklar eyleme geçme sebeplerinin "yüksek oranda işsizliğe ve gıda enflasyonuna, siyasi yozlaşmaya ve ifade özgürlüğü kısıtlamalarına, ayrıca kötü yaşam koşullarına" dayandığını meydanlarda ilân etmiştir[87].

Bir Ortadoğu ülkesi olan Suriye de Arap Bahar'ının etkilediği ülkeler arasına 2011 itibarıyla katılmış[88] fakat Suriye'nin etkilenmesi halk ile hükümet arasında süregelen bir savaşa dönüşmüştür. Hükümetin ilk gösterileri bastırmasıyla birlikte hükümete karşı silahlı muhalefet ortaya çıkmıştır[89]. Bundan dolayı bugüne kadar milyonlarca insan yurdundan olmuş, yüz binlerce insan hayatını kaybetmiş, pek çok terör örgütü Suriye'yi yerleşim yeri hâline getirmiştir. Suriye hükümeti halkın özgürlük, insan onuru ve demokrasi taleplerini ortadan kaldırmak için İran ve Rusya güçlerini kullanmıştır. Her ne kadar bir iç savaş olarak başlamış olsa dahi Suriye iç savaşı uluslararası bir savaşa dönüşmüştür. Bunda en etkili olan

---

86 İlhan ARAS, Arap Baharı: Avrupa Kışı, ***Euro Politika***, Cilt: 3, Sayı: 2, 2019, s. 31.

87 Bununla birlikte, Arap Baharı'nın oluşumunda Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere uluslararası müdahalenin var olduğu hakkında bkz. Emine KILIÇASLAN, Siyasal İletişim Bağlamında "Arap Baharı" Sürecinden Bugüne Suriye Krizi ve NATO'nun "Akdeniz Diyaloğu" Stratejisi, ***Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi***, Cilt: 4, Sayı: 9, 2020, s. 28.

88 KILIÇASLAN, s. 28.

89 Mehmet DALAR, Suriye'deki Eylemlerin Uluslararası Ceza Mahkemesinde Yargılanması Sorunu**,** II. Uluslararası Ortadoğu Sempozyumu, ***Kırıkkale Üniversitesi,*** 4-7 Mayıs 2016, s. 6.

şey İran ve Rusya gibi ülkelerin ve diğer gruplara destek veren ülkelerin savaşa dahil olmasıdır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin oluşturduğu Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu'nun yaptığı araştırma ve soruşturma sonucunda elde ettiği bulguları derleyerek 16 Ağustos 2012'de düzenlediği 21/51 numaralı raporunda, Suriye'de gerek hükümet güçleri ile "Shabbiha" gibi hükümet yanlısı grupların "uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk kurallarını ihlal ettikleri ve ağır insan hakları ihlallerini gerçekleştirdikleri" belirtilmiştir[90]. Bu bakımdan tespit edilen eylemlerin bir kısmı raporda şu şekilde sıralanmıştır[91]:

a) Hukuka aykırı öldürmeler, yakalanan hükümet karşıtı kişilerin yaralı olduğu halde öldürülmeleri, muhalif savaşçıların yakınlarının öldürülmesi, hükümetin terörist olarak nitelendirildiği hedeflerin vurulduğunu ileri sürmekle birlikte sivil yerleşim alanlarına saldırması ve ağırlıklı olarak sivillerin öldürülmesi
b) Daha fazla sivil ölümlerine yol açması için pazar yerleri ve ulaşım merkezilerine saldırılar düzenlenmesi, ayrıca havadan atılan varil bombalarının özellikle sivil yerleşim bölgelerinde büyük zayiatlara, ölümlere ve göçlere sebep olması
c) Yargı kararı olmadan, kişilere bir suçlama yöneltilmeden ve yargısal güvence tanınmadan kişilerin uzun süre gözaltında tutulması, gözaltına alınanların ailelerine haber verilmemesi ve şüpheli bir şekilde kaybolmalarına neden olunması
d) Yakalanan ve tutuklanan kişilere maddi ve manevi işkence edilmesi ve kötü muamelelere maruz bırakılmaları, işkence yönteminin yakalanan kişiler üzerinde sistematik ve yaygın olarak uygulanması
e) Barışçıl gösteri yapan silahsız kişilere ateş açılarak ölümlerine ve yaralanmalarına sebep olunması ve ayırım gözetilmeksizin misket bombalarının kullanılması
f) Sivil yerleşim yerlerinin aranmasında, kontrol noktalarında, toplama merkezlerinde ve gözaltına alma işlemlerinde kadınlara tecavüz edilmesi, tecavüzün sistematik ve yaygın faaliyetlerin parçası haline getirilmesi, yakalanan erkeklerin cinsel organlarına elektrik şoku verilmesi gibi insanlık dışı işlem ve uygulamaları yeknesak hâle gelmesi

[90] DALAR, s. 8, 9.

[91] DALAR, s. 9.

g) Köy ve kasabalara yapılan saldırılarda keskin nişancılar tarafından açılan ateş sonucunda çoğunluğu çocuk olmak üzere sivillerin öldürülmesi ve yaralanması, çocukların keyfi olarak yakalandıktan sonra elektrik şoku verilerek ya da vücutlarında sigara söndürülerek veya dövülerek işkencelere tabi tutulması, çocuklara tecavüz edilmesi, çocukların rehin veya canlı kalkan olarak kullanılması, çocukların protesto eylemlerine katıldıkları için okullarının yağmalanması ve yakılması

Bu ve diğer eylemlerin Statü, m. 5 ve Suç Unsurları kapsamında Mahkemenin yetki alanına girmesi sebebiyle, eylemlerde sorumluluğu olan kişilerin tespit edilmesi ve uluslararası adaletin sağlanması adına bunların Mahkemede yargılanması için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi konuyu Mahkemeye havale etmek istemiş ancak Rusya ile Çin'in veto etmesi sebebiyle bu girişim başarıya ulaşamamıştır. Rusya ve Çin'in veto etme gerekçesi Mahkemenin tamamlayıcı rolde olmasına ve Suriye'de adil bir yargılama için girişimlerin başladığı iddiasına dayanmış olsa da bunun gerçeği yansıtmadığı söylenmelidir zira iddianın tam aksine, Suriye hükümeti yetkililerine ve güvenlik güçlerine bu süreçte dokunulmazlık getirilmiş ve yargılanmalarının önüne geçilmek istenmiştir. Buna ek olarak dönem dönem Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu'na bilgilendirmede bulunacağını taahhüt eden Suriye, bu konuda etkin bir soruşturma yürüttüğünü gösteren herhangi bir bulguyu hiçbir zaman sunmamıştır[92].

Buna rağmen, Suriye'de yaşanan eylemlerin sorumlularının Mahkeme önüne çıkarılması için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından yeni bir girişimde bulunulmamış ve konu yeniden gündeme alınmamıştır. Dolayısıyla ülkede işlenen insanlık ve savaş suçlarının cezasız kalma durumu söz konusudur; işlenen suçların cezasız kalması benzer suçlara davetiye çıkardığından ve suç işlemek isteyenleri cesaretlendirme riskini oluşturduğundan uluslararası barış ve güvenlik ciddi tehditle karşı karşıya kalmaya devam etmektedir[93]. Bu noktada Mahkemenin Suriye'de yaşanan eylemleri bir türlü yargılayamaması esasen kendi kuruluş sebepleriyle çelişki arz ettiği gibi, Mahkemenin günümüzde işlevsel olup olmadığını da sorgulatmaktadır. Keza ağır insanlık suçlarının yol açtığı ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik felaketlerin etkisinin uzun yıllar boyunca devam edeceği aşikârken yargılama yapılamadığı için mağdurlara giderim sağlanamaması,

[92] DALAR, s. 15.

[93] Aynı yönde tespit için bkz. DALAR, s. 16.

uluslararası adaletin gerçekleştirmenin hakkaniyet bakımından da oldukça uzak olduğunu göstermektedir.

### 1.8. Amerika Birleşik Devletleri'nin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Yönelik Tavrı

Uluslararası suçların cezalandırılması konusunda Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluşuna kadar örnek teşkil eden ancak *ad hoc* niteliğinde olan mahkemelere getirilen eleştiriler, bu suçların cezalandırılması için kalıcı ve kuralları önceden belli olan bir mahkemenin varlığının zorunluğu olduğu konusunda toplanmıştır. *Ad hoc* mahkemelere getirilen eleştirilerin bilhassa "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesine aykırı yargılamaların varlığına ve yargılamaların adaleti sağlamak yerine savaşı kaybedenleri cezalandırma amacı taşıdığına yönelik olması, kurulacak yeni ve kalıcı mahkemenin kurallarının önceden belli olması gerektiğine ve gerçek adaletin sağlanabilmesi için yargılamaların bağımsız şekilde ilerletilmesinin zorunlu olduğuna işaret etmiştir.

Bu hususlar gözetilerek yürütülmek istenen Roma Diplomatik Konferansı'na katılımcı ülkelerin büyük çoğunluğu aynı hassasiyetle katılmış olsa da özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin birçok noktada muhalefet yürüttüğü görülmüştür[94]. Amerika Birleşik Devletleri'nin muhalefeti temel olarak iki noktada toplanmıştır:

a) Mahkemenin yargı yetkisi: Mahkemenin yargı yetkisine giren suçların arasında saldırı suçunun da bulunması ve bu kapsama teşebbüs fiillerinin de dahil edilmiş olması[95], başlı başına, Amerika Birleşik Devletleri'nin yürüttüğü ve yürütmeyi planladığı harekâtların suç olarak nitelendirilmesi ve görevlilerinin Mahkeme önünde yargılanması ihtimalini[96] doğurmuştur. Keza Statü, m. 12'de Mahkemenin yer bakımından yetkisinin düzenleniş şekli, Amerika Birleşik Devletleri Statü'ye taraf olmasa dahi, vatandaşlarının Mahkemenin yargı yetkisi kapsamına giren suçları Statü'ye taraf bir devletin ülkesinde işlemesini Mahkemenin yargı yetkisi

---

94 Yusuf AKSAR, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 52, Sayı: 2, s. 132.

95 Aslıhan IĞDIR AKARAS, ***Uluslararası Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi İlişkisi***, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Isparta, 2019. s. 187.

96 Pınar KARZAOĞLU/Mehmet Osman ÇATI, İnşacılık Yaklaşımı ve Kavramsal Tartışmalar Çerçevesinde Uluslararası Ceza Mahkemesi, ***Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, Cilt: 23, Sayı: 1, 2021, s. 408; ZENGİNKUZUCU, s. 23.

kapsamına almaktadır[97]. Nitekim Roma Diplomatik Konferansı'nın tamamlanması ve Roma Statüsü'nün onaylanmasını takip eden tarihi süreçte Amerika Birleşik Devletleri askeri operasyon yapma zorunluluğu olduğunu ileri sürerek önce Afganistan'ı, ardından Irak'ı işgal etmiştir[98] ve bunlar sebebiyle, Amerika Birleşik Devletleri mensuplarının yargılanması söz konusu olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri bunları bertaraf etmek amacıyla savcının resen soruşturma başlatma gücü hakkında endişeleri olduğunu da ileri sürerek tavrını açıkça dile getirmiştir[99]. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki konumundan ötürü uluslararası hukukun uygulanması konusunda büyük bir gücü eline tutan Amerika Birleşik Devletleri, savcının seçilmiş bir organa ya da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne karşı sorumlu olmamasını eleştirmiş ve Mahkemenin temel kontrolden yoksun olduğunu belirtmiştir[100].

b) Mahkemenin yargılama sürecindeki yetkileri: Mahkemeye yargılama sürecini ilerletebilmesi ve maddi gerçeğe ulaşabilmesi için Statü'ye taraf olmayan devletlerle dahi iş birliği yapabilme yetkisinin verilmesi[101], Amerika Birleşik Devletleri'nin harekâtlarına dönük olarak bilgi sahibi olan devletlerin bunlar hakkında Mahkemeyle iş birliği yapması ve Amerika Birleşik Devletleri'nin gizli tutmak istediği bilgilerin alenileşmesi, harekâtlarının sonuçlarının dünya kamuoyuna yansıması ihtimali doğurmuştur. Bu ihtimali gören Amerika Birleşik Devletleri, tezini kuvvetlendirmek adına Statü'nün uluslararası hukuka aykırı olduğunu ileri sürmüş ve bir anlaşmanın, rızası olmadan üçüncü bir devlet için ne hak ne de yükümlülük yaratabileceğini belirtmiştir[102]. Statü'ye taraf olmayan devletlerin iş birliği yapması bir yükümlülük arz etmediği için, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu noktadaki asıl endişesinin kendisine karşı üçüncü devletler tarafından yürütülebilecek iş birliklerine ilişkin olduğu sonucu çıkmaktadır.

---

97 Ayhan DÖNER/Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR, ***Uluslararası Ceza Mahkemesi Karşısında ABD'nin Durumu ve "Madde 98 Antlaşmaları",*** Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XXI, Sayı: 3-4, s. 6.

98 Statü'nün yürürlüğe girme tarihinden önce gerçekleştirildiği için Mahkemenin zaman bakımından yetkisi dışında kalan Afganistan işgalinde ve Mahkemenin yargı yetkisi kapsamında olan Irak işgalinin hukuka aykırı ve Mahkemece yargılanması gereken sonuçlar doğurduğu hakkında bkz. DÖNER/DABANLIOĞLU ALANUR, s. 4, 5.

99 DÖNER/DABANLIOĞLU ALANUR, s. 17.

100 DÖNER/DABANLIOĞLU ALANUR, s. 17.

101 AKSAR, (AÜHFD), s. 136,137.

102 DÖNER/DABANLIOĞLU ALANUR, s. 17.

Amerika Birleşik Devletleri bu noktalar kapsamında muhalefet yürütmüş gözükse de nihai amacının kendi denetimi altında çalışmayan bir hukuki mekanizmanın var olmasını engellemek[103] ve kurulacak bir mahkemenin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kontrolünde olmasını sağlamak olduğu belirtilmektedir[104]. Bu yorumları haklı çıkaracak şekilde Roma Statüsü'nün oylamasında Amerika Birleşik Devletleri ret oyu kullanmış ancak kendi menfaatlerini gözetmeye devam etmek ve ileride Statü'nün değiştirilme ihtimalinde rol almak üzere Statü'yü imzalamıştır[105]. Bununla birlikte, Mahkemeye karşı tavrını koruyan ve kendi menfaatlerini güvence altına almak isteyen Amerika Birleşik Devletleri imzasını daha sonra geri çekmiş ve kendi vatandaşlarının Mahkemenin yargı yetkisinin dışında tutulmasını sağlamak için birtakım faaliyet ve girişimlerde bulunmuştur[106]. Bu kapsamda Amerikan Servis Üyelerinin Korunması Kanunu gibi Amerika Birleşik Devletleri'nin Mahkemeyle iş birliği yapmasını kesin şekilde yasaklayan yasal düzenlemeler Amerika Birleşik Devletleri iç hukukunda kabul edilmiş[107], yine Amerika Birleşik Devletleri'nin baskısıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden 1422 sayılı Karar[108] çıkarılarak Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı barış gücü askerleri ve personelinin geçici olarak Mahkemenin yargı yetkisi dışında bırakılması sağlanmıştır[109]. Bununla da yetinmeyen Amerika Birleşik Devletleri, "dokunulmazlık anlaşmaları" olarak da nitelendirilen Statü, m. 98'e dayanarak Amerika Birleşik Devletleri mensuplarının tutuklanarak Mahkemeye teslim edilmesini engellemek üzere yüzü aşkın devletle ikili anlaşma imzalamıştır[110].

Amerika Birleşik Devletleri'nin Mahkemeye karşı olumsuz tavrı her dönemde var olmaya devam etmiş ancak tavrın artık saldırganlık arz etmesi Başkan *Trump* yönetimiyle birlikte başlamıştır. İtirazlarını dile getirmek için 16. Taraf Devletler Toplantısı'na katılan *Trump* yönetimi, Mahkemenin Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik her türlü girişimini "gayrimeşru" olarak nitelendirmiş ve ulusal adalet sisteminin her zaman daha işlevsel olduğunu ileri sürmüştür[111]. Amerika Birleşik Devletleri'nin Mahkemeye karşı

---

[103] TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 362.

[104] Ozan DEĞER, Evrensel Muhakeme vs. Emperyal Müdahale: "Adaletin Tecellisi" Namına Uluslararası Ceza Mahkemesine Coup d' Etat, ***Toplum ve Bilim***, Sayı: 149, 2019, s. 119.

[105] DÖNER/DABANLIOĞLU ALANUR, s. 15, 16.

[106] DÖNER/DABANLIOĞLU ALANUR, s. 18.

[107] DÖNER/DABANLIOĞLU ALANUR, s. 18.

[108] Kararın araştırılmak üzere kullanılması gereken numarası "S/RES/1422, 2002" şeklindedir.

[109] DEĞER, s. 120.

[110] DEĞER, s. 120.

[111] DEĞER, s. 121.

saldırganlığını birinci ağızdan ilân etmek isteyen Trump, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Ekim 2018 tarihindeki oturumunda bir konuşma yaparak "vatandaşları hakkında soruşturma açılması halinde kendi ulusal hukuklarına dayanarak Mahkeme hakimlerinin ve savcısının ülkeye girmesini yasaklayacağını, finansal sistemleri dahilindeki fonlara yaptırım uygulayacağını ve ulusal adalet sistemleri uyarınca bu insanları kovuşturacağını ve bunların tümünü Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarının yargılanması konusunda Mahkemeye yardımcı olan tüm kurumlara ve devletlere karşı da aynen yapacağını" ilân etmiştir[112].

Kişilerin uluslararası suçlardan ötürü bağımsız bir uluslararası yargı organı olarak Mahkeme önünde yargılanabilmesine olanak sağlayan Roma Statüsü, görevi başında veya üst düzey görevli olup olmadığına bakılmaksızın herkesin Mahkeme önünde hesap vermesini öngörmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin günümüzde hâlâ devam eden ve Mahkemeyi adeta reddeden tavrı, Mahkemenin kuruluş amacında belirtildiği gibi "uluslararası adaletin sağlanması" adına defedilmesi gereken bir husus teşkil etmektedir ve bu defetmenin yolu, ancak ve ancak bu tip baskıcı tutumların ifşa edilmesi, eleştirilmesi ve üzerine gidilmesiyle hayata geçirilebilir[113].

### 1.9. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra kurumsallaşmaya başlayan uluslararası mahkemelere ve insan hakları hukukuna karşı genel olarak olumlu, yapıcı ve katılımcı bir yaklaşım sergilemektedir. Türkiye'nin 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri 'ne, 1951 tarihli Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne erken dönemde taraf olan devletlerden biri olması buna bir örnek olduğu gibi, iç hukukta 18 Mayıs 1954 itibarıyla yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmasıysa günümüzde en çok etki doğuran sözleşme olması nedeniyle en büyük örnektir.

Bununla beraber bazı politik endişeler nedeniyle, kimi uluslararası topluluklara ve mahkemelere karşı çekingen tavırla yaklaşıldığı da olmuştur[114]. Burada mahkemeler bakımından Türkiye tarafınca taşınan çekince, hedeflenen adalet anlayışına ve faillerin

---

[112] DEĞER, s. 122.

[113] DEĞER, s. 126.

[114] Uğur BAYILLIOĞLU, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 56, Sayı: 1, Ankara, 2007, s. 62.

cezasız kalmaması prensibine ilişkin olmayıp politik ortamdaki gelişmelere ve anlayışlara dayanmaktadır. Bunun bir örneği Uluslararası Ceza Mahkemesi bakımından söz konusudur.

Türkiye Roma Statüsü'nü imzalamamış, çekimser kalmış olmakla beraber Sonuç Belgesi'ni imzalayarak Sonuç Belgesi'yle kurulan Hazırlık Komisyonu'nun çalışmalarına katılma hakkını elde etmiştir[115]. Roma Diplomatik Konferansı'nda Türk heyetinin "Türkiye'nin uluslararası camianın bütününü kaygılandıran en ağır suçların faillerini adalet önüne çıkarmayı mümkün kılacak nitelikte, güvenilir, tarafsız, evrensel ve bağımsız bir mahkemenin ihdas edilmesi fikrini başından beri desteklediğini" belirtmesi üzerine Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluşuna Türkiye'nin tam destek verdiği görülmektedir[116]. Buna rağmen Türkiye tarafından Roma Statüsü'nün imzalanmaması ise esasen şu çekincelere dayanmaktadır:

a) Mahkemenin yargı yetkisinin kapsamına terör ve uyuşturucu suçlarının alınmamış olması: Bu konuda Türkiye tek başına hareket etmeyerek birtakım Karayip devletiyle uzlaşmaya gitmiştir[117]. Bu uzlaşma kapsamında, Karayip devletlerinin Statü kapsamına uyuşturucu suçlarının da alınması talebine Türkiye destek verirken Karayip devletleri de Statü kapsamına terör suçlarının da alınması konusunda Türkiye'ye destek vermiştir. Ülkeler arasındaki bu anlaşmaya rağmen ne terör ne de uyuşturucu suçları Statü kapsamına alınmıştır.

Terör suçlarının Statü kapsamına alınmamasına gerekçe olarak bu tipteki suçlara ilişkin yargılamaların ulusal yargı mercileri tarafından daha iyi şekilde yapılacağı ve uluslararası düzlemde kabul görecek bir terör tanımının Statü tarihinde yapılmasının mümkün gözükmemesi gösterilmiştir[118]. İnsanlığa karşı ağır sonuçlar doğuracak şekilde gerçekleştirildiği aşikâr olan terör suçlarında devletlerin ortak bir tanıma varamaması esasen bir çelişkidir fakat bunun arka planında, dünya kamuoyunun da malumu olduğu üzere, birtakım devletlerin terörizmi destekler olması yatmaktadır[119].

---

115 BAYILLIOĞLU, s. 62.

116 BAYILLIOĞLU, s. 63.

117 Müge ÇETİN, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu***, Ankara Barosu Dergisi***, Cilt: 3, Sayı: 68, 2010, s. 356.

118 BAYILLIOĞLU, s. 64.

119 Aynı yöndeki tespit için bkz. BAYILLIOĞLU, s. 64.

b) Mahkemenin yargı yetkisinin kullanım şekli: Türkiye bu noktada Amerika Birleşik Devletleri'yle aynı görüşü paylaşarak Mahkemenin yargı yetkisini kullanabilmesi için hem suçun işlendiği hem de kişinin vatandaşı olduğu devletin ayrı ayrı rıza göstermesi gerekliliğini ileri sürmüştür[120]. Yine de bu görüş Statü'de yer bulmuş değildir.

Bu çekinceleri temel alan Türkiye, Roma Statüsü'nü imzalamamış olmasına rağmen Mahkemeye ilişkin süreçleri yakından takip etmeye ve iç hukukunu Mahkemeye paralel hâle getirmeye devam etmiştir. Bunun sebeplerinden birinin, Avrupa Birliği üyelik müzakerelerinde Türkiye'den atması talep edilen adımlar olduğu ve bu adımlardan birinin Roma Statüsü'ne taraf olmak olduğu düşünülebilir. Bu kapsamda iç hukukta yapılan en önemli değişiklik Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 38'in son fıkrasında "Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez" düzenlemesine yer verilmesidir. Görüldüğü üzere Türkiye, tarafı olmadığı Statü kapsamında yine de iç hukukunda bir değişiklik yapmış ve adım atmış, Statü'ye bağlı olurcasına bir pozisyon almıştır. Bu pozisyon almaya rağmen bu düzenlemenin bağlayıcılığı konusunda Türkiye'nin bir yükümlülük altında olamayacağı zira Türkiye'nin Statü'ye katılma iradesini uygun şekilde açıklamamış olduğu belirtilmektedir[121]. Ancak bağlayıcı olduğu düşünüldüğü takdirde, düzenlemenin şekline göre vatandaşın iadesi için öngörülen yerin Mahkeme olduğu sonucuna ulaşılmalıdır. Yine de açıkça belirtilmediği için, sadece Mahkemeyle bağlı kalmaksızın Statü'ye taraf olan bir devlete iadenin mümkün olduğu yorumu yapanlarla karşılaşılabilir.

Türkiye'nin iç hukukta yaptığı bir diğer değişiklik Mahkemenin yargı yetkisi kapsamına alınmış soykırım ve insanlığa karşı suçların Türk Ceza Kanunu, m. 76 ve 77'de düzenleme altına alınmasıdır. Düzenlemeler genel olarak Statü'deki tanımlarına uygun şekilde yapılmış olup Türkiye'nin Statü'ye taraf olması sonucunda bu suçlar bakımından yargı yetkisine sahip olacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonucun tersi bir yorumla, Mahkemenin yargı yetkisine giren ancak Türk Ceza Kanunu'nda yer verilmeyen saldırı ve savaş suçları bakımından Türkiye'nin bu suçlar yönünden yargı yetkisine sahip olmayacağı neticesi de ortaya çıkmaktadır. Bu neticeyle birlikte, Statü'de yer alan suç tipleri arasında bir karşılaştırma yapıldığı takdirde, Türkiye'nin Statü'ye taraf olması halinde Türkiye için

[120] BAYILLIOĞLU, s. 65.

[121] BAYILLIOĞLU, s. 69.

en fazla sorun yaratacak suç tipinin Statü, m. 8/2-f'nin Statü, m. 8/2-e'ye yaptığı atıf sonucunda savaş suçları olacağı görülmektedir. Bunun sebebi Statü, m. 8/2-f'de "Statü, m. 8/2-e kapsamında yer verilen fiillerin, bir devletin toprakları içinde hükümet kuvvetleri ile organize silahlı gruplar arasında uzayan silahlı çatışmalarda da uygulanacağı" düzenlemesine yer verilmesi olup akıllara Türkiye ve PKK arasındaki silahlı çatışma gelmektedir[122]. Bu çatışma otuz yıldır devam ettiği için, Türkiye'nin Statü'ye taraf olması halinde bu durum Mahkemenin yetki alanına girecek ve terörle mücadele eden güvenlik görevlileri tarafından işlendiği iddia edilen fiiller nedeniyle anılan görevlilerin Mahkeme tarafından yargılanma ihtimali doğacaktır. Bu ihtimalse asılsız ihbarlar ve süreçlerle Türkiye'nin mağdur edilmeye çalışılabileceğini göstermektedir.

Keza Türkiye ve PKK arasındaki çatışma vasfında olmasa da Yunanistan'ın Statü'ye taraf olması Ege Denizi'nde Türkiye tarafından gerçekleştirilen fiillerin, Kıbrıs Rum Kesimi'nin Statü'ye taraf olmasıysa Türkiye tarafından Kıbrıs'ta atılacak adımların Mahkeme önüne taşınması ihtimalini doğurabilir. Tarihsel süreçte Türkiye'ye karşı dünya kamuoyunu bir araya getirmeye çalışan bu devletlerin böyle bir ihtimalde sorunları çözmek yerine, yine Türkiye'nin mağdur edilmesi için adım atmış olacağıysa kuşkusuzdur.

Görüldüğü üzere Türkiye'nin Statü'ye taraf olması bu zamana kadar attığı yapıcı adımlara uygun olacak bir sıradaki adım olsa da devletlerin yürüttüğü politikalar nedeniyle bu adımın geri tepme ihtimali de bulunmaktadır. Şimdiye kadar iç hukukunda Mahkemeye paralel düzenlemelere yer veren Türkiye'nin önündeki süreci belirlerken bu ihtimali hesaplayarak hukuki adımlarını atması en doğru seçenektir.

[122] Aynı yönde bkz. BAYILLIOĞLU, s. 95.

# 2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİN YARGI YETKİSİ VE SORUŞTURMA USULÜ

## 2.1. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yetkisi

Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisi suçun türü, suçu işleyen kişi ve suçun işlendiği yer ile zamana göre belirlenir. Mahkemenin yargı yetkisini dört başlık altında incelemek mümkündür:

A) Konu Bakımından Yargı Yetkisi

B) Yer Bakımından Yargı Yetkisi

C) Zaman Bakımından Yargı Yetkisi

D) Kişi Bakımından Yargı Yetkisi

### 2.1.1. Konu Bakımından Yargı Yetkisi

Mahkeme suçluların soruşturulmasında, kovuşturulmasında ve hüküm verilmesinde Roma Statüsünde belirtilen suç türlerine dayanarak yetki tespitinde bulunur. Roma Statüsü'nün 5. maddesi Mahkemenin yetkisini uluslararası toplumu bir bütün olarak ilgilendiren en şiddetli suçlara bakmakla sınırlar.

Mahkemenin yetkisi aşağıdaki suçlara yöneliktir:

a) Soykırım

b) İnsanlığa karşı suçlar

c) Savaş Suçları

d) Saldırı Suçları

#### 2.1.1.1. Soykırım Suçu

Soykırım suçu etnik, dini veya ulusal aidiyetleri nedeniyle nüfusun belirli bir grubunu ortadan kaldırmayı amaçladığı için[123] en ciddi uluslararası suçlar arasındadır[124]. Polonyalı hukukçu *Lemkin*, soykırım suçunun ciddiyetine ilk dikkat çeken ve 1933'te bu fiillerin suç sayılması çağrısında bulunan, soykırım suçunun adını veren kişi olup bunu tamamlamak adına Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin hazırlık aşamasına da katılmıştır[125].

Nürnberg Mahkemesini kuran statüde soykırım suçu bağımsız bir uluslararası suç olarak tanımlanmamış, insanlığa karşı suçların içinde sayılmıştır, kararlar da bu çerçevede hazırlanmıştır[126].

1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi[127] soykırım terimini ele almış ve uluslararası ceza hukuku düzeyinde suç olarak saymıştır. Sözleşme'nin ön sözünde "Soykırım suçu ise bu anlaşma gereğince Birleşmiş Milletlerin hedefleri ve ruhu ile ters düşmüştür ve medeni toplum ise onu kınamaktadır. Ülkeler bu iğrenç suçla mücadele etmek için birbirleriyle iş birliği yapmalıdır" ifadesine yer verilerek temel yaklaşım belirlenmiş, Sözleşme'nin 1. maddesinde "taraf devletlerin ister barış zamanında isterse savaş zamanında işlensin, önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ettikleri soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç olduğunu teyit ettiği" [128] hususu kalem altına alınmıştır.

Sözleşme'nin 2. maddesine göre soykırım "bir grubun dini, ırkı, etnik ve ulusal sebeple tamamen veya kısmen yok edilmesi amacıyla işlenen fiillerdir" ve aşağıdaki eylemlerden herhangi birinin işlenmesi soykırımı oluşturur:

---

[123] ŞEN, s. 90.

[124] İSAM, s. 46.

[125] Serkan KEKEEVİ, 1948 Soy Kırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme ve Ermeni Soykırımı İddialarının Analizi, ***Ermeni Araştırmalar Dergisi***, Sayı: 61, 2018, s. 246.

[126] Olgun Değirmenci, Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Kararları Işığında Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım Suçu (TCK M. 76), ***Türkiye Barolar Birliği Dergisi***, Sayı: 70, 2007, s. 52.

[127] Sözleşme'nin orijinal metnine ulaşmak için bkz. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-1&chapter=4&clang=_en.

[128] Soykırım suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, m1.

a) Grup üyelerinin öldürülmesi

b) Grubun üyelerine ciddi surette fiziksel veya zihinsel zarar verilmesi

c) Grubun fiziksel varlığını kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla grubun yaşam koşullarının kasıtlı olarak değiştirilmesi

d) Grup içinde çocuk doğurmayı önleyici tedbirler alınması

e) Gruba ait çocukların başka bir gruba zorla nakledilmesi

Sözleşme'nin 3. maddesinde cezalandırılacak eylemler şu şekilde sıralanmıştır:

a) Soykırım işlenmesi

b) Soykırımın işlenmesi için iş birliği yapmak

c) Soykırım işlenmesine doğrudan ve alenen tahrik

d) Soykırım işlemeye teşebbüs etmek

e) Soykırım suçuna ortak olmak

Sözleşmenin 4. maddesinde devlet başkanlarının veya yüksek yetkili kimselerin belirtilen suçlardan birini resmi sıfatları ile işlemeleri hâlinde muafiyet taşımadıkları açıkça belirtilmiştir. Sözleşme'nin 1. maddesinde de soykırımın barış veya savaş zamanında işlendiğine bakılmaksızın uluslararası hukuka göre bir suç olduğu teyit edilmiş ve taraf devletler soykırımı önleme ve cezalandırma taahhüdünde bulunmuştur.

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin yürürlüğe girdiği yıl olan 1951'den önceki kitlesel şiddet eylemlerinin, uygulanan şiddet soykırım tanımı içinde olsa dahi, soykırım olarak nitelendirmek hukuken doğru olmayacaktır[129] ancak 1951'den önce dahi soykırımın uluslararası örf ve âdet hukukunda var olan bir suç olduğunu belirten Uluslararası Adalet Divanının tavsiye kararlarına da rastlanmaktadır[130].

[129] Ebru ÇOBAN, Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği, ***Uluslararası İlişkiler Dergi***, Cilt: 5, Sayı: 17, 2008, s. 49.

[130] KEKEVİ, s. 253.

Soykırım suçunu diğer suçlardan ayıran husus manevi unsurdur[131], dolayısıyla ispatlanması gereken esas unsur kasttır. Kast unsurunun varlığı soykırımın maddi unsurlarını oluşturan eylemlerden çıkarılabilir. Bu, soykırım tanımında belirtilen dört gruptan herhangi birine karşı fiziksel şiddetin varlığı ve kapsamı, buna yönelik bir planın olup olmadığı ve şiddetin sistematik bir nitelikte olup olmadığı ile tespit edilmektedir[132]. Soykırımı kanıtlamanın en açık delili faillerin açıklamaları ve konuşmaları ya da plan, parti manifestosu gibi yazılı belgelerdir. Ruanda'daki Kambanda davasında sistematik bir planın varlığının kanıtlanması, soykırımın kanıtlanması için çok önemli bir hâle gelmiştir zira Almanya'da işlenen Nazi suçlarından bu yana soykırımın en açık örneği Ruanda'da yaşanmıştır[133].

Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi soykırım suçunu yetkisi kapsamına almış, suçun kapsamının ne olduğunu kendi statüsünün 4. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir: "Soykırım ulusal, etnik, ırki ya da dini bir grubu kısmen veya tamamen yok etmek amacıyla gerçekleştirilen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır:

a) grup üyelerini öldürmek;
b) grup üyelerine ciddi bedensel ya da zihinsel zarar vermek;
c) fiziksel olarak kısmen ya da tamamen yok etmek kastıyla, grubu ağır yaşam koşullarına maruz bırakmak;
d) grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler koymak;
e) grup içindeki çocukları zorla bir başka yere nakletmek[134].

Roma Statüsü'nün 6. maddesinde soykırım suçu şu şekilde tarif edilir: "Bu tüzüğün amaçları bakımından 'soykırım', ulusal, etnik, ırki ya da dini bir grubu kısmen veya tamamen yok etmek amacıyla gerçekleştirilen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır:

a) grup üyelerini öldürmek
b) grup üyelerine ciddi bedensel ya da ussal zarar vermek
c) fiziksel olarak kısmen ya da tamamen yok etmek kastıyla, grubu ağır yaşam koşullarına maruz bırakmak

---

131 Kutlay TELLİ, ***Cezasızlık Olgusuna Karşı Uluslararası Ceza Mahkemesi,*** 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 25.

132 TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 561.

133 ÇOBAN, s. 52.

134 SHAW, s. 306.

d) grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler koymak
e) grup içindeki çocukları zorla bir başka yere nakletmek"

Bu, aralarında uzun bir süre geçmesine rağmen, 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nde belirtilen ifadenin aynısıdır. İfadelerdeki aynılık sebebiyle, yukarıda 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne binaen soykırım suçunun ağırlığına, unsurlarına ve tespitine ilişkin olarak yapılan açıklamalar Uluslararası Ceza Mahkemesi açısından da geçerli durumdadır.

Kabul edilen soykırım tanımına baktığımızda; suçun en temel özelliği, suç oluşturan eylemlerin, "belli bir grubu kısmen ya da tamamen yok etme kastı" ile işlenmiş olmasıdır. Bu tanım içerisinde yer alan "kısmen yok etme" kavramı tartışılmıştır. Öğreti özellikle mağdurların sayısı üzerinde durmaktadır. BM Uluslararası Hukuk Komisyonu Raporu'na göre, ilgili grubun toplam nüfusa göre sayısal olarak önemli bir bölümünü yok etmek amacı yeterlidir. Bu önemli kısım, grubun önde gelenleri gibi grup bakımından özel önem arz eden kişileri içerebilir. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi de aynı ölçütü benimsemiştir. Gerçek mağdur sayısı ne kadar çoksa, amacın grubu tamamen ya da kısmen yok etmek olduğu sonucu o kadar mantıklıdır. Burada, önemli sayıda mağdurun bilfiil zarar görmüş olmasının değil; hedeflenmiş olmasının yeterli olduğunu vurgulamak gerekir[135]. Bu bakımdan zorla göç ettirmenin soykırımdan ayrıldığı, tersi bir ifade ile zorla göç ettirmenin bir soykırım suçu olarak değerlendirilemeyeceği sonucu çıkmaktadır.

#### 2.1.1.2. İnsanlığa Karşı Suçlar

İnsanlığa karşı suçlar terimi ilk kez Nürnberg Mahkemesi Statüsü'nün 6. maddesinde kullanılarak tanımı şu şekilde yapılmıştır[136]:

"(A) hükmü sisteminde; bir saldırı savaşını ya da uluslararası antlaşmaların ihlali niteliğindeki bir savaşı tasarlamak, hazırlamak, başlatmak veya yürütmek ya da böylesi ortak bir plana iştirak etmek veya bu sayılanlardan birini gerçekleştirmek için gizli hareketlerde

[135] Dilaver NİŞANCI, Uluslararası Ceza Hukuku ve Türk Ceza Kanunu Düzenlemesinde Soykırım Suçu, ***Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi***, Cilt: 8, Sayı: 2, 2021, s. 237.

[136] Ayşen Seymen ÇAKAR, İnsanlığa Karşı Suçlar, ***Türkiye Barolar Birliği Dergisi***, Cilt: 25, Sayı: 103, 2012, s. 176.

bulunmak, yani "komplo kurmak" şeklindeki eylemler "barışa karşı suç" olarak tespit edilmiştir.

(B) hükmünde; savaş suçları, savaş hukukunun ve teamüllerinin ihlali olarak tanımlanmıştır. Sınırlandırmamak kaydıyla bir ülke veya işgal altındaki bölge halkına karşı kasten öldürmek, eziyet, sürgün, zorla çalıştırmak eylemlerinin gerçekleştirilmesi, savaş esirlerine veya denizdeki insanlara karşı kasten öldürme, esirlerin öldürmesi, kamu veya özel mülkün yağmalanması, askeri gerekliliğin meşru kılmadığı durumlarda şehirlerin, kasabaların veya köylerin gereksiz yere tahrip veya imha edilmesi, savaş suçlarına dahil olacaktır.

(C) hükmü altında; siyasi, ırkı veya dini saiklerle Mahkemenin yargı yetkisindeki bir suçu işlemek için ya da o suçla ilişkili biçimde, suçun işlendiği yer ulusal hukukunca ihlal olarak kabul edilip edilmediğine bakılmaksızın, savaştan önce veya savaş esnasında, herhangi bir sivil kitleye karşı kasten öldürme, kıyım, köleleştirme, sürgün etme ve diğer insanlık dışı eylemler gerçekleştirenler ve önderler, örgütleyenler, azmettiriciler, suç ortakları, planın şekillenmesine ya da icrasına iştirak edenler ya da sayılan eylemleri gerçekleştirmek için komplo kuranlar, böyle bir planın icrasını gerçekleştiren tüm kişilerin tüm eylemlerinden sorumlu tutulacaklardır[137].”

Tokyo Mahkemesi Statüsü’nün 5. maddesi yukarıdaki düzenlemeye paralel şekilde kaleme alınarak insanlığa karşı suçlardan anlaşılması gerekenin “Mahkemenin yargılama yetkisine giren her bir suçun icrası için veya bu suçla ilgili olarak, savaştan önce veya savaş sırasında, herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenmiş insan öldürme, imha, köleleştirme, sürgün ve diğer insanlık dışı fiiller veya siyasal veya ırksal sebeplerle yapılan zulümler” olduğu belirtilmiştir. Burada Nürnberg Mahkemesi Statüsüyle farklılık arz eden nokta, Nürnberg Mahkemesi Statüsü’nün 6. maddesinde “dini gerekçelerle zulüm” fiilinin açıkça insanlığa karşı suçlar kavramına dahil edilmiş olmasıdır ancak Tokyo Mahkemesi Statüsünde bu kavrama insanlığa karşı suçlar arasında yer verilmemiştir[138].

1945 yılından sonra insanlığa karşı suçlar ile savaş suçları arasındaki bağ giderek ortadan kalkmış, insanlığa karşı suçlar kavramı anlam ve tanımı itibarıyla bağımsız olmaya başlamıştır. Bu konu 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin

[137] GÖKDEMİR, s. 29.

[138] ÇAKAR, s. 178.

Sözleşme ve 1968 tarihli Savaş Suçları ve İnsanlığa Karşı Suçlar Bakımından Kanuni Sınırlamaların Uygulanmayacağına Dair Sözleşme gibi uluslararası anlaşmalarda açıkça ele alınmıştır[139].

1993 yılında, Yugoslavya'da ağır insan hakları ihlalleri gerçekleştirmelerinden şüphelenilen kişileri yargılamak için *ad hoc* niteliğinde olan Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Mahkemenin yetkisine giren suçlar Statüsü'nün 5. maddesinde, şu şekilde belirtmiştir: "Bu çerçevede, uluslararası veya uluslararası nitelikte olmayan çatışmalarda herhangi bir sivil nüfusa karşı işlenen:

a) kasten öldürmek,
b) yok etmek,
c) köleleştirmek,
d) zorla nakletmek,
e) hapsetmek,
f) işkence,
g) tecavüz etmek,
h) siyasi, ırki ve dini saiklerle zulmetmek,
i) diğer insanlık dışı eylemler[140]

Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, insanlığa karşı suçları diğer uluslararası suçlardan bağımsız olarak ele almıştır. Bu, uluslararası toplumu önemseyen ciddi ağır suçları kanunlaştırma ve kuşatma konusunda uluslararası ceza hukuku düzeyinde önemli bir gelişmedir.

Daha öncesinde *ad hoc* niteliğinde olan Nürnberg, Tokyo, Yugoslavya ve Ruanda Askeri Ceza Mahkemelerinde de yetki alanına alınan "insanlığa karşı suçlar" terimi, Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluşunda geçmiş örneklere paralel şekilde düzenleme altına alınarak Roma Statüsü'nün 7. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir: "Bu statünün amaçları bakımından 'insanlığa karşı suçlar', herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır:

[139] ÇAKAR, s. 178.
[140] GÖKDEMİR, s.60.

a) öldürme
b) toplu yok etme
c) köleleştirme
d) nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli
e) uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsetme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme
f) işkence
g) ırza geçme, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkla diğer cinsel şiddet şekilleri
h) paragraf 3'te tanımlandığı şekliyle, herhangi bir tanımlanabilir grup veya topluluğa karşı, bu paragrafta atıf yapılan herhangi bir eylemle veya Mahkemenin yetki alanındaki herhangi bir suçla bağlantılı olarak siyasi, ırki, ulusal, etnik, kültürel, dinsel, cinsel veya evrensel olarak uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere dayalı zulüm
i) zoraki kayıplar
j) ırk ayrımcılığı (apartheid) suçu
k) kasıtlı olarak ciddi ıstıraplara ya da bedensel veya zihinsel veya fiziksel sağlıkta ciddi hasara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler"

Madde metninde belirtilen neticeleri doğuran suçların Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisine girmesi için bunların sistematik veya yaygın olarak işlenmesi gerekmektedir. Sistematik olarak işlenmesi, bir saldırının parçası olarak onaylanmış bir plan veya politikaya göre işlenmesi anlamına gelir; yaygın bir saldırının parçası olarak gerçekleştirilmesiyse eylemin çok sayıda mağdura yönelik olma amacı taşıdığı anlamına gelmektedir[141].

Roma Statüsü'nün 7. maddesindeki tanım geçmiş tanımlara göre en kapsamlısıdır ve insanlığa karşı suçların birçok yeni biçimini içermesine rağmen "benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler" paragrafını eklemiştir; bu, Mahkemenin yargı yetkisinin öngörülmemiş ve gelecekte ortaya çıkabilecek insanlık dışı eylemleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi anlamına da gelmektedir.

[141] GÖKDEMİR, s. 217.

### 2.1.1.3. Savaş Suçları[142]

Savaş suçlarının genel kabul görmüş bir tanımı henüz mevcut olmasa da[143] ileri sürülen tanımlarda genel olarak iki ülke arasında bir savaş halinin başlaması ve bunun bir süre devam etmesi, bu süreçte tarafların zafer elde etmek veya başka herhangi bir amaç için insanlık dışı eylemler gerçekleştirmesi öngörülür[144].

Savaş geçmişte uluslararası örf ve adetlere göre meşru olduğu için, savaş sırasında meydana gelen ihlaller barbarca ve vahşi yollarla olsa bile zafer elde etmek amacıyla yapıldıklarından mübah görülmüştür. Savaş sırasında yaşanan korkunç ihlaller 18. yüzyıldan itibaren, düşünürleri ve uluslararası hukuk bilginlerini savaşın acımasızlığına bir son verilmesi ve savaşanların eylemlerini kısıtlayan kurallar koyma çağrısında bulunmaya yöneltmiştir. Bu doğrultuda, 19. yüzyılın ortalarında savaş kurallarının düzenlenmesine başlanmıştır[145].

Nürnberg Mahkemesi savaş suçlarını yargı yetkisi kapsamına almış ve savaş suçları, savaş hukukunun ve teamüllerinin ihlali olarak tanımlanmıştır. Bunun kapsamını "sınırlı sayıda sayılmış olmamak üzere; bir ülke veya işgal altındaki bölge halkına karşı kasten öldürmek, eziyet, sürgün, zorla çalıştırmak eylemlerinin gerçekleştirilmesi, savaş esirlerine veya denizdeki insanlara karşı kasten öldürme, esirlerin öldürmesi, kamu veya özel mülkün yağmalanması, askeri gerekliliğin meşru kılmadığı durumlarda şehirlerin, kasabaların veya köylerin gereksiz yere tahrip veya imha edilmesi fiilleri" oluşturmaktadır[146].

Yugoslavya Mahkemesi de savaş suçlarını yargı yetkisi dahilinde tanımlayarak bunları iki grupta ele almıştır:

---

142 Bu suçu oluşturan fiiller Roma Statüsü 'nün 8. maddesinde detaylı şekilde açıklandığı için, grup suçları oluşturan her bir fiilin ne olduğu madde metninden okunabilir.

143 TELLİ, s. 31.

144 İsam, s. 2.

145 AZARKAN, s. 61.

146 Suhad QASİM, ***Savaş Suçları ve Uluslararası Ceza Mahkemesi,*** Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Hukuk Dalında Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 2014, s. 20.

1. Grup: Kişilere veya mallara karşı 1949 Cenevre Sözleşmelerini ihlal ederek işlenen suçlardır, aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır[147]:

a) Kasten adam öldürme
b) Biyolojik deneyler de dahil, işkence ve insanlık dışı muamele
c) Kasıtlı olarak sağlığa ve fiziki bütünlüğe yönelik yapılan ve ciddi yaralanma ve acılara sebebiyet verme
d) Kasti ve keyfi olarak gerçekleştirilmiş olan ve askeri gereklilik olmayan durumlarda mala geniş kapsamlı zarar verme
e) Sivillerin veya savaş esirlerinin düşman güçlere hizmet etmeye zorlanması
f) Sivillerin veya savaş esirlerinin adil bir yargılamadan mahrum bırakılması
g) Hukuk dışı tahliye ve göçe zorlama, keyfi olarak özgürlükten mahrum bırakma
h) Sivilleri rehin alma

2. Grup: Savaş sözleşmelerinin, hukukunun ve geleneklerinin ihlalidir, aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır[148]:

a) Gereksiz acılara neden olan zehirli gazlar veya diğer silahları kullanmak
b) Hiçbir haklı gerekçeye dayanmaksızın şehir, kasaba ve köyleri tahrip etmek veya askeri gerekliliğin haklı göstermediği bir şekilde bu yerleri yıkmak
c) Saldırı, bombalama veya başka araçlarla savunmasız köy, kasaba, ev ve binaları tahrip etmek
d) Yardım amaçlı yerler ile eğitim, din, tarihi anıtlar, sanat ve bilim yerlerine kasıtlı olarak zarar vermek, tahrip etmek veya bunlara el koymak
e) Kamu ve özel mülkiyeti yağmalamak

[147] Arda ÖZKAN, 21. Yüzyılda Evrensel Bir Yargı Kuruluşu Olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi: Usul Kuralları, Yargılamalar ve Uluslararası Suçlar, ***Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi***, Cilt: 2, Sayı: 12, 2016, s. 189.

[148] Faruk TURHAN, Eski Yugoslavya Topraklarında İnsanlık Aleyhine İşlenen Suçların Yargılanmasına İlişkin BM Milletlerarası Ceza Mahkemesi, ***Seyfullah Edis'e Armağan Dergisi***, Sayı: 8, İzmir, 2000, s. 347.

Roma Statüsü'nün 8. maddesi Uluslararası Ceza Mahkemesi açısından savaş suçlarının kapsamını şu şekilde belirler:

1. Grup Suçlar: 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin içerdiği büyük suçlardır. Öldürme, işkence, hukuka aykırı sürgün gibi fiiller metinde bir bir sayılmıştır.

2. Grup Suçlar: Uluslararası hukukun mevcut sistemi içerisinde, uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanabilir yasa ve geleneklerin diğer ciddi ihlalleri olduğu belirtilerek uzun bir örnekleme yapılmıştır.

3. Grup Suçlar: Uluslararası düzeyde olmayan silahlı çatışma halinde savaşa doğrudan katılmamış olan şahıslara, silah bırakan silahlı güçlere, bir sebeple savaşmaktan aciz olanlara karşı işlenen suçlardır.

#### 2.1.1.4. Saldırı Suçu

Saldırı suçu, kavram olarak uzun bir süre tartışma konusu olsa dahi, uluslararası teamül hukukuna göre bir suç olarak kabul edilegelmiştir. Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemesinin ilgili statülerinde saldırı suçuna yer verildiği gibi, Birleşmiş Milletler Anlaşmasının 2. maddesinde de devletler birbirine saldırıda bulunmamayı taahhüt etmiştir[149].

Roma Statüsü'nün yürürlüğe girmesiyle birlikte taraf devletlerin saldırı suçu üzerinde hazırlık önerilerinin alınması için "Saldırı Suçu Üzerinde Özel Çalışma Grubu" kurulmuştur. Uluslararası kalıcı bir tanımı olmayan saldırı suçunun Statü'nün de ötesinde uluslararası bir tanım taşıması gerektiği düşünülerek Grup toplantıları hem taraf devletler hem de taraf olmayan devletler için eşit düzeyde açılmıştır. Grup amacına ulaşarak ortak irade taşıyan bir çalışma sunabildiği için Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği 7 Ağustos 2009'da Roma Statüsünü Gözden Geçirme Konferansı çağrısında bulunmuştur. Genel Sekreterlik Roma Statüsü'ne taraf tüm devletleri Konferans'a katılmaları için davet etmiştir, Statü'ye taraf

[149] KUL, s. 39.

olmayan devletler ise gözlemci sıfatıyla Konferans'a çağrılmıştır. Bu doğrultuda Konferans 31 Mayıs-11 Haziran 2010 tarihleri arasında, Kampala'da düzenlenmiştir[150].

Kampala'da saldırı suçunun işleyiş mekanizmasından tanımına kadar bir dizi değişiklik kabul edilmiştir[151]. Alınan 6 sayılı karar ile Roma Statüsü'ne eklenen "8 bis" maddesiyle saldırı suçu tanımlanmış ve unsurlarına yer verilmiştir[152]:

> "1. Bu Statü'nün amacı bakımından 'saldırı suçu', bir devletin siyasi veya askeri eylemlerini etkili biçimde kontrol edebilme veya yönetebilme konumunda bulunan bir kimse tarafından, karakteri, ağırlığı ve boyutu itibariyle Birleşmiş Milletler Şartı'nı açıkça ihlal eden bir saldırı fiilinin planlanması, hazırlanması, başlatılması veya icrasını ifade eder.
>
> 2. Paragraf 1'in amacı bakımından 'saldırı fiili', bir devlet tarafından, bir başka devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne veya bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler Şartı'na aykırı başka şekillerde silahlı kuvvet kullanılmasıdır. Aşağıdaki eylemlerden her biri, savaş ilan edilmiş olup olmamasına bakılmaksızın, BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarih ve 3314 (XXIX) sayılı kararına uygun olarak saldırı fiili biçiminde değerlendirilir:
>
> (a) Bir devletin silahlı kuvvetlerince, bir diğer devletin topraklarına yönelik olarak yapılan istila veya taarruz ya da ne kadar geçici olsa da bu tür bir istila veya taarruzdan kaynaklanan herhangi bir askeri işgal veya kuvvet kullanarak başka bir Devletin topraklarının tümünün ya da bir bölümünün ilhakı
>
> (b) Bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından, başka bir devletin ülkesine karşı yapılan bombardıman veya bir devlet tarafından diğer devletin ülkesine karşı gerçekleştirilen herhangi bir silah kullanımı
>
> (c) Bir başka Devletin silahlı kuvvetleri tarafından, bir Devletin limanlarının veya kıyılarının ablukaya alınması

---

[150] Nergiz EMİR, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi Bakımından Saldırı Suçu, ***Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, s. 4.

[151] EMİR, s. 5.

[152] EMİR, s. 10.

(d) Bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından, bir başka devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine ya da deniz ve hava filolarına saldırı

(e) Kabul eden devletle yapılan bir anlaşma uyarınca o devletin ülkesinde bulunan bir devletin silahlı kuvvetlerinin, o anlaşmada belirtilen koşullara aykırı olarak kullanılması veya anlaşmanın sona ermesinden sonra da bu topraklardaki varlığını devam ettirmesi

(f) Topraklarını başka bir devletin kullanımına tahsis eden bir devletin, topraklarının diğer devlet tarafından üçüncü bir Devlete karşı bir saldırı eyleminde kullanımına izin vermesi

(g) Bir başka devlete karşı yukarıda sayılan fiiller düzeyinde silahlı kuvvet eylemleri gerçekleştiren silahlı çetelerin, grupların, düzensiz birliklerin veya paralı askerlerin bir devlet tarafından veya bir devlet adına gönderilmesi ya da o Devletin bu eylemlere önemli ölçüde katılması"

Saldırı suçuna ilişkin bireysel cezai sorumluluk, bir devletin diğerine karşı hukuka aykırı güç kullanmasında en açık ve ciddi vakalardan sorumlu komutanlarla sınırlıdır ve bu tür herhangi bir eylem doğası, ağırlığı ve kapsamı gereği Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın da açık bir ihlalini teşkil edecektir[153].

### 2.1.2. Yer Bakımından Yargı Yetkisi

Uluslararası Ceza Mahkemesi, Roma Statüsü'ne taraf bir devletin "topraklarında veya adına kayıtlı deniz ya da hava aracında" işlenen suçlar bakımından[154] yargı yetkisine sahiptir (Statü, m. 12). Bunun dışında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü'ne taraf olmayan bir devletin topraklarında veya adına kayıtlı deniz ya da hava aracında işlenen suçlar bakımından yargı yetkisine sahip olması, o ülkenin Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmesine bağlıdır.

---

[153] Esat Mahmut YILMAZ, ***Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu***, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2011, s. 238.

[154] GÖKDEMİR, s. 197.

### 2.1.3. Zaman Bakımından Yargı Yetkisi

Mahkemenin zaman bakımından yetkisi geçmişteki *ad hoc* mahkemelere yapılan eleştiriler doğrultusunda Roma Statüsü'nün yürürlüğe girmesiyle başlamış[155], yürürlük tarihinden sonra işlenen suçlar yargı yetkisini oluşturmuştur (Statü, m. 11). Roma Statüsü'nün yürürlüğe girmesinden sonra işlenen suçlar bakımından yetkili olan Mahkemenin aynı zamanda devlet bakımından da yetki sahibi olmasıysa devletin Roma Statüsü'ne taraf olmasına veya taraf olmadan yalnızca Mahkemenin yetkisini kabul ettiği bir bildirimde bulunmasına bağlanmıştır. Bu iki yoldan hangisi gerçekleşirse gerçekleşsin, Mahkemenin devlet bakımından yetkisi, o devlet için Roma Statüsü'nün yürürlüğe girmesinden sonra işlenen suçlar bakımından kullanılabilecektir. Ancak, bir devlet sunacağı bir bildirimle, Roma Statüsü'nün yürürlüğe girmesinden önce işlenmiş suçlar için de Mahkeme'yi yetkilendirilebilir (Statü, m. 11).

Başka bir ifadeyle; Uluslararası Ceza Mahkemesini kuran Roma Statüsü' nün yürürlüğe girdiği tarih 1 Temmuz 2002'dir. Mahkeme ancak Roma Statüsü' nün yürürlük tarihinden sonra işlenen suçlar için yargı yetkisine sahiptir. Statü, m. 11'e göre, kanunilik ilkesinin güçlü bir biçimde benimsendiği ve kendisinden önceki olaylara uygulanamayacağı ortaya konulmuştur. Roma Statüsü m. 11/2' ye göre ise, Statünün yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Temmuz 2002 tarihinden sonra Statü' ye taraf olan bir devlet için Mahkemenin zaman bakımından yargı yetkisi, devletin Statü' ye taraf olduğu tarihten itibaren geçerli olacaktır. Fakat Statü' ye sonra da taraf olan bir devlet de md12/3 çerçevesinde yapacağı bir bildirim ile, Mahkemenin zaman bakımından yargı yetkisini 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren kabul edebilir.

Uluslararası Ceza Mahkemesinin zaman bakımından yargı yetkisiyle ilgili Statü'nün 11. maddesinin üç istisnası bulunmaktadır. Bunlardan birisi, bir devletin savaş suçları ile ilgili olarak tek taraflı beyanıyla, Statü'nün kendi açısından yürürlüğe girmesinden itibaren yedi yıllık bir süre için, bu suçların kendi vatandaşları tarafından veya kendi topraklarında işlenmesi durumunda, Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul etmeyeceğini bildirmesidir (madde 124). İkincisi, Statü'ye taraf olmayan devletin belli olaylar için tek taraflı olarak Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul edebileceği opt in rejimidir (madde 12/3). Üçüncüsü ise,

[155] Statü 01.07.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir, bkz. KUL, s. 22.

Statü'nün 13. maddesi ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne verilen, Uluslararası Ceza Mahkemesinin Savcısını harekete geçirme yetkisidir[156].

Taraf Devletler Asamblesi'nin 14 Aralık 2017 tarihinde oybirliğiyle kabul ettiği Karar uyarınca, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin saldırı suçu bakımından yargı yetkisi, 17 Temmuz 2018 itibariyle aktif hale gelecek. Saldırı suçunun tanımı, 31 Mayıs-11 Haziran 2010 tarihleri arasında Kampala'da düzenlenen Roma Statüsünü Gözden Geçirme Konferansı'nda yapılmış ve Mahkeme'nin bu suç üzerindeki yargılama yetkisinin işlerlik kazanması 1 Ocak 2017 sonrasındaki bir tarihe bırakılması kararlaştırılmıştı. Taraf Devletler Asamblesi'nin 14 Aralık 2017 tarihinde aldığı kararla Mahkeme'nin saldırı suçu açısından yargı yetkisinin işlerlik kazanması uzun yıllar süren bir müzakerenin sonucunu ifade ediyor[157].

### 2.1.4. Kişi Bakımından Yargı Yetkisi

Uluslararası Ceza Mahkemesi yalnızca gerçek kişileri yargılama yetkisine sahiptir (Statü, m. 25), bundan dolayı devletler veya tüzel kişiler Mahkemenin yetki alanına girmemektedir[158].

Roma Statüsü'ne göre, Statü'deki bütün hükümler, resmi unvanı ne olursa olsun en az 18 yaşındaki herkes için eşit olarak geçerlidir (Statü, m. 26). Bu noktada kişinin suça fail olarak ya da yardım ederek dahil olması sorumluluğunu değiştirmediği gibi, suçun işlenmesini emreden veya suça teşvik eden bir konumda bulunması da sorumluluğunu değiştirmeyecektir[159] (Statü, m. 25). Ayrıca ek bir düzenlemeyle bir askeri komutanın, kuvvetlerinin veya astlarının suç işlediğini veya işlemek üzere olduğunu bilmesi veya bilmesi gerekmesi durumunda o komutanın, yetkisi altındaki astları tarafından işlenen suçlardan cezai sorumluluk taşıyacağı belirtilmiştir. Keza komutanın yetkisi dahilindeki astları tarafından işlenen suçlardan, bu suçların işlenmesini önlemek için yetkisi dahilinde gerekli ve makul tüm önlemleri almaması veya konuyu soruşturma ya da kovuşturma için yetkili mercilere sunmayı ihmal etmesi halinde de sorumlu olduğu ifade edilmiştir (Statü, m. 28).

---

[156] IĞDIR AKARAS, s. 70.

[157] https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/news/none-uluslararas-ceza-mahkemesinin-saldr-sucu-bakm/.

[158] KILIÇ, s. 632.

[159] KUL, s. 23.

İşlenen suçların hükümet veya askerî komutan emrinden kaynaklanması sorumluluktan kurtulma sebebi olamayacaktır ancak "failin hükümetin emirlerine ve sorumlu kişiye kanuni itaat ile bağlı olması" ile "fiilinin meşru olmadığını bilmiyor olması veya fiilin meşru olmadığının açıkça bilinmemesi" hali bu konuda istisna tutulmuştur (Statü, m.33).

### 2.2. Tamamlayıcı Yetki

Roma Statüsü'nün ön sözü ve 1. maddesine binaen Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisi ulusal yargı yetkisinin tamamlayıcısıdır[160]. Bir diğer ifadeyle, suça yönelik ilk yargılama taraf devlete bırakılmıştır ve esasen, taraf devlet Roma Statüsü'ne taraf olmakla bu yargılamayı yükümlenmiştir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi ancak "ulusal yargının gerçeği ortaya çıkarmak için soruşturma ve yargılama yapmak konusunda isteksiz veya yetersiz olduğunu tespit ederse" ulusal yargının yerine doğrudan geçebilir, soruşturma ve yargılama işlemlerine kendisi başlayabilir. Bu tespit Roma Statüsü'nün 17. maddesinde belirtilen şu kıstaslara göre yapılır:

a) Ulusal yargının sanığı Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisine giren suçlardan dolayı cezai sorumluluktan korumayı amaçladığı ortaya çıkarsa

b) Ulusal yargı faaliyetlerinde sebepsiz gecikmeler yaratılarak sanığı adalete teslim etme niyetinin bulunmadığı sonucuna varılırsa

c) Ulusal yargı faaliyetleri hiç başlatılmamışsa veya başlatılmış olup da bağımsız ve tarafsız bir şekilde yürütülmemişse

Uluslararası Ceza Mahkemesinin tamamlayıcı yargı yetkisi mevcut düzenlemelere rağmen yargılamada birçok engele ve gecikmeye yol açabilecektir. Özellikle sanığın veya suça ilişkin delilin bulunduğu ülke ulusal yargısının iş birliği yapmaması durumunda Mahkemenin yargılamayı ilerletememesi kuvvetle ihtimaldir. Bu durum, tıpkı Yugoslavya ve Ruanda Mahkemelerinde olduğu gibi Uluslararası Ceza Mahkemesinin ulusal yargı üzerindeki üstünlüğünü şart koşmakla aşılabilir.

[160] KUL, s. 32.

### 2.3. Yargı Yetkisinin Kullanılması

Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisini kullanmaya başlayabilmesi için davanın Roma Statüsü'nün 13. maddesinde belirtilen havale yöntemlerinden biri ile kendisine havale edilmesi gerekir[161]:

1. Taraf devletlerden her biri, Roma Statüsü'nün 5. maddesine uygun olarak Mahkemenin yetkisine giren suçlarla ilgili delile, olaya veya başka bilgilere ulaşırsa bunları araştırılması için Mahkeme savcısına havale edebilir. Havale edecek devletin Mahkemeye sunulan davayı mümkün olduğunca titizlikle belirlemesi gerekir[162]. (Statü, m. 14).

2. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 7. Bölümü uyarınca, Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisine giren bir suçun işlendiğine inandığı herhangi bir davayı Uluslararası Ceza Mahkemesine havale edebilir[163].

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Uluslararası Ceza Mahkemesine havale etme yetkisinin verilmesi, Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlardan hiçbirinin cezasız kalmaması açısından olumludur[164].

Bu olumlu düzenlemeyle bir noktada çelişen bir düzenlemeye ise Roma Statüsü'nün 16. maddesinde yer verilerek Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne, Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın VII. Bölümü'ne göre aldığı karara ilişkin yargılamayı 12 ay boyunca durdurma talebinde bulunma yetkisi verilmiştir ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bu talebini birden fazla kez yenileyebilir. Düzenleme bu hâliyle, bir siyasi otorite olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni uluslararası ceza adaletinden daha yüksek bir rütbe haline getirmesi ve talebin en fazla kaç kez tekrarlanabileceği hususunda sınır barındırmaması yönünden eleştiri konusu yapılmaktadır[165].

---

[161] KILIÇ, s. 628.

[162] Ebru DEMİR, Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcısına Kabul Edilebilirlik Değerlendirmesinde Tanınan Geniş Takdir Yetkisinin Kullanımında Ortaya Çıkan Sorunlar, ***İstanbul Hukuk Mecmuası***, Cilt: 79, Sayı: 4, İstanbul, 2021, s. 1403.

[163] ÇETİN, s. 346.

[164] Aynı görüşte bkz. GÖKDEMİR, s. 146.

[165] TELLİ, s. 130; GÖKDEMİR, s. 161.

3. Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısı Roma Statüsü'nün 5. maddesine göre Mahkemenin yetki alanına giren suç veya suçlar ile ilgili bilgi alıyor ya da bunları şahsen biliyorsa bunlara bağlı olarak resen araştırmaya başlar[166].

Savcıya tanınan bu yetki savcılığa, siyasetin ve ülkelerin etkisinde kalmadan faaliyet yürütme noktasında büyük bir bağımsızlık vermektedir[167]. Keza bu yetki, uluslararası suç işleyen kişilerin cezasız kalmasının önlenmesinde de olumlu bir adımdır.

### 2.4. Kabul Edilebilirlik Şartları

Roma Statüsü'nün 17. maddesi Mahkemenin yetki alanına giren davaların bir ön denetim yapılmaksızın, yani doğrudan yargılama konusu yapılamayacağını gösteren bir şekilde kaleme alınmış ve madde metninde sayılan hâllerle sınırlı kalmak kaydıyla bazı hâllerde Mahkemenin davada yargılama yapmayı kabul etmeyeceği belirtilmiştir. Bu durumlar aşağıdaki şekilde belirtilebilir:

a) Uluslararası Ceza Mahkemesine sunulan dava, bu davaya bakmakta hukuken yetkili devletlerden birinin ulusal mahkemesinde hâlihazırda bakılmakta ise Uluslararası Ceza Mahkemesi bu nedenle davayı kabul etmediğini ilan etmelidir. Bu durum Uluslararası Ceza Mahkemesinin tamamlayıcı yargı yetkisinin doğal bir sonucudur[168]. Derdest yargılama o ülke tarafından esasen isteksiz şekilde yapılmışsa veya o ülkenin aslında bu yargılama bakımından yeterliliğinin bulunmadığı tespit edilirse bu kuralın istisnası olarak Mahkeme davayı kabul edebilir. Dışarıdan bakıldığında kavram olarak belirsiz gözüken "isteksiz olma" hâli 17. maddenin ikinci fıkrasında somutlaştırılmış olup buna göre yapılacak incelemede esasen en çok gözetilmesi gereken husus, sanıkla mağdur arasında adil bir dengenin sağlanıp sağlanmadığının tespiti[169] olacaktır.

b) Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisine giren suçları işlemekle itham edilen kişi ulusal yargı tarafından soruşturulursa ve ulusal yargı, bu suçlardan

---

166 ÇETİN, s. 347; KILIÇ, s. 628.

167 Savcıya tanınan bu yetkinin önemli olduğu hakkındaki görüş için bkz. TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 395.

168 KUL, s. 33.

169 TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 397; DEMİR, s. 1399.

sorumlu olduğu kanıtlanmadığı için sanığı kovuşturmamaya karar verirse Uluslararası Ceza Mahkemesi önündeki davayı kabul edilemez ilan etmelidir[170].

c) Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisine giren suçları işlemekle itham edilen kişi bu suçlardan dolayı ulusal yargı önünde yargılanıp beraat etmiş veya mahkûm edilmişse Uluslararası Ceza Mahkemesinin kabul etmeme kararı alması gerekir çünkü Roma Statüsü'nün 20. maddesinde de tekrar edildiği üzere "*ne bis in idem*" ilkesi kişinin aynı suçtan dolayı iki defa yargılanmasına engeldir[171]. Yine de bu duruma iki istisna getirilerek "önceki yargılamanın bağımsız ve tarafsız yapılmaması veya sanığı sorumluluğundan kaçırma amacıyla yapılması" halinde Mahkemece yeni bir yargılamanın yapılabileceği belirtilmiştir[172].

d) Uluslararası Ceza Mahkemesinin önüne getirilen dava Mahkemenin yetki alanına giren suçların ağırlığını taşımıyorsa Mahkemenin kabul edilemezlik kararı vermesi gerekir zira Uluslararası Ceza Mahkemesinin yetki alanına giren suçlar Roma Statüsü'nün 5. maddesinde belirtilirken bu suçların yoğunluğu ve kapsamı, bunların uluslararası toplumun tamamını etkileyen ve uluslararası toplum adına yargılamayı gerektir derecede ağır olması gerektiğini gösterir şekilde kaleme alınmıştır. Uluslararası bir etki doğurmayan filler meydana geldikleri ülke yargılamasının yetki alanına girecektir[173].

### 2.5. Kabul Edilebilirlikle İlgili Öncelikli Kararlar

Davanın kabul edilebilirliği ile ilgili öncelikli kararları savcı almaktadır. Bir dava Uluslararası Ceza Mahkemesine havale edildiğinde savcı, kendisine sunulan bilgilerin ciddi olduğunu ve bunların Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisine girebileceğini tespit ederse taraf devletlere ve normalde böyle bir suç üzerinde yargı yetkisi bulunan devlete bildirimde bulunmak suretiyle bilgi verecektir[174] (Statü, m. 18).

---

[170] UZUN, s. 40.

[171] TELLİ, s. 80.

[172] ASLAN, s. 102.

[173] Bunun aslında Mahkemenin faaliyet alanını sınırlayan bir adalet politikası tercihi olduğu ve ağırlık kriterinin belirsiz olmasından dolayı birçok suçun yargılama dışı kalacağı hakkında bkz. TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 403; benzer yönde bkz. GÖKDEMİR, s. 265.

[174] BAYILLIOĞLU, s. 85.

Roma Statüsü, bildiriminde devletlere sunduğu bilgi ve kanıtlar konusunda savcıya takdir yetkisi vermiştir; bu kapsamda bildirim gizli bir şekilde de yapabilir. Öyle ki savcı kendisinde bulunan bütün bilgileri, delilleri veya olayları mağdur veya tanıkları korumak, delillerin yok edilmesini önlemek, soruşturulması istenen kişilerin kaçmasını önlemek amacıyla veya başka herhangi bir haklı nedenle, bildirimde bulunurken saklayabilir[175].

İlgili devletlerden herhangi biri kendisine yapılan bildirimden itibaren bir ay içinde "sanık hakkında soruşturma veya yargılama işlemlerine başlandığını bildirip yargı yetkisinin kendisine bırakılmasını" savcıdan talep edebilir. Bu talep savcı açısından bağlayıcıdır ve bundan dolayı savcı kendi soruşturması bakımından erteleme kararı verir. Ön Yargılama Dairesi aynı dava hakkında savcıya soruşturma görevi vermedikçe savcının bu kararı vermesi kaçınılmazdır, bu noktada Ön Yargılama Dairesi'nin savcının yine de soruşturma yapma talebi hakkında vereceği karara karşı gerek savcının gerekse ilgili devletin itiraz imkânı mevcuttur[176] (Statü, m. 18/4).

Her halükârda savcının davanın kabul edilebilirliğine ilişkin ön kararları Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisini ve davanın kabul edilebilirliği sorununu incelemesine engel değildir. Mahkeme davadaki yetkisini ve davanın kabul edilebilirliğini kendi başına veya bu hususta savcının talebi üzerine tespit edebilir[177].

Davanın kabul edilebilirliğine ya da yargı yetkisine ilişkin netice kararlara karşı itiraz imkânı Roma Statüsü'nün 19. maddesiyle getirilmiş ve itiraz edebilir kişiler sınırlı sayıyla belirtilmiştir[178]:

a) Sanık veya hakkında tutuklama emri veya celp çıkarılan kişi

b) Davaya bakmaya yetkili olan veya ilgili suça ilişkin soruşturma ve yargılama işlemlerini başlatan devlet

c) Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiş ise; kendi topraklarında veya kendi adına kayıtlı bir uçakta ya da gemide suç işlenen veya sanığın vatandaşı olduğu devlet

---

175 GÜLLER/ ZAFER, s. 39.

176 TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 406.

177 GÜLLER/ ZAFER, s. 38.

178 IGDIR AKARAS, s. 87.

### 2.6. Soruşturmanın Başlaması

Roma Statüsü'nün 13. maddesinde belirtilen yollardan herhangi biriyle davanın savcılığa ulaşmasının ardından, savcılık ilgili bilgilerin, delillerin, olayların incelemesine ve maddi gerçeği elde etmeye yönelik çalışmalara başlar[179] (Statü, m. 15/2). Bilgilerin ciddiyetini değerlendirirken ve soruşturma başlatma kararını verirken savcı Roma Statüsü'nün 53. maddesinde belirtilen aşağıdaki sorulara cevap verebilmelidir[180]:

a) Savcının elinde bulunan bilgiler ve deliller Mahkemenin yetkisine giren suç bakımından yeterli derecede ciddi midir, bu bakımdan davanın incelemeyi gerektirir şekilde yeterli temeli var mıdır?

b) Dava, kabul edilebilirlik şartlarını bu hâliyle taşımakta mıdır veya eksiklikleri varsa bu eksikliklerin sonradan tamamlanması mümkün müdür?

c) Soruşturma işlemlerine başlansa dahi gerçek bir adil sonuca ulaşılamaması ihtimali var mıdır?

Savcı elindeki bilgi ve delilleri değerlendirdikten sonra soruşturmanın başlatılması için makul ve ciddi bir dayanağın bulunduğuna kanaat getirirse, ayrıca yukarıda belirtilen sorulara da olumlu cevap verebiliyorsa Ön Yargılama Dairesi'nden soruşturmaya başlamak için izin isteyecektir[181] (Statü, m. 15/3). Savcı bu kararı mağdur ve tanıklara veya bunların kanuni temsilcilerine bildirir ancak bu bilgilendirmenin yapılması soruşturmanın seyrini ve faaliyetlerini, ayrıca mağdur ve tanıkların yaşamlarını tehlikeye atabilecek nitelikteyse bilgilendirme yapılmayabilir (Usul ve Delil Kuralları, m. 50).

Ön Yargılama Dairesi savcının soruşturma başlatma talebini taleple sunulan belgelerle birlikte inceler. Eğer soruşturma işlemlerinin başlatılması için makul sayılacak sebepler bulunursa ve dava da Mahkemenin yetkisine giriyorsa soruşturmaya başlanması için izin verilir. Ön Yargılama Dairesi sunulan bilgilerin ve delillerin ciddiliğinde ikna olmazsa savcının talebini reddeder ancak bu durum, savcının soruşturmaya başlanmasını mecbur kılacak yeni bilgi ve delillere ulaşılması hâlinde Ön Yargılama Dairesi'ne yeni bir talepte

[179] GÜLLER/ ZAFER, s. 38.

[180] DEMİR, s. 1406.

[181] ASLAN, s. 101; UZUN, s. 41.

bulunmasını engellemez. Her halükârda Ön Yargılama Dairesi soruşturma açılmasına ilişkin kararını gerekçeleriyle birlikte verir[182].

Savcı elinde bulunan delil ve bilgilerin ciddiyetini değerlendirdikten sonra bunların bir soruşturma başlatılması için gereken ciddiyette olmadığını tespit eder veya Roma Statüsü'nün 53. maddesinde belirtilen sorulara olumlu cevap veremezse soruşturma başlatılmasına gerek görmeyecektir[183]. Savcının bu tespitine ilişkin kararında kararın bu şekilde olmasını gerektiren sebepler de eşlik etmelidir. Bu sebepler Roma Statüsü'nün 53. maddesine şu şekilde belirtilmiştir:

a) Delillerin ve bilgilerin bir tutuklama veya yakalama emri çıkarılmasını talep etmek için makul bir temel oluşturmaması

b) Davanın Roma Statüsü'nün 17. maddesinde belirtilen kabul edilebilirlik şartlarını taşımaması

c) Suçun ciddiyetine dair bütün koşullar mağdurun menfaati, şüphelinin hastalığı ve ileri sürülen suçtaki rolü gibi etkenler de dahil olarak inceledikten sonra yargılamanın adalete hizmet etmeyeceğinin anlaşılması

Bu sebepler doğrultusunda verdiği ret kararını savcı, Ön Yargılama Dairesi'ne ve kendisine davayı havale eden devlete veya havale oradan gelmişse Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bildirmesi gerekmektedir (Statü, m. 15/6). Davayı havale eden devlet veya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi soruşturma başlatmama kararına ilişkin kararın yeniden incelenmesi için Ön Yargılama Dairesi'ne başvurabilir (Statü, m. 53/3). Bu durumda Ön Yargılama Dairesi savcının kararını incelemeye başlar ve imkân olması durumunda savcıdan kararını gözden geçirmesini ister. Savcının soruşturmayı başlatmama kararı adalete hizmet etmeyeceği durumuna binaen verilmişse Ön Yargılama Dairesi salt kendi başına savcının kararını gözden geçirme yetkisine sahiptir, bu durumda savcının kararı ancak Ön Yargılama Dairesi'nin tarafından itibar gördüğü takdirde geçerlidir. Eğer Ön

[182] Hacı SARIGÜZEL, Uluslararası Ceza Mahkemesi, ***Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi***, Cilt: 0, Sayı: 3, s. 243; TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 393.

[183] Bu konuda savcıya geniş bir takdir yetkisi verildiği ve bu sayede siyasi nitelikli başvuruların önleneceği, böylesi başvuruların Mahkemeyi meşgul etmesinin önüne geçileceği hakkında bkz. AKSAR, (2003), s. 34.

Yargılama Dairesi savcının soruşturmayı başlatmama kararına onay vermezse bu kararıyla birlikte soruşturmayı direkt olarak başlatır[184].

### 2.7. Savcının Soruşturma Aşamasındaki Görevi ve Yetkisi

Genişletilmiş soruşturma aşaması savcının soruşturmaya başlamak için Ön Yargılama Dairesi'nden izin almasıyla başlar[185]. Böylece savcı, delil ve olguları ele alma ve araştırma konusundaki yetkileri bakımından önceki aşamaya göre daha geniş bir alan kazanarak daha özgür hâle gelmektedir. Bir diğer ifadeyle savcı bu aşamada soruşturma hakiminin görevlerini yapar. Bu aşamada savcıya geniş çapta yetki verilmesi uluslararası bir suç işlenmesi hâlinde failin cezasız kalmaması için ve adaletin olabildiği en iyi şekilde sağlanması için olumlu görülebilir.

Bu aşamayla birlikte savcı, sorumluları ve bunların sorumluluklarının kapsamını tam olarak tespit edebilmek için elindeki delillere bağlı olarak araştırmasını genişletir. Öyle ki savcı failin bir mi ya da birden fazla mı olduğunu, eylemi gerçekleştirenlerin suçta fail mi olduğunu ya da yardım etmekle mi sınırlı kaldıklarını[186], fiillerin kapsamının ne olduğunu ve sonuçlarını ortaya koymaya çalışır.

Savcı bu araştırmasını yaparken faillerin aleyhine olan delilleri toplamakla sınırlı kalmamalı, faillerin lehine olan delilleri de toplayarak soruşturmaya dahil etmelidir (Statü, m. 54/1). Savcı failin masumiyetini gösteren veya düşündüren, cezai sorumluluğunu hafifleten veya suç iddiasını zayıflatan delillerin de olması hâlinde bunları mümkün olan en kısa sürede savunma makamına açıklamalı, silahların eşitliğini sağlamalıdır[187].

Savcı soruşturma süresince mağdurun ve tanıkların menfaatini ve şahsi hâllerini yaş, sağlık ve cinsiyet durumlarını da dikkate alarak etkin bir şekilde koruyabilmek için her türlü tedbiri almalıdır[188]. Özellikle cinsel şiddet veya çocuklara yönelik şiddet içeren suçlarda bu uygulamalarla karşılaşılabilir. Bu durum, savcının, soruşturmanın öznesi olan kişilerin

---

184 TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 386; SHAW, s. 292.

185 ZORLU, s. 133; ALİBABA, s. 203.

186 Suça iştirak şeklinin sanığın sorumluluğunda değişiklik yaratmayacağı Statü'nün 25. maddesinde belirtilmiştir.

187 Mahkemenin savcıyı özellikle sanığın haklarını koruyacak bir nihai garantör olarak gördüğü hakkında bkz. GÖKDEMİR, s. 341; ASLAN, 82.

188 GÖKDEMİR, s. 341.

Roma Statüsü tarafından tanınan haklarına saygı gösterme yükümlülüğünden kaynaklanmaktadır[189] (Statü, m. 54/1-c).

Mahkeme Savcısına verilen görevler yukarıda belirtilmiş olup bu görevlerin yerine getirilebilmesi için kendisine verilen yetkiler ise şu şekilde özetlenebilir:

a) Savcı bir delilin, tanığın, mağdurun veya sanığın bulunduğu devletlerin[190] topraklarında bu devletin iş birliğini sağlamadan bazı soruşturma çalışmaları yapabilir (Statü, m. 54/2). Savcının bu çalışmayı yapabilmesi bu konuda Ön Yargılama Dairesi'nden izin almasına bağlıdır. Ön Yargılama Dairesi, bu taraf devletin Uluslararası Ceza Mahkemesi ile iş birliği yapma yükümlülüklerini yerine getirmediğini tespit ederse savcıya izin verir[191].

b) Savcı soruşturma konusu olayı aydınlatabilmek adına mağdur ve tanıkların yanı sıra soruşturmayla bağlantılı olabilecek kişilerin de hazır bulunmasını isteme yetkisine sahiptir (Statü, m. 54/3). Bu doğrultuda savcı, bu kişileri sorgulamaya alır, beyan edecekleri sözlerini dinler ve sunmak istedikleri delilleri de teslim alarak bunların hepsini sahip olduğu bilgilerle karşılaştırır[192].

c) Savcı taraf olsun veya olmasın bütün devletlerden, hükümetlerarası örgütlerden veya diğer güvenilir kaynaklardan soruşturma çalışmalarında kendisine yardımcı olmalarını talep edebilir (Statü, m. 54/3). Bu yetki Roma Statüsü'nün, uluslararası adaleti gerçekleştirme ve bunun için gerekli bilgileri elde etme noktasında savcıya büyük bir özgürlük vermek istediğini ortaya koymaktadır[193]. Bu kapsamda savcı bu yetkisini mağdur ve tanıkları korumak için kullanabileceği gibi, soruşturmasında elde etmesi gereken delilleri elde etme amacıyla da kullanabilir.

---

189 TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 364; ASLAN, s. 66; IGDIR AKARAS, s. 99.

190 Burada devletin Statü'ye taraf olması şartı getirilmeyerek Mahkemenin, bu doğrultuda savcının yetkisi oldukça genişletilmiştir. Statü'ye taraf olmayan bir devletin söz konusu olması hâlinde gündeme uluslararası iş birliği anlaşmaları ve mevcut uygulamalar gündeme gelecektir.

191 IĞDIR AKARAS, s. 99.

192 GÜLLER/ ZAFER, s. 38.

193 Savcının araştırma özgürlüğünün ve iş birliği imkânının olmaması hâlinde savcının araştırma kabiliyetinin şüpheli olacağı hakkında bkz. GÖKDEMİR, s. 348; ALİBABA, s. 203; GÜLLER/ ZAFER, s. 37.

Roma Statüsü'ne taraf Devletler, talep üzerine Mahkemeye aşağıdaki yardımları sağlamakla yükümlüdür (Statü, m. 93):

1) Mağdur ve tanıkların koruması
2) Kişilerin kimliğinin, varlığının ve mekânının, eşyalarının konumunun belirlenmesi
3) Uzmanların kararlarını yerine getirilmesi
4) Yeminli ifade alınması dahil olmak üzere delil toplanması, Mahkeme'ye gerekli uzman görüş ve raporları dahil olmak üzere delil ibraz edilmesi
5) Soruşturma veya yargılama altındaki kişilerin sorgulanması
6) Belge ve kayıtların, özellikle resmi kayıtların sağlanması
7) Tanıkların ve uzmanların mahkeme huzuruna gönüllü olarak çıkmalarını kolaylaştırılması
8) Mezarlıklarda mezarların açılıp görülmesi de dahil olmak üzere belirli yer ve alanların incelenmesi
9) Suç aletlerine el konulması

Devletlerin yükümlülüğü, iş birliği talebinin ilgili devletin ulusal güvenliğine ilişkin belge veya delillerin açıklanmasını içermesi ya da istenilen yardımın ilgili devletin kanunlarının engellediği işlerden olması halleri hariç olmak üzere geçerlidir[194].

d) Bilgi veya delili sağlayan kişi, soruşturma veya yargılama sırasında bunların açıklanmamasını talep ederse savcı bunların açıklanmayacağını garanti etme yetkisine sahiptir (Statü, m. 54/3-c). Savcının bu konudaki onayı, cezai sorumluluğun tespitine ve gerçeğin ortaya çıkarılmasına yardımcı olacak yeni delillerin elde edilmesi amacına yöneliktir. Aynı şekilde savcı, soruşturmaya başlanması nedeniyle hayatı tehlikeye girebilecek kişileri korumak için her türlü tedbiri alır[195].

Bu görevler ve yetkiler doğrultusunda Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısı çalışmalarını bağımsız ve tarafsız bir şekilde yerine getirir. Öyle ki soruşturma esnasında

[194] KILIÇ, s. 640.

[195] GÜLLER/ ZAFER, s. 39.

ilgili kişi, savcının tarafsızlığından makul ölçüde şüphe duyarsa savcının veya yardımcılarından birinin görevden alınmasını talep edebilir[196] (Statü, m. 42).

### 2.8. Şahısların Soruşturma Aşamasındaki Hakları

Soruşturma esnasında ilgili kişilerin hakları gerek ulusal gerekse uluslararası mevzuatın yeknesak olarak yer verdiği konulardan biridir. Çünkü insanın temel haklarından biri olan adalete erişmek için adım atacak insanın mağdur ya da sanık konumunda olmasına bakılmaksızın bu adımları esnasında kendisini güvende hissetmesi, adım atması sebebiyle herhangi bir kayba uğramayacağını bilmesi gerekliliği bu yargılama mekanizmasının doğru şekilde çalışabilmesi, maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için elzemdir. Hakların buna aykırı şekilde ihlâl edilmesi kişinin özgürlüğünü ve haklarını korumaya yönelik tavizsiz saygı gösterilmesi gerekliliğine zarar vereceği gibi, maddi gerçeğin ortaya çıkarılabileceği koşulların oluşmasına da engel oluşturacaktır.

Nürnberg Mahkemesi Statüsü kaleme alınırken dünya kamuoyunun bu yargılamaları izlemesi nedeniyle soruşturma ve yargılama sırasında sanıkların haklarının düzenlenmesinin gerekliliği fark edilmiş, bu kapsamda birtakım güvencelere 16. maddede yer verilmiştir. Bu güvencelerden en önemlisi, soruşturma sırasında yapılacak sorgulamasının şüphelinin anlayacağı dil kullanılmak suretiyle yapılması veya sorgulamanın tercüman yardımıyla yapılmasıdır. Bu, ilk bakışta basit bir yöntem olarak görülebilir ancak adaletin tecelli edebilmesi için çok temel bir kaidedir zira şüphelinin akıcı konuştuğu dil dışında başka dilde sorgulanması, soruşturmacıların dilini anlamadığı için, üzerine atılan iddiaların tartışılmasını engelleyecek ve kendi savunmasını yapma imkânını ortadan kaldıracaktır.

Nürnberg ve Tokyo Mahkemesi soruşturma sırasında kişilerin haklarını korumaya yönelik birtakım garantileri vermiş olsa da bu garantiler oldukça zayıf olarak değerlendirilmiştir. Bunun nedeni, Mahkemenin askeri nitelikte olması ve yargılamaların kaygı gözetmeksizin sadece süratli olarak yapılmasıdır. Ayrıca o zaman diliminde uluslararası adalet, İkinci Dünya Savaşı sırasında işlenen vahşi katliamlarla sarsılan uluslararası kamuoyunu tatmin etmeye çalışarak kararlarını bu çerçevede almıştır. Bunlara

[196] ASLAN, s. 66.

rağmen Nürnberg ve Tokyo Mahkemesi, uluslararası bir ceza adaletinin kurulması için ilk pratik adım olduğu için uluslararası toplumun hayatında önemli bir aşamadır.

Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünde de kişilerin soruşturma esnasındaki hakları dikkate alınmış, bu haklar 21. maddede düzenlenmiştir. Bu haklardan en önemlisi masumiyet karinesidir ve bu ilkenin belirtilmesi oldukça önemlidir zira bunun sonucunda soruşturmacılar, şüpheliye doğrudan suçluymuş gibi yaklaşamayacak ve onun lehine olan durumları da gözeteceklerdir. Bu ilkeden çıkan bir önemli sonuç, iddia makamı kesin deliller ortaya koyarak masumiyet karinesini ortadan kaldıramazsa oluşan şüpheden sanığın yararlanacağı ve masum olarak görüleceğidir. Bunların dışında belirtilen haklardan biri kişinin isnat edilen suçlamayı bütün kapsamıyla öğrenme hakkıdır ve bu savunma yapma, iddiaları açıklığa kavuşturma imkânı için zaruridir. Bunun için kişiye gerekli olan bütün araçların temini sağlanır, kendisini seçtiği avukatla temsil ettirmesi de buna dahildir. Bu hakkın olması gerektiği şekilde gerçekleşebilmesi için, kişinin sorgulaması kendisinin anlayacağı dil üzerinden yapılır ve gerekirse tercüman yardımından faydalanılır.

Önemi yukarıda belirtilen haklar, Roma Statüsü'nün 55. maddesinde düzenlenmiştir[197]. Daha önceki uluslararası *ad hoc* ceza mahkemelerine ilişkin düzenlemelerde yer alan bazı haklar bu kısma aynen alınarak kapsam genel olarak genişletilmiştir:

a) Her kişinin özgürlük ve emniyet hakkı vardır[198], dolayısıyla Roma Statüsünde belirtilen koşullar dışında hiç kimse tutuklanamaz, alıkonulamaz ve gözaltına alınamaz. Bu kapsamda Ön Yargılama Dairesi ancak soruşturmanın başlamasından sonra ve savcılığın talebi olduğu takdirde tutuklama kararı verebilir ve bu kararın verilmesi, öncelikle savcının topladığı delillerin tutuklama kararı verilmesini gerektirecek yoğunlukta olmasına bağlıdır. Bu şartın sağlanması durumunda eğer tutuklama nedeni olarak belirtilen "soruşturmanın engellenmesi veya failin suç işlemeye devam etmesi tehlikesi" de mevcutsa tutuklama kararı verilebilir[199].

---

197 Hakların düzenleme konusu yapılmasının aynı zamanda savcının yetkilerine karşı kişileri korumak amacını taşıdığı hakkında bkz. GÖKDEMİR, s. 341.

198 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, M.3.

199 TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 419; GÖKDEMİR, s. 313.

b) Kişi kendisine isnat edilen iddiaları detaylarıyla öğrenme ve bunlara karşı detaylı şekilde savunma yapma veya sessiz kalma hakkına sahiptir. Bir diğer ifadeyle sanık, savunma yapma kararı alırsa, savcı tarafından kendisine yöneltilen suçlamaları tartışma ve kendisini temize çıkaracak veya cezai sorumluluğunu azaltacak açıklamaları yapma hakkına sahiptir. Bu kapsamda sanığın sorgulamasının anladığı dilde yapılması gerekir, ihtiyaç hâlinde tercüman tayin edilmelidir. Bu hakla mündemiç olarak kişi, soruşturma kapsamında suçlu olduğunu veya suçu işlediğini itiraf etmeye zorlanamaz; sanığın böyle bir itirafta bulunması için tehdit edilmesi veya insanlık dışı bir muameleye maruz bırakılması yasaktır. Yine de sanığa karşı bir tehdidin veya insanlık dışı bir muamelenin gerçekleştirilmesi ihtimalinde sanığın bu esnada verdiği beyanlar hiçbir hukuki sonuç doğurmayacaktır[200]. Roma Statüsü, m. 69/7'de güvenirliliğine esaslı şüphe düşen delillerin Mahkeme tarafından kabul edilemeyeceği belirtilmişken bunun işkence yasağıyla paralel olduğu hususu da belirtilmelidir. İşkenceye Karşı Sözleşme'ye göre "işkence" kavramı "şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle cezalandırmak amacıyla ya da bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayrım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren fiilleri" kapsamaktadır.

c) Yukarıdaki açıklamaların beraber gündeme geldiği tutuklama sorgusunda sanık öncelikle Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlardan birini işlediğine inanmak için yeterli sebeplerin bulunduğu konusunda bilgilendirilmelidir. Bu doğrultuda sanığa susma hakkının olduğu ancak bunun suç işlediğini onaylamak anlamına gelmediği de açıkça ifade edilir. Savunmasını yapması veya susma hakkını kullanması için kendisinin seçtiği avukattan yardım isteme hakkı olduğu, kendisinin özel bir avukatı olmadığında kanuni yardım almaya imkân sahibi değilse o zaman maliyetini Mahkemenin üstleneceği şekilde Mahkemeden avukat belirlemesini isteyebileceği sanığa anlatılır[201].

---

[200] Günal KURŞUN, ***101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi***, 1. Baskı, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Ankara, 2011, s. 25; GÜL, s. 299; ASLAN, s. 82.

[201] GÜLLER/ ZAFER, s. 54; KURŞUN, s. 25.

## 2.9. Tekrar Ele Geçmeyecek Bir Soruşturma Fırsatı Durumunda Ön Yargılama Dairesi'nin Rolü

Roma Statüsü uluslararası suçların tespitini ve önlenmesini sağlamak adına caydırıcı ilkeler getirmeye de çalışmıştır. Bunlardan biri, kovuşturma kararı verilmeden önce delillerin kaybolmaması adına daha sonra tekrarlanamayacak nadir bir soruşturma fırsatının ortaya çıkması halinde savcıya özel bir yetki verilmesidir (Statü, m. 56). Bu yetkinin kullanılabilmesinin ön koşulu Mahkemenin yetkisine giren suçlardan birinin işlenmiş olma ihtimalinin kuvvetli olmasıdır. Ortaya çıkması gereken fırsatın dava bakımından gerçekten fırsat olup olmadığının tespiti mevcut koşullara bağlı olup[202] madde metnine göre bu fırsatı kullanmaya iten nedeni "bir tanıktan yazılı veya sözlü ifade alabilme ya da bir delili inceleme veya elde etme veya doğrulama gereksinimi" oluşturmaktadır.

Savcı böyle bir fırsatı fark eder etmez bilgilendirmek ve talepte bulunmak üzere Ön Yargılama Dairesi'ne başvurur. Aynı esnada savcı, tutuklanan veya çağrıya uygun olarak Mahkemeye çıkan sanığa veya avukatına bu konudaki bilgileri, alınması gereken tedbirleri ve bunların nasıl alınacağını aktaran bir bildirimde bulunur. Savcı, sanığa savunmasını hazırlaması ve kendi seçtiği bir avukat ile gizlilik ortamında istişaresi için yeterli zaman ve kolaylık sağlar.

Ön Yargılama Dairesi savcının talebini aldıktan sonra hakimlerinin çoğunluk oyu ile bu talebi karara bağlar. Bu karar uyarınca kişilerin kendilerini savunma haklarının korunmasına ilişkin işlemler başta olmak üzere, işlemlerin şeffaflığını ve inandırıcılığını sağlayacak tedbirler savcının talebine ilişkin tespit edilecek önlemlerle birlikte uygulanır (Statü, m. 56/2). Bu kapsamda Ön Yargılama Dairesi hakimlerinden biri veya Yargılama Dairesi'nden bir hâkim tedbirlerin takibi için atanır, tedbirlere ilişkin tavsiyeler ve emirler yayınlanır, delillerin araştırılması ve incelenmesiyle toplanması için uzman görevlendirilir.

Tekrar ele geçmeyecek bir soruşturma fırsatı varsa ancak savcı bunu Ön Yargılama Dairesi'ne sunmazsa durumu öğrenen Ön Yargılama Dairesi resen hareket edebilir (Statü, m. 56/3). Ön Yargılama Dairesi soruşturma için tekrar ele geçmeyecek bir fırsat olduğunu düşündüğü durumlarda savcıya danışır ve bu davayı önüne getirmemek için zorlayıcı bir nedeni olup olmadığını sorar. Savcının sunduğu gerekçelerden tatmin olunmazsa Ön

[202] GÖKDEMİR, s. 362.

Yargılama Dairesi uygun gördüğü tüm önlemleri alma yetkisine sahiptir ancak savcının da bu karara karşı itiraz imkânı mevcuttur.

### 2.10. Ön Yargılama Dairesi'nin Görevi ve Yetkileri

Ön Yargılama Dairesi, Roma Statüsü'ne göre Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı dairelerinden biri olmasına rağmen aslında savcının soruşturma ve davanın Yargılama Dairesi'ne sevkine hazırlıktaki rolünü tamamlayıcı bir rol oynamaktadır[203]. Özellikle soruşturmanın başarısı için gerekli önlemlerin kararlaştırılması konusunda Ön Yargılama Dairesi'nin önemli olduğu görülmektedir. Keza Ön Yargılama Dairesi, savcıya soruşturma açma yetkisi vermeye yetkili dairedir[204].

Yine, önemli delilleri elde etmek için tekrarlanamayacak benzersiz bir fırsat varsa veya bu delillerin daha sonra elde edilememe ihtimali varsa savcıya delilleri korumak için gerekli soruşturma prosedürlerini başlatma iznini veren makam Ön Yargılama Dairesi'dir[205].

Ön Yargılama Dairesi ayrıca bir davanın kabul edilebilirliği veya Mahkemenin yargı yetkisi ile ilgili yapılan itiraz hakkında karar verecek mercidir[206]. Keza savcıya taraf devletlerden birinin topraklarında iş birliğini garanti etmeksizin soruşturma yürütme yetkisi vermenin yanı sıra davayı Mahkemeye havale etmeye de karar verecek olan Ön Yargılama Dairesi'dir[207].

Ön Yargılama Dairesi ayrıca bir devletin Mahkemeye sunması gereken bilgi veya delillerin açıklanmasının devletin çıkarları ve ulusal güvenliği için bir tehdit oluşturduğu yönündeki talebini de inceler[208]. Ön Yargılama Dairesi bu talebi incelerken talep edilen delilin başka bir biçimde, başka bir kaynaktan veya başka bir devletten elde edilip edilemeyeceği konusunda ilgili devletle anlaşabilir veya delilin sunulma şeklini başka alternatifler altında gerçekleştirebilir.

---

[203] Ön Yargılama Dairesi'nin "duruşma öncesi mahkeme" olarak adlandırıldığı hakkında bkz. ULUSOY, s. 32.

[204] SARIGÜZEL, s. 243.

[205] GÖKDEMİR, s. 362.

[206] ULUSOY, s. 32.

[207] GÜLLER/ ZAFER, s. 38; IĞDIR AKARAS, s. 99.

[208] ALİBABA, s. 203; SHAW, s. 292.

Ön Yargılama Dairesi'nin yukarıdakilere ek olarak diğer görevleri şunlardır (Statü, m. 57):

a) Soruşturmanın etkin olmasını sağlamak adına Savcılık tarafından sunulan talepleri karara bağlamak[209].

b) Mahkeme huzuruna getirilen veya yakalanan kişinin talebi üzerine savunmasını hazırlamasına yardımcı olmak için delil toplamaya yönelik önlemler almak: Başvuru Ön Yargılama Dairesi'ne ulaştığında başvuru hakkında savcıyla görüşülür ve görüşü alınır. Ön Yargılama Dairesi bu talebe yanıt verilmesinin yargılama sırasında gerçeğe ulaşmaya yardımcı olacak derecede önemli ve somut delillerin toplanmasını sağlayacağını veya sanığın konumunu güçlendirecek deliller toplamasına yardımcı olacağını tespit ederse bu konuda delil toplanmasına veya iş birliği talebinde bulunulmasına izin verecektir. (Statü, m. 57/3-b).

c) Mağdurların, tanıkların, gözaltına alınan kişilerin veya mahkeme önüne çıkarılan kişilerin kişisel durumlarını koruyacak tedbirleri almak da Ön Yargılama Dairesi'nin görevidir[210]. Bu kapsamda mağdur ve tanıklar ile bunların aileleri güvenli ikamet yerlerine yerleştirilebilir, hatta başka bir ülkeye dahi nakledilebilir.

d) Ön Yargılama Dairesi resen veya savcının ya da tazminat talebinde bulunan mağdurların talebi üzerine koruyucu tedbirlerin alınmasında devletlerden kendisiyle iş birliği yapmalarını isteyip istemeyeceğine karar verir[211]. Bu karar kapsamında alınan tedbir, mağdurların nihai menfaatini sağlamak için sanığın mallarına gerekli olduğu ölçüde el koymaktır.

### 2.11. Ön Yargılama Dairesi Tarafından Tutuklama veya Yakalama Emri Çıkarılması

Roma Statüsü savcının Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisi kapsamındaki bir suçla itham edilen bir kişi için tutuklama emri çıkarılmasından önce Ön Yargılama Dairesi'nin onayını alması gerektiğini belirtir (Statü, m. 58). Savcının yetkisine getirilen bu

[209] ULUSOY, s.32.

[210] ALİBABA, s. 203; ULUSOY, s. 33.

[211] KURŞUN, s. 29.

kısıtlama, suçlanan kişilerin hak ve özgürlükleri için tesis edilen güvencelerden biri olarak kabul edilmektedir[212].

Buna göre savcı, soruşturma başlatma kararından sonra herhangi bir zamanda Ön Yargılama Dairesi'nden sanığın tutuklanması için emir çıkarmasını talep edebilir[213].

Roma Statüsü tutuklama emrinin amacından bahsetmemesine rağmen prosedürün doğasına bakılarak bu amaç şu şekilde çıkarılabilir:

a) Delillerin değiştirilmesine veya yok edilmesine karşı önlem almak

b) Tutuklanacak kişinin yetkili makama getirilmesini sağlamak

c) Tutuklanan kişinin derhal sorgulanmasını gerçekleştirmek

Savcının sanığın tutuklanması için Ön Yargılama Dairesi'ne gönderdiği talebinin aşağıdaki veri ve bilgileri içermesi gerekir:

a) Kişinin adı ve kimliğini belirlemek için diğer ilgili bilgiler: Sanığın adı ve soyadı ile onu aynı ada sahip diğerlerinden ayırt edecek baba adı, anne adı, doğum yeri, işi, ikamet yeri gibi ek bilgiler bu kapsamdadır.

b) Uluslararası Ceza Mahkemesinin görev alanına giren ve sanığa isnat edilen suçlar: Bu detayın Ön Yargılama Dairesi'ne yapılan başvuruya eklenmesi mantıklıdır, böylece Ön Yargılama Dairesi başvurunun hukuki dayanağı ve dayandığı delil ile bilgilerin ciddiyeti hakkında karar verebilir.

c) Sanığa isnat edilen suçları oluşturduğu iddia edilen olguların kısa bir açıklaması

d) Sanığın suçları işlediğine inanmak için sebep teşkil eden deliller: Ön Yargılama Dairesi'nin talebin ciddiyetini, gerçekliğini ve makullüğünü dikkate alarak karar verebilmesi için bu bilgilerin eklenmesi zaruridir.

e) Savcıyı sanığın tutuklanmasının soruşturma sürecinin ilerlemesi, başarısı veya engellenmemesi için gerekli olduğuna inandıran nedenler

---

[212] Madde metninin yazılış biçimine göre tutuklama kararlarının istisna, yakalama emrinin asli uygulama olması gerektiği hakkında bkz. GÖKDEMİR, s. 313.

[213] TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 419.

Savcının sanığın tutuklanması için Ön Yargılama Dairesi'ne gönderdiği talebinde, öncelikle, Roma Statüsü'nün 5. maddesi uyarınca Uluslararası Ceza Mahkemesinin görev alanına giren ve sanığın işlemekle itham edildiği suç tespit edilmiş olmalıdır. Bu doğrultuda sanığın suçu işlediğine inanmak için sebep teşkil eden delil, bilgi ve belgeler de sunulmalıdır[214].

Ön Yargılama Dairesi kişinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisine giren suçlardan birini işlemiş olma şüphesini kuvvetli görür ve sanığın tutuklanmasının Mahkemede hazır bulunmasını sağlamak veya soruşturma usullerini engellemesini ya da tehlikeye atmasını önlemek için gerekli olduğu kanaatine varırsa veya sanığın tutuklanmasının soruşturma konusu suçu işlemeye devam etmesini önlemek için gerekli olması durumunda tutuklama kararı verilir[215] (Statü, m. 58/1).

Mahkeme, Ön Yargılama Dairesi tarafından verilen tutuklama emrine dayanarak Mahkemenin yargı yetkisini kabul eden taraf devletlere veya diğer devletlere düşen iş birliği yükümlülükleri uyarınca kişinin geçici olarak tutuklanmasını ve teslim edilmesini talep edebilir[216].

Roma Statüsü tutuklama emrinin veriliş sürecini düzenlerken ayrıca savcıya, Ön Yargılama Dairesi tarafından çıkarılan bir tutuklama emrini değiştirme talebinde bulunma yetkisini de vermiştir. Savcı, tutuklama emri çıkarılan kişi tarafından işlenen yeni olgular bulunduğunu ve bunların Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisine giren yeni suçlar oluşturduğunu tespit ederse çıkarılan tutuklama emrinde belirtilen suçlardan dolayı Ön Yargılama Dairesi'ne başvuruda bulunur. Ön Yargılama Dairesi savcının talebini kabul ederse kendisi tarafından çıkarılan yakalama emrini değiştiren bir emir çıkarır[217] (Statü, m. 58/6).

Roma Statüsü ayrıca savcının Ön Yargılama Dairesi'nden tutuklama emri yerine yakalama emri çıkarılmasını talep etmesine de izin vermektedir (Statü, m. 58/7). Ön Yargılama Dairesi savcının bu yöndeki talebini inceler ve talebin makul nedenlere

---

214 ULUSOY, s. 32.

215 M. Fatih ÇINAR, ***Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Gelişimi Paralelinde 1998 Roma Statüsü ve Türk Ceza Hukuku***, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yöntemi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2003, s. 92.

216 KURŞUN, s. 29.

217 ÇINAR, s. 92.

dayandığına, ayrıca yakalama emri çıkarılmasının sanığın huzura gelmesini sağlayacağına kanaat getirirse talebi kabul eder. Mahkeme huzuruna çıkması gereken kişiye yakalama emrinde belirtilen zamanda mahkeme huzuruna çıkması için tebligat yapılır.

Ön Yargılama Dairesi yakalama emrine binaen emrin hedeflediği amacın gerçekleştirilebilmesi için özgürlüğü sınırlayan birtakım tedbirleri, gözaltı hariç olmak üzere, alabilir. Bu tedbirlerin en önemlileri şunlardır (Usul ve Delil Kuralları, m. 119/1):

a) Sanık, Ön Yargılama Dairesi tarafından belirlenen yerde ikamet eder ve Ön Yargılama Dairesi tarafından belirlenen alanın sınırlarını önceden muvafakati olmaksızın terk etmesi yasaktır.

b) Sanığın Ön Yargılama Dairesi tarafından belirlenen belirli yerlere gitmesi veya belirli kişilerle görüşmesi engellenebilir.

c) Sanık Mahkeme veya organlarından biri tarafından yapılan çağrı üzerine huzura gelecektir.

d) Sanık değeri, ödeme yöntemleri ve süreleri Ön Yargılama Dairesi tarafından belirlenen bir rehin veya ayni veya kişisel teminat verir.

e) Sanık, kimliği ve pasaportu başta olmak üzere kimliğini kanıtlayan tüm belgeleri sicil memuruna ibraz etmek zorundadır.

Böyle bir tedbir hakkında karar verilmesinden önce ilgili kişinin, savcının ve ilgili devletlerin görüşlerinin alınması gerekir. Ayrıca sanığın serbest bırakılması nedeniyle güvenliği tehlikeye girebilecek mağdurların ve tanıkların da dinlenmesi gerekir (Usul ve Delil Kuralları, m. 119/3).

Ön Yargılama Dairesi belirlediği sınırlayıcı tedbirleri kısıtlamaları resen veya ilgili kişinin ya da savcının talebi üzerine gözden geçirebilir ve değiştirebilir. Keza Ön Yargılama Dairesi ilgili kişinin kendisine getirilen kısıtlamalara uymadığına kanaat getirirse resen veya savcının talebi üzerine tutuklama kararı verebilir. Tedbir, alındığı hâliyle yakalama emrinin neticelenmesine kadar devam edecek olursa sanık Ön Yargılama Dairesi önüne çıkar çıkmaz tedbir kaldırılacaktır (Usul ve Delil Kuralları, m. 119/4).

### 2.12. Mahkeme Huzurunda Yapılacak İlk İşlemler

Sanık Mahkeme huzuruna çıkar çıkmaz Ön Yargılama Dairesi öncelikle sanığın işlediği iddia edilen suçları anlatır, devamında sanığın Roma Statüsü kapsamındaki tüm hakları, özellikle de yargılamanın başlamasına kadar geçici salıverilmeyi talep etme hakkı sanığa hatırlatılır[218] (Statü, m. 60/1).

Ön Yargılama Dairesi tutuklama nedenlerinin hâlâ mevcut olduğuna kanaat getirdikçe sanığın tutukluluk hâli devam eder; bunun aksine, sanık hakkında tutuklama kararı verilmesine yol açan sebeplerin devam etmediğine kanaat getirilirse sanığın şartlı veya şartsız şekilde salıverilmesine karar verir[219] (Statü, m. 60/2).

Sanık hakkında verilen tutuklama veya serbest bırakma kararı düzenli olarak Ön Yargılama Dairesi tarafından gözden geçirilir (Statü, m. 60/3). Bundan bağımsız olarak savcı veya ilgili kişi, tutukluluk veya serbest bırakma kararının incelenmesi için Ön Yargılama Dairesi'ne başvurabilir. Böyle bir talebi inceleyen Ön Yargılama Dairesi karara neden olan koşulların değiştiğini tespit ederse kararını değiştirir[220].

### 2.13. İddianamenin Kabul Edilmesi

Kişinin gönüllü olarak mahkemeye çıkmasından veya mahkemeye getirilmesinden makul bir süre geçtikten sonra, Ön Yargılama Dairesi savcının yargılanmasını istediği suçları tam olarak teyit etmek için bir duruşma yapar. Bu duruşma, savcının talebi üzerine veya resen Ön Yargılama Dairesi tarafından yapılır ve savcı, sanık ile sanığın avukatı hazır bulunur[221] (Statü, m. 61/1).

Ön Yargılama Dairesi resen veya savcının talebi üzerine, savcının yargılamayı planladığı suçlamaları teyit etmek için aşağıdaki durumlarda sanığın yokluğunda da bir duruşma yapabilir:

a) Sanık katılma hakkından vazgeçerse

---

[218] KURŞUN, s. 26.

[219] ÇINAR, s. 93.

[220] GÖKDEMİR, s. 331; KURŞUN, s. 26.

[221] GÜLLER/ ZAFER, s. 40; SHAW, s. 292.

b) Sanık kaçmışsa veya bulunamamışsa ve teyit duruşması hakkında bilgilendirilmesi için gereken işlemler hâlihazırda yapılmışsa

Ön Yargılama Dairesi bu durumlardan birinin varlığı hâlinde bu prosedürün adaleti getireceğine inanarak duruşma yapma kararı alırsa sanığın çıkarlarını güvence altına almak için duruşmada bir avukat tarafından temsil edilmesini sağlayacaktır[222] (Statü, m. 61/2).

Hakkında tutuklama kararı verilen veya yakalama emri çıkarılan kişi mahkemeye vardığında öncelikle savcının huzurunda Ön Yargılama Dairesi huzuruna çıkar. Bununla birlikte Ön Yargılama Dairesi teyit duruşması için bir tarih belirler ve aşağıdaki işlemleri gerçekleştirir[223] (Statü, m. 61/3):

a) Sanığa, teyit duruşmasının yapılmasından en az 30 gün öncesi esas alınarak, yargılanması talep edilen suçların listesini içeren bir belgenin verilmesi sağlanır.

b) Sanığın savcının duruşmada kullanmayı planladığı deliller hakkında duruşmadan en az 30 gün önce bilgilendirilip bilgilendirilmediği kontrol edilir.

Teyit duruşmasına kadar savcı sanıklara atfedilen suçları soruşturmaya ve bu kapsamda delil toplamaya devam edebilir, tanıkların ve mağdurların beyanlarını dinleyebilir. Ayrıca savcı, sanık aleyhindeki suçlamalardan herhangi birini değiştirebilir[224] (Statü, m. 61/4). Savcı suçlamalardan herhangi birini değiştirir veya geri çekerse suçlamaların onaylanmasından en az 15 gün önce sanığı ve Ön Yargılama Dairesi'ni bilgilendirmelidir ve bunun gerekçelerini bildirmelidir. Geri çekme ihtimalinde suçlamayla bağlantılı olarak daha önce verilmiş olan kararların geçerliliği sona erecektir. Savcı suçlamaları değiştirirse değiştirilen suçlamaları desteklemek için dayanmayı planladığı delilleri Ön Yargılama Dairesi'ne ve sanığa ayrıca bildirmesi gerekmektedir (Usul ve Delil Kuralları, m. 121/4); değiştirme sebebiyle savcı, Ön Yargılama Dairesi'nden gerekirse teyit duruşmasının ertelenmesini talep edebilir[225] (Usul ve Delil Kuralları, m. 121/7).

Teyit duruşmasında savcı, sanığa yönelik suçlamaları sunacak ve sanığın atfedilen suçu işlediğine inanmak için makul olduğu düşünülen gerekçelerin varlığını yeterli delille

[222] TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 418.
[223] GÖKDEMİR, s. 373-374.
[224] GÜLLER/ ZAFER, s. 41.
[225] GÖKDEMİR, s. 375,376.

desteklemeye çalışacaktır. Delillerin sunumu sırasında savcı elindeki delillerin bir özetini sunabilir veya detaylandırabilir. Savcının bu duruşmada mahkeme huzurunda ifade verecek tanıkları çağırması zorunlu değildir[226] (Statü, m. 61/5). Savcı elde ettiği yeni delilleri sunmak isterse bu yeni delillerin bir listesini belirlenecek duruşma tarihinden en az 15 gün önce sanığa ve Ön Yargılama Dairesi'ne sunmalıdır[227] (Usul ve Delil Kuralları, m. 121/5).

Teyit duruşması sırasında sanık kendisine atfedilen suçları işlediğini inkâr edebileceği gibi, savcı tarafından sunulan delillere itiraz da edebilir. Bu doğrultuda sanık kendisine yöneltilen suçlamalardan beraat etmesini sağlayacak veya cezai sorumluluğunu azaltacak her türlü delili sunabilir[228] (Statü, m. 61/6). Bu durumda, duruşmadan en az 15 gün öncesine kadar delillerin bir listesini Ön Yargılama Dairesi'ne sunmalıdır; bu listeyi Ön Yargılama Dairesi savcıya ivedilikle iletecektir (Usul ve Delil Kuralları, m. 121/6). Sanık delillerini ileri sürerek Ön Yargılama Dairesi'ni kendi lehine ikna edecek her şeyi savcıyla duruşma esnasında tartışabilir. Sanık gerekirse tarihini ertelemesini talep edebilir[229] (Usul ve Delil Kuralları, m. 121/7).

Duruşmanın başlangıcında Ön Yargılama Dairesi başkanı, savcının sunduğu şekilde suçlamaları okumasını talep eder ve ardından oturumun şeklini, oturum sırasında uygulanacak prosedürleri ve her iki tarafın da delil sunma yöntemini belirler (Usul ve Delil Kuralları, m. 122/1).

Sanık Roma Statüsü'nün 19. maddesi uyarınca davanın kabul edilebilirliğine veya Mahkemenin yargı yetkisine ilişkin itirazda bulunursa bu talebini yazılı olarak bildirmeli ve itirazının nedenini belirtmelidir. Bu durumda Ön Yargılama Dairesi gereksiz bir gecikmeye yol açmadığı sürece itiraz başvurusunu öncelikle inceleyerek bir karar verir (Usul ve Delil Kuralları, m. 122/2).

Ön Yargılama Dairesi başkanı davanın esası değerlendirilmeden önce hem sanığa hem de savcıya yargılama işlemlerinin geçerliliğiyle ilgili bir itirazlarının olup olmadığını sorar (Usul ve Delil Kuralları, m. 122/3). Bu hususta bir itiraz ileri sürüldüğü takdirde Ön Yargılama Dairesi başkanı itirazın dayandığı argümanların sunulmasını ister ve karşı tarafa

---

[226] TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 418.

[227] GÖKDEMİR, s. 377.

[228] TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 418.

[229] GÖKDEMİR, s. 376.

bir cevap verme hakkı tanır (Usul ve Delil Kuralları, m. 122/5). Ön Yargılama Dairesi daha sonra itiraz sorununu suçlamaların ve delillerin değerlendirilmesi sorunuyla birleştirir veya suçlamaların teyit etmesini erteler ve öncelikle itiraz hakkında bir karar verir ancak taraflardan hiçbiri davanın esası değerlendirilmeden önce usulün geçerliliğine ilişkin hususlara itiraz etmezse daha sonra itiraz edilemez (Usul ve Delil Kuralları, m. 122/4, 6).

Ön Yargılama Dairesi başkanı her iki tarafın da kendi konumunu desteklemek için delil sunma sırasını belirler. Savcının sanığın mahkûmiyetine yol açacak delilleri sunmasının ardından sanığın veya avukatının savunmasını dinlenir. Ön Yargılama Dairesi daha sonra sırasıyla savcı ve savunmanın isterlerse sonuç açıklaması yapmalarına izin verir. Savcı ve savunma dinlendikten sonra, sunulan delillerin, sanığın Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlardan birini işlediğine inanmak için yeterli olup olmadığına karar verilir (Usul ve Delil Kuralları, m. 122/7, 8). Verilebilecek kararlar şu şekildedir[230] (Statü, m. 61/7):

a) Yeterli derecede delilin bulunduğuna kanaat getirilmesi durumunda suçlamalar teyit edilir ve sanık yargılanmak için Yargılama Dairesi'ne sevk edilir.

b) Yeterli derecede delilin bulunmadığına kanaat getirilmesi durumunda suçlamalar reddedilir. Bu duruşmadan sonra savcı aynı talebini destekleyecek yeni deliller elde ederse yeni bir teyit duruşması talebinde bulunabilir.

c) Ön Yargılama Dairesi kararı daha sonra vermek üzere duruşmayı erteleyebilir ve savcıdan aşağıdaki hususları yeniden gözden geçirmesini isteyebilir:

    1. Belirli bir suçlamayla ilgili daha fazla araştırma yapmak veya daha fazla kanıt sağlamak

    2. Savcı tarafından sunulan delilin Mahkemenin yargı yetkisi dahilindeki farklı bir suça ait olması nedeniyle suçlamalardan birinin niteliğinin değiştirilmesi

Mahkeme huzuruna çıkan bir sanık suçlamaların teyidi duruşmasına katılma hakkından feragat edebilir. Bu başvuru savcı, sanık ve sanığın avukatı ile istişare edilerek Ön Yargılama Dairesi tarafından incelenir; bu beraber incelemenin amacı Ön Yargılama Dairesi'nin sanığın teyit duruşmasında yokluğunun anlamını ve sonuçlarını anladığı

[230] GÖKDEMİR, s. 380.

konusunda tatmin olması gerekliliğidir[231] (Usul ve Delil Kuralları, m. 124/1,2). Netice olarak Ön Yargılama Dairesi, sanığın teyit duruşmasına katılma hakkından vazgeçme talebini kabul edip etmeyeceğine ve duruşmada avukatının kendisini temsil etmesine izin verip vermeyeceğine karar verir ve bu karar savcı, sanık ve avukatına tebliğ edilir (Usul ve Delil Kuralları, m. 125/1,2).

Ön Yargılama Dairesi sanığın gıyabında teyit duruşması yapılmamasına karar verirse ve sanık mahkemenin emrinde değilse suçlamaların teyidi ancak sanığın müdafi tarafından temsil edilmesi durumunda gerçekleşecektir. Ön Yargılama Dairesi kararını daha sonra resen veya savcının talebi üzerine gözden geçirebilir. Sanık hazır bulunmadıkça suçlamaların teyidi duruşmasının yapılmayacağına karar verilirse ve sanık mahkemenin emrindeydi Ön Yargılama Dairesi sanığın huzuruna çıkmasını emreder (Usul ve Delil Kuralları, m. 125/3,4).

Suçlamalar onaylandıktan sonra ve yargılamanın başlamasından önce savcı suçlamaları değiştirebilir veya yeni bir suçlama ekleyebilir ancak bu, Ön Yargılama Dairesi'nin iznini gerektirir. Suçlamalar onaylandıktan sonra Mahkeme Başkanlığı bir yargılama dairesi kurar. Kurulan yargılama dairesi müteakip yargılamaların yürütülmesini takip etmekten sorumlu daire haline gelir[232] (Statü, m. 61/9,11).

Uluslararası Ceza Mahkemesi güncel olarak otuz bir davaya bakmaktadır. Aktif on yedi soruşturması olan mahkeme; kişileri soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve saldırganlık için yargılamaktadır. Soruşturma açılan devletlerden Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde silahlı çatışma bağlamında işlendiği iddia edilen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara; Uganda'da Rab'bin Direniş Ordusu (LRA) ile ulusal makamlar arasındaki çatışma bağlamında işlendiği iddia edilen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara; Sudan'da işlenen soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar olduğu iddiasına; Orta Afrika Cumhuriyeti'nde şiddetin zirve yaptığı 2002 ve 2003 yıllarında Orta Doğu'daki bir çatışma bağlamında işlendiği iddia edilen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara ve ayrıca 2012'de OAC'de başlayan yenilenen şiddet bağlamında işlendiği iddia edilen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara; Kenya'da seçim sonrası şiddet bağlamında işlendiği iddia edilen insanlığa karşı suçlara; Libya'da 15 Şubat 2011'den bu yana oradaki durum bağlamında işlenen insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları iddiasına; Fildişi Sahili'nde 2010/2011'de

[231] GÖKDEMİR, s. 372.

[232] ÇINAR, s. 90.

seçim sonrası şiddet bağlamında ve ayrıca 19 Eylül 2002'den günümüze kadar mahkemenin yargı yetkisi dahilinde işlendiği iddia edilen suçlara; Mali'de Ocak 2012'den beri işlendiği iddia edilen savaş suçlarına; Gürcistan'da 1 Temmuz ile 10 Ekim 2008 tarihleri arasında uluslararası bir silahlı çatışma bağlamında işlenen insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarına; Brundi'de 26 Nisan 2015'ten 26 Ekim 2017'ye kadar Burundi'de veya Burundi vatandaşları tarafından Burundi dışında işlenen insanlığa karşı suç iddialarına; Filistin'de 13 Haziran 2014 tarihinden bu yana işlendiği iddia edilen mahkemenin görev alanına giren suçlara; Bangladeş/Myanmar'da Rohingya nüfusuna karşı işlendiği iddia edilen sınır dışı etme ve zulüm gibi insanlığa karşı suçlar ve Rakhine Eyaletinde meydana geldiği iddia edilen 2016 ve 2017 şiddet dalgalarına ilişkin Bangladeş topraklarındaki suçlara; Afganistan'da 1 Mayıs 2003'ten bu yana Afganistan'da işlenen insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları iddiasına; Filipinler'de 1 Kasım 2011 ile 16 Mart 2019 tarihleri arasında sözde 'uyuşturucuyla savaş' kampanyası bağlamında işlenen, insanlığa karşı cinayet de dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, Mahkeme'nin yargı yetkisine giren suç iddialarına; Venezuela'da bir grup taraf devlet tarafından 27 Eylül 2018'de Uluslararası Ceza Mahkemesine atıfta bulunulan duruma, Ukrayna'da 21 Kasım 2013'ten bu yana Ukrayna'daki durum bağlamında işlendiği iddia edilen suçlara ilişkin yargılama sürmektedir[233].

### 2.14. Yargılamanın Yapılacağı Yer

Roma Statüsü'nün 62. maddesine göre, Ön Yargılama Dairesi tarafından suçlamaların kabul edilmesi ve tespit edilen suçların yargılanması için dairenin oluşturulması üzerine yapılacak yargılama Uluslararası Ceza Mahkemesinin bulunduğu yerde yapılır. Bu kapsamda yargılamalar kural olarak Hollanda'nın Lahey kentinde yapılacaktır zira Roma Statüsü'nün 3. maddesinde Mahkemenin bulunduğu yer olarak bu kent gösterilmiştir.

[233] Uluslararası Ceza Mahkemesinin resmi internet sitesi (https://www.icc-cpi.int/).

Bununla birlikte, yargılama yerinin değiştirilmesi konusunda yine Roma Statüsü'nün 62. maddesinde Mahkemeye yetki verilmiş ve bu yönde verilecek bir kararla yargılamanın yeni kararlaştırılan yerde yapılacağı belirtilmiştir. Mahkemenin yeni bir yargılama yeri tespit etmesine sebep oluşturabilecek durumlar ne Roma Statüsünde ne de Usul ve Delil Kuralları gibi Roma Statüsünden kaynaklanan belgelerde açıklanmıştır, dolayısıyla bu hususun tamamlanması hem uluslararası hem de ulusal mevzuat göz önüne alınarak yapılacak kıyas ve yorumla mümkün olacaktır[234].

[234] Örneğin bu husus, Türk hukukunun bir parçası olarak Ceza Muhakemesi Kanunu, m. 19'da düzenleme altına alınmış olup hukuki veya fiili sebeplerle mahkemenin görevini yerine getiremeyecek durumda olması ya da kamu güvenliğini tehdit eden bir durumun bulunması bu yönde alınabilecek kararın nedeni olarak gösterilmiştir.

# 3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNDE YARGILAMA, TEMYİZ VE KARAR DÜZELTME AŞAMALARI

## 3.1. Hazır Olan Sanığın Yargılanması

Roma Statüsü'nün 66. maddesinde, sanık üzerine atılan suçun ispatının savcı tarafından yapılması gerektiği ve mahkûmiyet kararının ancak sanığın suçu işlediğine şüphesiz şekilde ikna olunması hâlinde verilebileceği belirtilerek herkesin, suçluluğu ispatlanıncaya kadar masum sayılacağı düzenleme altına alınmıştır. Bir diğer ifadeyle ceza hukukunun genel ilkelerinden olan "masumiyet karinesi" Uluslararası Ceza Mahkemesi bakımından da ilke edinilmiş ve güvence altına alınmıştır.

Yukarıdaki düzenlemede ispat yükünün savcıya ait olduğunun açıkça belirtilmesi, yargılamanın esasen sanığı iddianame doğrultusunda mahkûm edebilmek üzere yapılacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, yargılamanın bu yönü gözetildiğinde, sanığın savcıya karşı savunma hakkını etkin bir şekilde kullanabilmesi savcının ileri süreceği argümanlara ve delillere doğrudan erişmesiyle mümkün olacaktır[235]. Bununla bağlantılı olarak Roma Statüsü'nün 63. maddesi sanığın yargılama süresince hazır olması gerektiğini emredici bir şekilde belirtmiştir; bir diğer ifadeyle, sanığın hazır bulunmaması hâlinde kural olarak yargılama yapılamayacaktır. Bu düzenleme doğrultusunda yargılamanın sanığın yüzüne karşı yapılacağı, savcının iddialarına ve ispat faaliyetine sanığın doğrudan katılacağı[236] teminat altına alındığından adil bir yargılamaya daha da yaklaşılacak, maddi gerçeğe ulaşabilmek bakımından silahların eşitliği sağlanmış olacaktır.

Sanığın yokluğunda yargılama yapılamaması her ne kadar yukarıdaki olumlu sonuçlara yönelik olsa da kimi durumlarda sanığın varlığının yarardan ziyade zarar teşkil edeceği, bir diğer ifadeyle sanığın varlığının yargılamayı sekteye uğratacağı düşünülebilir. Roma Statüsü bu ihtimali de gözeterek sanığın yokluğunda yargılama yapılamamasına iki istisna getirmiştir:

---

[235] Duruşmada hazır bulunmanın sanığa kendisini düzenli bir şekilde savunması için adil bir şansın verilmesi anlamına geldiği hakkında bkz. AKSAR, (2003), s. 96.

[236] Böylece sanık iddiaları ve delilleri görebilecek, duyabilecek, isterse cevaplayabilecek ve kendi delilini ileri sürebilecektir. Aynı tespit için bkz. ŞEN, s. 124.

a) Sanık Mahkeme huzurundayken yargılama düzenini bozucu hareketlerde bulunur ve bu hareketlerine ısrarla devam ederse yargılamanın sekteye uğramaması için dışarıya çıkarılabilir. Roma Statüsü, m. 63/2 doğrultusunda Mahkemeye bu istisna imkânı verilirken istisnanın suistimal edilmemesi adına bunun ancak ve ancak son çare[237] olarak uygulanabileceği, bu hâlde dahi sanığa duruşmayı teknolojik imkânlarla takip edebilmesi ve avukatına talimat verebilmesi için gerekli koşulların sağlanmasının zorunlu olduğu hususları da açıkça belirtilmiştir.
b) Mağdur ve tanıkların haklarının korunması ya da yargılamaya katılmalarının sağlanması için sanığın yokluğunda duruşma yapılması mümkündür. Bu durum Roma Statüsü'nün 68. maddesinden kaynaklanmakta olup ikinci fıkrada belirtilen bu imkânın uygulanma koşulu aynı maddenin birinci fıkrasında "sanığın haklarına, adil ve tarafsız yargılama gereklerine zarar vermemek ve bunlarla çelişmemek" olarak belirtilmiştir. Bir diğer ifadeyle, mağdur ve tanıkların lehine sanığın yokluğunda duruşma yapılmak istenmesi hâlinde sanığın savunma hakkına da saygı gösterilerek sanığa gerekli imkânlar sağlanacaktır. Bu bakımdan, doğrudan sanığın yokluğunda yargılama yapmak yerine mağdur ve tanıkların delillerini sunması veya yargılama katılması için öncelikle özel komünikasyon imkânlarından faydalanılması isabetli olacaktır[238].

### 3.2. Dava Dairesinin Görev ve Yetkileri

Dava dairesinin yapacağı yargılamada amaç maddi gerçeğe ulaşmak, kural ise bu süreçte hem sanığın hem de mağdur ile tanıkların haklarını korumaktır. Dolayısıyla, Roma Statüsü'nün 64. maddesinde dava dairesinin görev ve yetkilerinin belirlenmesi bu amaç ve kural gözetilerek yapılmıştır.

Bu bakımdan, dava dairesine verilen görev yukarıda anılan maddenin ikinci fıkrasında "yargılamayı adil ve süratli şekilde yürütmek, hem sanığın haklarına tam olarak saygı göstermek hem de tanık ve mağdurların korunmasını gözetmek için gerekli her türlü önlemi almak" olarak belirtilmiştir. Buraya kadar hem soruşturma hem de yargılama bakımından uygulanacağı belirtilen düzenlemelerde pek yer almasa da burada yer verildiği üzere

---

[237] Bu bakımdan Mahkeme; sanığı öncelikle uyarmalı ve hareketlerine devam etmesi hâlinde karşılaşabileceği sonuçları anlatmalı, gerekirse yargılama oturumuna bir süre ara vererek sanığın hareketlerinden vazgeçmesine ve düşünmesine süre olarak da imkân sağlamalıdır. Bunlara rağmen sanık hareketlerine devam ederse Mahkeme bu istisnayı devreye sokabilir.

[238] AKSAR, (2003), s. 99.

yargılamanın "süratli" olması gerekliliği adil yargılanma hakkının bir yansımasıdır zira sanığın belirsizlik arz eden bir süre boyunca suç isnadına maruz kalması kişilik haklarının ihlâline yol açabileceği gibi, yargılamanın yavaş ilerlemesi beyanlarına başvurulma sırası hâlâ gelmeyen mağdur ve tanıklara bir zamandan sonra ulaşma imkânının ortadan kalkmasına ve bu sebeple maddi gerçeğin elde edilememesine sebep olabilir.

Dava dairesi yukarıda belirtilen görevini ve ihtimalleri göz önüne alarak yapacağı ilk incelemesinde bazı hususları öncelikle tespit etmeli, devam eden aşamaları bu tespitlere göre belirlemelidir. Dava dairesinin yapması gereken ilk tespitler Statü, m. 64/3'te şöyle belirtilmiştir:

a) Davanın taraflarına da danışarak yargılama işlemlerinin adil ve süratli bir şekilde gerçekleşmesini kolaylaştırmak için uygulanacak usulü belirlenmelidir. Bundan anlaşılması gereken şey dava dairesinin yargılamayı etkili ve hızlı şekilde yapabilmek adına süreci belirlemede yetkili olduğudur; bu bağlamda daire örneğin bir tanık delilinin elde edilmesinde sonradan imkânsızlıkla karşılaşmamak için imkânsızlık ihtimali mevcut tanığı önce dinleme kararı alabileceği gibi, sanığın önce incelenmesini talep ettiği bir vakıayı talep yönünde ilk inceleme konusu yapabilir.
b) Yargılamada kullanılacak dil tespit edilmelidir. Bu kapsamda Mahkemenin çalışma dili kural olarak İngilizce veya Fransızcadır (Statü, m. 50/2). Ancak yargılamanın taraflarının veya o işleme müdahil olmasına izin verilen bir devletin talebi üzerine ve yeterli haklı nedenler bulunduğunda İngilizce veya Fransızca dışındaki bir dilin de söz konusu taraf veya devlet tarafından kullanılması daire tarafından kabul edilebilir (Statü, m. 50/3). Görüldüğü üzere, talep hâlinde ve talebi haklı gösteren nedenlerin varlığında yargılama dilinin değiştirilmesi mümkündür. Düzenlemede haklı nedenlere örnek verilmemiştir ancak adil yargılanma ilkesi ve savunma hakkından yola çıkarak örneğin sanığın tamamen anladığı ve konuştuğu başka bir dilin varlığı hâlinde yargılama dilinin o dil olarak seçilmesi mümkündür (Statü, m. 67/1-a).
c) Yargılamaya hazırlanmak için, yargılamanın başlamasından yeterli bir süre önce, daha evvel açıklanmamış belge ve bilgilerin açıklanması sağlanmalıdır ancak bu yapılırken Roma Statüsü'nün ilgili hükümlerine riayet edilmelidir. Bu husus esasen savcının soruşturma aşamasındaki yetkilerinden olan "soruşturmanın etkin biçimde

yapılabilmesi için her türlü önlemi alma" (Statü, m. 54/1-b), "bilgiyi veren tarafın rızası olmadıkça gizli kaydıyla ve sadece yeni delillere ulaşmak amacıyla, kendisine sunulan belge ve bilgileri yargılamanın hiçbir safhasında açıklamamaya mutabık kalma" (Statü, m. 54/3-e) ve "bilginin mahremiyetini sağlamak, herhangi bir şahsı korumak veya delilleri muhafaza etmek amacıyla gerekli her türlü önlemi almak ya da önlem alınmasını talep etme" durumlarından kaynaklanmakta olup bunların varlığı hâlinde, ilgili düzenlemedeki şartlar sağlanarak bunların alenileştirilmesi sağlanmalıdır.

Dava dairesinin bu tespitlerin ardından devam edeceği yargılamada sıradaki aşama delillerin elde edilmesine yönelik olacaktır. Bu bakımdan dairenin sanki soruşturma aşamasındaki savcı gibi delil araştırmasına giriştiği düşünülebilir ancak maddi gerçeğin hedeflendiği bir yargılamada soruşturmaya ek olarak bir delil araştırmasının daha yapılması makul görülebilir. Dairenin davayla ilgili delilleri elde edebilmesi bakımından yetkisi Statü, m. 64/6'da düzenleme altına alınmıştır:

a) Devletlerden Roma Statüsü çerçevesinde yardım alınarak "tanıkların hazır bulundurulması ve ifade vermelerinin sağlanması, keza belgelerin veya diğer delillerin toplanarak ibrazı" talep edilebilir. Taraf devletlerin Mahkemeyle iş birliği yapması zorunlu olup (Statü, m. 86) taraf olmayan bir devletten de anlaşma yoluyla iş birliği talep edilmesi mümkündür (Statü, m. 87/5-a).
b) Yargılamadan önce toplanmış veya yargılama sırasında taraflarca sunulmuş olan delillere ek olarak yeni delil ibrazı emredilebilir. Ceza yargılamalarında amaç maddi gerçeğe ulaşmak olduğu için her vakıanın her türlü delille ispatı mümkündür ve mahkeme tarafından resen araştırma ilkesi uygulanır, daireye verilen bu yetki de resen araştırma ilkesinin bir yansımasıdır. Buna göre daire, isnat edilen suçun ve sanığın sorumluluğuyla bağlantılı gördüğü her bir delilin araştırmasına girebilir, bunun ibrazını isteyebilir.

Daire tarafından yapılacağı yukarıda belirtilen delil elde etme faaliyeti sanığın, mağdurların, tanıkların ve gizli bilgilerin korunmasını gerekliliğini hiçbir aşamada ortadan kaldırmaz, daire bu gerekliliği her aşamada gözetmeli ve gerektirdiği yerde korumaya yönelik olarak karar vermelidir (Statü, m. 64/6-c, e, f).

Elde edilen ve huzura getirtilen delillerin değerlendirmesi, yani duruşmalar, aleni şekilde yapılır (Statü, m. 64/7). Duruşmanın aleni, yani halka açık, yapılması esasen demokratik bir toplum olmanın gereğidir çünkü cezalandırma yetkisini devlete teslim eden halk bunun devlet tarafından nasıl kullanıldığını denetleme imkânına sahip olmalı, ayrıca sanığa üzerindeki isnadı toplumun tamamının önünde çürütebilme imkânı verilmelidir[239]. Bu nihai amaçların varlığına rağmen, kimi durumlarda duruşmanın aleni yapılması kişisel hakları zedeleyebilir veya hassas durumların olmaması gereken şekilde alenileşmesine sebep olabilir. Roma Statüsünde bu ihtimaller gözetilerek duruşmanın aleni yapılmasına iki istisna getirilmiştir:

a) Sanığın, mağdurun ya da tanıkların korunması duruşmanın kapalı yapılmasına bağlı olursa bu durumda duruşma gizli oturum olarak yapılabilir (Statü, m. 68/2). Dairenin görevlerini yerine getirirken sanığın, mağdurun ve tanıkların hakkına saygı göstermesi gerektiği Roma Statüsü, m. 64/2'de belirtilmişken buna hizmet edecek şekilde, daireye duruşmanın gizli oturumda yapılması imkânı verilmesi paralel bir düzenlemedir ve yargılamanın adil ve düzenli bir şekilde yapılabilmesi bakımından olumludur. Özellikle cinsel suçların veya çocuk yaştaki mağdurun ya da tanığın söz konusu olduğu hâllerde durumun yarattığı hassasiyet gereğince dairenin gizli oturum yapma bakımından karar alması gerekir (Statü, m. 68/2).
b) Delil niteliğindeki gizli veya hassas bilgilerin korunması, yani bunların alenileştirilmemesi gerekiyorsa duruşma gizli oturum olarak yapılabilir (Statü, m. 64/7). Burada istisna kapsamına alınan bilgilerin, sadece ve sadece, insan hakları metinlerinde de ifade edildiği üzere "devletlerin ulusal güvenliklerine" ilişkin olanlardan ibaret olduğu ve devlet kaynaklı her bilgide bu istisna yola gidilmemesi gerektiği belirtilmektedir[240].

İstisnalar dışında aleni olarak yapılacak duruşmada dairenin öncelikle sanık hakkında Ön Yargılama Dairesi tarafından kabul edilmiş iddiaları okuması[241] ve sanığın isnatları tam olarak anladığından emin olması gerekmektedir (Statü, m. 64/8-a). Sanığın hakkındaki isnatları tam olarak anladığından emin olunmasından sonra savunma hakkının bir gereği

[239] AKSAR, (2003), s. 90.

[240] AKSAR, (2003), s. 92.

[241] Bunun amacı yargılamada silahların eşitliğini sağlamak, yani sanığın bilmediği bir fiilden dolayı yargılanmasının önüne geçmek ve sanığa savunma imkânı vermektir. Benzer yorum için bkz. AKSAR, (2003), s. 109.

olarak sanığa ikrar etme veya suçsuz olduğunu ileri sürme imkânı verilmelidir. Sanığın ikrarı hâlinde yapılacak işlemlerin içeriği değişecek ve ikrarın değerlendirilmesi ile hukuki sonucu Statü'nün 65. maddesine göre olacaktır.

Sanığın suçu ikrar edip etmemesinden bağımsız olarak daire yargılamanın adil ve tarafsız şekilde gerçekleştirilmesini her aşamada gözetmeli ve gerektirdiği takdirde bunun için önlem almalıdır (Statü, m. 64/8-b). Öyle ki daire bu konuda her türlü tedbiri almak (Statü, m. 64/9-b) ve yargılamanın sürecini belirlemek yetkisine sahiptir, tarafların delillerini ibraz etmesi de dairenin bu konudaki düzenlemesine riayet ederek gerçekleşecektir (Statü, m. 64/8-b).

Buraya kadar belirtildiği üzere delillerin elde edilmesi, ibraz edilmesi ve değerlendirilmesini kapsayan yargılama süreci, belirsiz bir süre boyunca devam edeceğinden sürecin tamamının düzenli ve süratli şekilde yürütülmesi önem arz etmektedir. Bunun sağlanması için daireye gerekli bütün önlemleri alma yetkisi verilmiştir (Statü, m. 64/9-b) ancak alınacak önlemlerde sanığın, mağdurun ve tanıkların haklarının ihlâl edilmeyecek şekilde hareket edilmesi ve bu kişilere tamamlayıcı imkânların mümkün olduğunca sağlanması gerekecektir.

Nihai olarak daire, bütün yargılama sürecinin objektif olarak denetlenebilmesine imkân sağlamak ve davanın hem geçtiği hem de geldiği aşamayı görebilmek adına yargılamanın bütün aşamalarını tutanak altına alacak, yani işlemlerini yazılı olarak yapacaktır (Statü, m. 64/10).

### 3.3. Suçun İkrarı Halinde Yapılacak İşlemler

Dairenin duruşma aşamasına başlarken sanığa hakkındaki isnatları okuması ve sanığın bunları anladığından emin olması gerekliliği şeklindeki düzenleme silahların eşitliği ilkesine ve sanığın savunma hakkına yöneliktir. Sanığın savunma hakkı, doğası gereğince savunma yapmama tercihini ve savunma yapma şeklini belirleme imkânını da sağlamaktadır. Bundan dolayı, sanığın hukuki durumunu gözeterek savunma yapmamayı ve suçunu ikrar etmeyi

tercih etmesi ihtimali Statü, m. 64/8-a'da belirtilmiş ve Statü'nün 65. maddesinde düzenleme altına alınmıştır[242].

Sanığın suçunu ikrar etmesi kimi olumlu sonuçlar doğurabilir. Örneğin sanığın mahkûmiyetine hükmedilmesi hâlinde cezanın tespitinde sanığın hâli göz önüne alınacak ve sanığın yargılamayı gereksiz şekilde uzatmayan, sorumluluğunu kabul eden ve pişmanlık gösteren hâli tespitte sanığın lehine olarak değerlendirilecektir (Statü, m. 78/1). Keza sanığın ikrarı sayesinde dava çok hızlı bir şekilde karara bağlanacak ve birçok usul kuralı bertaraf edilmiş olacaktır[243].

Olumlu sonuçlar doğurabilecek nitelikte olsa da sanığın suçunu ikrarı netice olarak mahkûmiyet sonucunu doğuracaktır. Bu ise sanık bakımından ağır bir sonuçtur. Roma Statüsü bu ağır sonucun meydana gelmesini, sonucun ağırlığı sebebiyle, sadece sanığın beyanına bağlamamış ve ikrar beyanının ancak dairece kabul edilmesi hâlinde sanığın mahkûm olabileceğini belirterek dairenin kabul kararı verebilmesi için öncesinde bazı tespitleri yapması gerektiğini belirtmiştir[244] (Statü, m. 65/1):

a) Sanık ikrarının mahiyetini ve sonuçlarını öngörmüş, bunları idrak ederek kabul etmiş olmalıdır. Bunun sağlanması adına Statü, m. 64/8-a'da belirtildiği üzere sanık hakkındaki isnatlar okunmuş ve anlatılmış, sanığın bu isnatları tam olarak anladığından emin olunmalıdır.
b) Sanık ikrarda bulunmadan önce avukatıyla bu konuyu müzakere etmiş ve müzakerenin sonunda ikrarda bulunmaya gönüllü olarak karar vermiş olmalıdır. Sanığın ikrarının mahkûmiyet sonucu doğuracak olması karşısında sanığın bunun hukuki sonuçlarını öğrenmesi ikrar konusundaki kararını etkileyebilir, dolayısıyla bu aşamada avukatının varlığı elzemdir. Sanık avukatıyla yapacağı müzakere sonucunda, ikrarda bulunmaktan vazgeçebileceği gibi, ikrarda bulunmanın sonuçlarını kabul ederek hür iradesiyle ikrarda bulunabilir.
c) Sanığın yaptığı ikrarın ikrar cümlesiyle sınırlı kalmaması, bu cümlenin davadaki olgularla desteklenmesi ve bu olgulara paralel olması gerekmektedir. Bir diğer

[242] Sanığa suçunu ikrar imkânı verilmesi ve buna bağlı olarak duruşma aşamasının sonlanması Anglosakson hukukunun tipik bir özelliğidir. Buna rağmen, Roma Statüsünde sanığın suçunu ikrar etmesi düzenlenirken Anglosakson hukukundan farklı belirlemelere yer verildiği hakkında bkz. AKSAR, (2003), s. 113, 114.

[243] AKSAR, (2003), s. 114.

[244] Sanığın ikrarının kabul edilmesinin dairenin takdirine bırakılmasının Kıta Avrupası hukukuna paralel olduğu hakkında bkz. TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 420.

ifadeyle, sanığın ikrarı cümleden öteye gidip "somutlaşmadıkça" daire tarafından ikrarın kabulü mümkün değildir[245]. Sanığın ikrarını destekleyebilecek hususların ne olduğu yine madde metninde açıklamış ve sanığın ikrarının; "savcı tarafından öne sürülen ve sanık tarafından kabul edilen iddialara, savcı tarafından iddialarını tamamlamak için sunulan ve sanık tarafından kabul edilen materyallere, savcı veya sanık tarafından sunulan tanık ifadeleri gibi delillere uygun olması gerektiği" belirtilmiştir.

Bu şartların gerçekleştiği ve kesinleştiği daire tarafından kabul edilirse sanığın suç ikrarı eklenebilecek diğer delillerle birlikte değerlendirilir ve ikrara konu edinilen suça ilişkin bütün esaslı hususların bulunduğu sonucuna varılırsa sanık ikrara konu edinilen suç bakımından mahkûm edilebilir (Statü, m. 65/2). Görüldüğü üzere sanığın ikrarı aranan şartları taşısa dahi daireye ikrarın kabulü bakımından takdir yetkisi verilmiş, daire ikrar bakımından detaylı bir araştırma yapmaya yönlendirilmiştir. Öyle ki daire ikrarın konusunu oluşturan olayın daha açık ve eksiksiz biçimde anlaşılması adına savcıdan yeni bir delil sunmasını isteyebileceği gibi (Statü, m. 65/4-a), ikrar hiç var olmamış gibi yargılamanın devam etmesine de karar verebilir (Statü, m. 65/4-b).

Daire, ikrarın ardından yapacağı inceleme sonucunda, aranan şartların gerçekleşmediği kanaatine varırsa ikrar sanki hiç yapılmamış gibi yargılama devam edecektir (Statü, m. 65/3). Böylece dairenin yargılamanın başında belirlediği yol haritasına dönülmüş olacaktır.

Soruşturma aşamasında savcının her türlü araştırmaya girişebilmesi bakımından yetkili olması sanık ve sanığın avukatıyla görüşmesini de kapsamaktadır. Statü bu görüşmeler esnasında, sanığa isnat edilen suçların ikrarı hakkında da müzakere yapılabileceğini gözeterek savcı ve sanık avukatı arasında suçlamaların değiştirilmesi, suçun ikrarı veya hükmedilecek ceza konularında yapılan hiçbir görüşmenin daireyi bağlamayacağını düzenleme altına almıştır (Statü, m. 65/5). Bunun uluslararası adaletin sağlanmasına ve maddi gerçeğe ulaşılmasına hizmet ettiği düşünülebilir[246].

---

[245] Bunun Kıta Avrupası hukukunun bir özelliği olduğu hakkında bkz. AKSAR, (2003), s. 117.

[246] Türkçeye "itham pazarlığı" olarak çevrilebilecek olan "plea bargaining" kurumuna Statü'de yer verilmediği, aslında bu kurumun faydalarının bulunduğu hakkında bkz. TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 420, 421.

### 3.4. Suçsuzluk Karinesi

Suçsuzluk (masumiyet) karinesi genel bir ceza hukuku ilkesi olmaktan çok, adil yargılanma hakkının vazgeçilemez temel prensiplerinden biridir[247]. Uluslararası insan hakları ve ceza hukuku metinlerinde yeknesak olarak yer alan suçsuzluk karinesi, genel olarak "bir kimsenin, hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü olmadıkça suçsuz sayılacağı" şeklinde tanımlanmaktadır.

Karinenin yansıması esasen üç alanda vücut bulmaktadır: Yargı görevlilerinin davranışları, ispat yükü ve ispat derecesi[248]. Roma Statüsü'nün 66. maddesinde yer verilen suçsuzluk karinesi düzenlemesi esasen bu üç yönü üç bendinde de taşımaktadır:

a) Mahkeme tarafından kişinin suçluluğu ispat edilmedikçe herkes masum sayılır. Mahkemenin kişinin suçluluğunu neye göre ispat etmiş ya da edememiş olacağı davada uygulayacağı hukuka göre belirlenecektir (Statü, m. 66/1).

Mahkeme tarafından uygulanacak hukuk Statü'nün 21. maddesinde düzenlenerek öncelikle Roma Statüsü ile Statü'nün tamamlayıcı belgeleri olan "Suçun Unsurları" ve "Usul ve Delil Kuralları" metinlerinin, ikinci olarak uluslararası anlaşmalarla uluslararası hukuk ve ilkelerinin, son olaraksa uygun düştüğü takdirde bütün ulusal mevzuatların konu edindiği temel hukuk prensiplerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Uygulanacak hukukun bu şekilde tespit edilmesinden sonra, tespit edilen sistemin düzenlemesine göre kişinin suçlu ve suçundan sorumlu olduğu ispat edilmedikçe yargı görevlileri[249] kişiye herhangi bir ön yargıyla yaklaşamayacak, kararlarını subjektif nedenlerle alamayacaktır[250].

b) Sanığa isnat edilen suçun ispat yükü savcıya aittir; bir diğer ifadeyle, sanık suçsuz oluşunu ispat yükü altında değildir. Bu kapsamda savcı; sanık hakkında kabul edilen suçlamalara dönük olarak delillerini Mahkeme huzuruna getirmeli, sanığa isnat edilen suçun gerçekten sanık tarafından işlendiği ve sanığın bundan sorumlu olduğu hususunda Mahkemeyi ikna etmelidir.

---

[247] AKSAR, (2003), s. 102.

[248] AKSAR, (2003), s. 103.

[249] Yargılamanın dayanağını oluşturan soruşturma aşamasında da suçsuzluk karinesine riayet edilmeli ve savcı tarafından maddi gerçek araştırılırken sanığa "suçlu" olarak değil, "suç şüphesi altındaki bir kişi" olarak yaklaşılmalıdır.

[250] Benzer tespit için bkz. AKSAR, (2003), s. 104.

İspat yükünün savcıya ait olduğunu bir kez daha teminat altına almak için Roma Statüsü bir adım daha atarak Statü'nün 67. maddesinde sanığın haklarını düzenlerken "ispat yükünün tersine çevrilmemesi veya karşı delille çürütme sorumluluğunun sanığa yükletilmemesi" hususunu sanığın bir hakkı olarak tanımlamıştır (Statü, m. 67/1-i).

c) Sanığın mahkûmiyeti, ancak ve ancak, suçu işlediğinin her türlü şüpheden uzak şekilde ispatlandığına kanaat getirilmiş olmasına bağlıdır. Yapılan yargılama sonucunda sanığın isnat edilen suçu işlediğinden veya işlemekle birlikte sorumlu olduğundan en ufak bir şüphe duyulması ihtimalinde bundan sanık yararlanacak ve hakkında mahkûmiyet hükmü kurulamayacaktır.

### 3.5. Sanığın Hakları

Uluslararası bir suç işlediği iddiası Mahkeme önüne gelen sanığın kendisini savunabilmesi ve bunun için uygun imkânlara sahip olması, soruşturma aşamasından itibaren mümkün kılınmış (Statü, m. 55) ve yeni bir aşama teşkil eden yargılama bakımından bu konu Statü'nün 67. maddesinde düzenlenmiştir.

Soruşturma aşamasının bitmesi ve sanık hakkında isnat edilen suçların Ön Yargılama Dairesi tarafından kabul edilmesi, artık savcının yargılama dairesini sanığın mahkûm edilmesi yönünde ikna etmeye çalışacağı anlamına gelmektedir. Her ne kadar savcı sanığın lehine olan delilleri de toplamakla görevli olsa da savcının görevinin temeli kamu adına iddia etmeye dayanmaktadır; dolayısıyla sanık, her ne kadar ispat yükü kendisine ait olmasa da, bu iddialara karşı savunma yapabilir konumda olmalıdır. Keza yargılamayı yapan daire de suçsuzluk karinesinin bir yansıması olarak sanığa ön yargılı yaklaşmamalı ve savunma hakkını kullanabilmesi için gerekli kararları almalı, işlemleri yapmalıdır.

Bütün bu durumlar kaynağını esasen adil yargılanma hakkından almaktadır zira bu hak kapsamında teminat altına alınan hukuki değer, kişinin demokratik bir toplumun gereği olarak objektif bir yargılamaya tabi tutulmasıdır. Roma Statüsü de bu noktayı vurgulayarak sanığın temel hakkının "hakkındaki iddiaların değerlendirilmesi için aleni ve tarafsız bir duruşma yapılmasını isteme" olduğunu öncelikle belirtmiş (Statü, m. 67/1), bununla bağlantılı diğer hakları da tek tek sıralamıştır:

a) Sanık isnat edilen suçları, bunlara temel oluşturan fiilleri ve bunların olası hukuki sonuçlarını tamamen anladığı ve konuştuğu bir dilde öğrenme hakkına sahiptir.

Aslında bu hak Statü'de daha önce de vurgulanmış ve soruşturma aşamasında sanığın yetkin olduğu dilde tercüman talep edebileceği (Statü, m. 55/1-c) ve dairenin yargılamanın başında sanığa hakkındaki isnatları okuyarak sanığın bunları idrak ettiğinden emin olması gerektiği (Statü, m. 64/8-a) düzenleme altına alınmıştır. Bu düzenlemelerin ortak amacı, sanığın bilmediği bir durumla karşılaşmasını engellemektir.

b) Sanık istediği avukatı savunması için seçebilir, onunla serbestçe görüşebilir ve bu doğrultuda savunmasını hazırlamak için gereken zamanın ve imkânın sunulmasını talep edebilir. Esasen bu hak da Statü'de daha önce vurgulanmış, suç isnat edilen kişinin istediği hukuki yardımdan faydalanabileceği (Statü, m. 55/2-c) ve avukatının sorgulamada hazır bulunabileceği (Statü, m. 55/2-d) hususları güvence altına alınmıştır. Mahkeme önündeki süreçlerin tamamında avukatın var olabilmesi sanığın savunma hakkını etkin ve doğru şekilde kullanabilmesine, sanığın haklarının ihlâl edilmemesine ve sanık hakkında olabilecek en iyi kararın çıkmasına hizmet etmektedir[251].

c) Sanık yargılamanın olabilecek en süratli şekilde yapılmasını talep edebilir. Elbette yargılama faaliyeti niteliği gereğince, istisnalar haricinde, belirsiz bir süre arz etmektedir fakat hem adil yargılanma hakkı hem de suçsuzluk karinesi sanığın uzun bir süre boyunca isnat altında kalmasının kişilik haklarının ihlâli sonucunu doğuracağını da ortaya koymaktadır. Öyle ki bu durum Statü'de daha önce de öngörülmüş ve dairenin görevinin "yargılamayı adil ve süratli şekilde yürütmek" olduğu düzenleme altına alınmıştır (Statü, m. 64/2). Bu kapsamda sanık, işlemlerden kaynaklanan olağan gecikmeler haricinde gecikme yaşanmaksızın yargılamanın yürütülmesini her aşamada talep edebilir.

d) Yargılama düzenini bozmadığı sürece sanık yargılamada hazır bulunma ve savunmasını bizzat yapma, ayrıca istediği noktada savunmasını avukatına devretme ve avukatı yoksa kendisine ücretsiz bir şekilde avukat tayin edilmesini isteme hakkına sahiptir. Bu güvence Statü, m. 55/2-c'de yine belirtilmiş olup esasen yukarıdaki "b" bendinin tamamlayıcısı niteliğindedir ve doğal olarak orada belirtilen sonuçlara hizmet etmektedir.

e) Sanık isnat edilen suçlarla ilgili delil sunma ve bu kapsamda kendi tanıklarını savcının tanıklarıyla birlikte hazır etme, hem kendi tanıklarına hem de savcının

[251] AKSAR, (2003), s. 81.

tanıklarına soru sorma hakkına sahiptir. Bu güvence silahların eşitliği ilkesine hizmet etmektedir zira amaç, sanığa savcının iddialarına karşı kendi savunmasını ve görüşlerini sunma imkânı tanımaktır[252].

f) Yargılama işlemlerinden herhangi biri veya dava kapsamında sunulan bir belge sanığın tam olarak yetkin olduğu dilde olmazsa sanık ücretsiz bir şekilde tercüman imkânından faydalanmayı talep edebilir. Aslında sanığın Mahkemenin çalışma dillerinden farklı olarak yargılamanın kendisinin yetkin olduğu dilde yapılmasını isteme hakkı mevcuttur (Statü, m. 50/3) fakat Statü, yargılama bakımından böyle bir genel talebin bulunmaması veya talebin kabul edilmemesi ihtimalini de gözeterek sanığa gerek duyduğu noktada dil konusunda yardım alması imkânını verilmiştir.
g) Sanık susma hakkını kullanmaya herhangi bir suretle mecbur edilemez ve sanığın olası bir susması ikrar anlamına gelmeyeceği gibi, ispat faaliyetinde de kullanılamaz. Savunma hakkı, doğası gereğince, savunma yapmama ve savunma yapma zamanını seçme imkânı da verir. Buna bağlı olarak sanık istediği aşamada susma hakkını kullanabilir, sanığın bu tercihi bir hak kapsamında olduğundan bu durum hiçbir aşamada sanık aleyhine değerlendirilemez.
h) Sanık, herhangi bir doğruluk yemini etmeden, savunma yapmak adına ister sözlü isterse yazılı olarak beyan verebilir. Savunma hakkı sanığa savunma yapma şeklini belirleme imkânını da vermektedir, bu kapsamda sanık "hangi yolu kullandığında kendisini daha iyi ifade edebilir şekilde" görüyorsa savunma yapmada o yolu tercih edebilir ve öncelikle beyanlarının doğruluğu hususunda kutsal saydığı değerler üzerine yemin etmek zorunda değildir.
i) Sanığın savunma yapma şeklini belirleme imkânının tamamlayıcısı olarak sanığın savunma yapması durumunda ispat yükü sanığa çevrilemez ve sanığa muhatap olduğu iddiayı karşı delille çürütme sorumluluğu yüklenemez. Statü'nün 66. maddesinde açıkça belirtildiği üzere yargılamanın her aşamasında ispat yükü savcıya aittir.

Sanığın haklarını kullanmasından bağımsız olarak Statü, savcının sanığın lehine olan delilleri de yargılama aşamasında ibraz etmesini sağlamak ve Statü, m. 54/1-a ile bu konuda savcıya verilen "sanık lehine olan delilleri de araştırma" görevini pekiştirmek için ek bir

[252] Aynı tespit için bkz. AKSAR, (2003), s. 106.

düzenlemeye yer vererek sanığın suçsuzluğunu gösteren ya da suçun ağırlığını azaltan veya savcının sunduğu herhangi bir delili çürüten delillerin ilk fırsatta açıklanması gerektiğini belirtmiştir (Statü, m. 67/2). Savcının böyle bir delile sahip olduğunu ancak açıklamadığını düşünen sanığın bu durumu daireye aktararak itiraz etmesi mümkün olup daire bu itirazı inceleyerek konu hakkında karar verecektir.

### 3.6. Mağdurlar ile Tanıkların Korunması ve Bunların Yargılamaya Katılması

Dava dairesi yargılama görevini yürütürken mağdurların ve tanıkların haklarına saygı göstermek, bunları korumak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür (Statü, m. 64/2). Dava dairesine verilen bu sorumluluk mağdurların ve tanıkların huzura gelmiş olmasıyla sınırlı değildir, esasen mağdurların ve tanıkların lehine koruma önlemlerinin alınması bunların huzura gelebilmesi için kimi zaman ön şart teşkil edebilir. Öyle ki mağdurlar ve tanıklar sanığa isnat edilen suç hakkında bildiklerini daireye anlatmak için huzura gelecek ve böylece adalet anlayışına hizmet edecek olsalar da bu beyanda bulunmalarıyla bağlantılı olarak adaletin gerçekleşmesini engellemek, sorumluların yaptırıma uğramamasını sağlamak adına maddi veya manevi, kendilerine ya da yakınlarına dönük tehditler alabilir. Tehdit varlığından bağımsız olarak mağdurlar ve tanıklar isnat edilen suç hakkında beyanda bulunmaları sebebiyle, suçun yarattığı olumsuz psikolojik etkinin altına tekrardan girebilir veya maruz kaldıkları detayları üçüncü kişilerden saklamak isterken bunları alenileştirmek zorunda kalabilir[253].

Roma Statüsü bu ihtimalleri ve geçmiş örnekleri[254] dikkate alarak Mahkemenin mağdurların ve tanıkların güvenliğinin, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının, saygınlık ve özel hayatlarının korunması için uygun önlemleri alacağını öncelikli olarak belirtmiştir (Statü, m. 68/1). Mahkeme önlem ve yöntemi belirlerken yargılama konusu yapılan suçun vasfını ve kapsamını dikkate alacak, ayrıca mağdurların ve tanıkların yaşını, cinsiyetlerini, sağlık durumlarını inceleyerek her bir mağdur ve tanık bakımından olabilecek en iyi önlemi ve yöntemi seçecektir. Aynı önlem ve yöntem seçimi soruşturma aşamasında savcı tarafından

[253] Örneğin Yugoslavya Askeri Ceza Mahkemesinin yargılama konusunu oluşturan cinsel suçlar yönünden, mağdurların üzerinde doğabilecek olumsuz etkiler düşünülerek bunların yargılamaya katılması için orada da çeşitli imkânlar getirilmiştir. Konuya ilgili olarak bkz. AKSAR, (2003), s. 123, 124, 125.

[254] Burada kastedilen Yugoslavya ve Ruanda Askeri Ceza Mahkemesidir.

yapılacaktır[255] fakat ister soruşturma isterse yargılama aşamasında karar verilmiş olsun, alınacak önlemler sanığın hakları ile adil ve tarafsız yargılama ilkesiyle çelişmemelidir. Bu kapsamda alınabilecek önlem ve yöntemlerin bundan başka bir sınırlamaya tabi tutulmadığı sonucuna varılabilir zira Statü, m. 68/1'de Mahkemeye önlem alma sorumluluğu verilirken önlemin "uygun" olması gerektiği vurgulanmış, önlemlerin maddenin devamında düzenlenen yöntemlerle sınırlı olduğu belirtilmemiştir.

Maddede düzenlenen bir önlem olarak daire, yargılama yaparken mağdurları ve tanıkları korumak adına duruşmayı gizli oturumda yapabilir veya mağdurların ve tanıkların beyanlarının elektronik ortamda alınmasına karar verebilir (Statü, m. 68/2). Daire bu hususu değerlendirirken suçun vasfı başta olmak üzere bütün koşulları dikkate alacaktır ancak cinsel bir suç söz konusuysa veya mağdur ya da tanık çocuksa bu yola başvurulması zorunlu olacaktır.

Mağdurların ve tanıkların elektronik ortamda olsa dahi duruşmaya katılması kendilerinin şahsi çıkarlarını tehlikeye düşürecek olursa daire bu yoldan vazgeçerek beyanlarının belirlenecek bir zamanda ayrıca sözlü ya da yazılı olarak sunulmasına karar verebilir (Statü, m. 68/3). Bu yöntemin seçilmesi durumunda sanığın haklarına da riayet edilmeli, beyanların alınmasından sonra sanığın veya avukatının bu beyanlardan haberdar edilmesi ve erişiminin sağlanması gerekecektir.

Alınması gereken önlemler kimi zaman uzmanlık gerektiren konulara ilişkin olabilir, örneğin yargılamanın konusunu bir cinsel suçun oluşturması ihtimalinde mağdurun psikolojik destek alması veya tehdit aldığını beyan eden bir tanığın teknik yöntemlerle korunması gerekebilir. Bu noktada Statü, m. 43/6'ya göre Yazı İşleri Bürosu'na bağlı olarak kurulan Mağdur ve Tanıklar Birimi konu bakımından doğru önlemin seçilmesi ve en iyi yöntemin uygulanması için talep hâlinde savcıya veya daireye tavsiyede bulunabilir (Statü, m. 68/4). Esasen böyle bir konunun varlığı hâlinde mağdurların ve tanıkların en iyi şekilde korunması ve bunların Mahkeme sürecine katılmalarının sağlanması için Birime başvurulması zorunlu olarak görülmelidir.

Önlem ve yöntemlerin sınırlı sayıda belirtilmemiş olmasına rağmen Statü bir hususu açıklığa kavuşturmak istemiş ve bir bilginin veya delilin sunulmasının tanığın ya da ailesinin

[255] Bu husus Statü, m. 68/1'de belirtilmiş olmasına rağmen aslında Statü, m. 54/1-b ve c'de savcıya aynı görev yine verilmiştir.

güvenliğini ciddi şekilde tehlikeye maruz bırakabileceği hallerde savcıya, söz konusu bilgi ve delilleri detaylarıyla sunmaktan imtina etme ve bunların bir özetini sunmakla yetinme yetkisi vermiştir (Statü, m. 68/5). Bu düzenleme esasen Statü, m. 64/3-c ile daireye verilen "daha önce açıklanmamış bilgi ve belgelerin açıklanmasını sağlama" göreviyle ilgilidir; anılan maddede bu husus daireye görev olarak verilmiş olsa da bu görevin bağlantılı Statü hükmü gözetilerek yerine getirileceği belirtildiği için, daire "tanığın ya da ailesinin güvenliğini ciddi şekilde tehlikeye sokan bilginin veya belgenin bütün yönleriyle açıklanmasını" emretme imkânına sahip olmayacaktır ve takdir savcıya ait olacaktır. Her hâlükârda bu durumun varlığı sanığın savunma hakkına engel teşkil eder hâle getirilemeyecektir.

Statü'ye taraf devletlerin Mahkemeyle iş birliği yapması zorunlu olmakla beraber (Statü, m. 86), taraf olmayan devletlerin de iş birliği yapması gündeme gelebilir (Statü, m. 87/5). İki yoldan biri suretiyle iş birliğinde bulunan devlet, kendisinden talep edilen işlemi veya bilgiyi değerlendirirken bunun olası sonuçlarını değerlendirecek ve tespitlerde bulunacaktır. Öyle ki talep edilen işlemin devlet tarafından yerine getirilmesi kendi görevlilerinin şahsi durumlarını risk altına sokabilir veya sunulması istenen bilginin paylaşılması bu bilgilerin olmaması gereken başka yerlere aktarılması tehlikesini doğurabilir. Bu iki durumdan herhangi birinin varlığı hâlinde, ilgili devlet Mahkemeye başvurarak bu konuda gerekli önlemlerin alınmasını isteyebilir (Statü, m. 68/6).

### 3.7. Deliller

Gerek soruşturma aşamasında savcı tarafından gerekse yargılama aşamasında daire tarafından araştırılabilecek ve elde edilebilecek delillerin türü bakımından Statü herhangi bir sınırlama getirmemiş, böylece bir ceza yargılamasının temel amacı olan "maddi gerçeğe ulaşma"[256] noktasında Mahkemeye serbestçe araştırma faaliyeti yapma imkânı tanınmıştır (Statü, m. 64/3). Bu düzenlemenin doğru olmasından ziyade zorunlu olduğu düşünülebilir zira uluslararası adaletin sağlanması için büyük bir adım atılarak kurulan Mahkemenin önüne gelen bir davada hüküm kurabilmek için delil türü sınırlamasına tabi olması Mahkemenin faaliyet yürütmesine engel teşkil edebilecektir; örneğin belirli vakıaların

[256] Hakan KARAKEHYA, Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine, ***Türkiye Adalet Akademisi Dergisi***, Ankara, Yıl: 7, Sayı: 27, 2016, s. 64.

yalnızca yazılı belgeyle ispatlanmış olacağı ihtimalinde suçun mağdurlarının ve tanıklarının beyanları işlevsiz hâle gelecek, Mahkeme yazılı belgenin bulunmaması hâlinde vakıayı inceleyememiş olacaktır.

Yargılama faaliyetinin amacına ulaşması için elde edilebilecek delillerle ilgili tek kıstasın "davayla ilgili olmak ve henüz bilinmeyen gerçeğin ortaya çıkarılmasına aracılık etmek" olduğu sonucuna Statü, m. 64/3 doğrultusunda ulaşılabilir. Böylece Mahkeme bu kıstasa göre dava özelinde belirlediği her türlü delilin araştırmasına girip bunların sunulmasını isteyebilecek, taraflar da dairenin belirlediği yargılama düzeninde (Statü, m. 64/8-b) her türlü delilini ibraz edebilecektir. Yine bu kıstasın sonucu olarak yaşandığı ve gerçek olduğu alenen bilinen vakıalar ispat faaliyetinin konusunu oluşturamayacaktır (Statü, m. 69/6).

Mahkeme önüne getirilen herhangi bir delilin ispat yeterliliğinin olup olmadığı, yani yukarıda belirtilen kıstasa uygunluğu konusunda Mahkemece resen inceleme yapılabileceği gibi (Usul ve Delil Kuralları, m. 63/2), taraflarca itiraz edilmesi mümkündür; bu itirazın delil ibraz edilir edilmez veya ibrazı sonradan öğrenilirse öğrenildiği anda yapılması gerekir (Usul ve Delil Kuralları, m. 64/1). Bu bakımdan delilin davayla ilgisi olmadığı veya ilgili vakıayı ispatlamaya yetmediği ileri sürülebileceği gibi, delilin doğru şekilde değerlendirilmesi için bunu diğer delillerle olan ilişkisi hakkında açıklama yapmak istenebilir. Bu ihtimallerden herhangi birinin varlığı hâlinde Mahkeme konuyla ilgili karar verecektir ancak vereceği kararı dava özelinde incelerken Usul ve Delil Kurallarının ilgili düzenlemesini de dikkate alacaktır (Statü, m. 69/4). Bu noktada Usul ve Delil Kuralları, m. 64/1 uyarınca bu itirazın taraflara tebliğ edilmesi gerekir, tarafların da beyanı alındıktan sonra yapılacak inceleme sonucunda bir karar verilecek ve bu kararın gerekçeleri de ilân edilecektir (Usul ve Delil Kuralları, m. 64/2).

Mahkeme maddi gerçeği elde etmek üzere delil araştırması yaparken Statü, m. 64/2'de kendisine görev verildiği üzere, tarafa ve delil türüne göre gereken gizliliğe saygı göstermeli ve gizliliğin korunması için gereken önlemleri almalıdır (Statü, m. 69/5). Bu bakımdan özellik arz eden ve sıkça karşılaşılabilecek husus tanık delilidir, tanıklar maddi ve manevi bütünlüklerinin korunması için kendilerine koruyucu imkânların sağlanmasını talep edebilir ve Mahkemece bilhassa bu konuda titiz davranılarak gerekli önlemlerin alınması gerekir. Öyle ki tanıkların beyanlarının alınmasında olağan yöntem duruşmaya katılmalarıdır (Statü, m. 69/2) ancak tanığın herhangi bir açıdan korunabilmesi için Statü, m. 68 doğrultusunda

alınmış bir karar varsa veya Usul ve Delil Kurallarından kaynaklanan bir durum mevcutsa[257] tanığın beyanlarının elektronik ortamda alınmasına veya yazılı olarak sunulmasına dairece karar verilebilir (Statü, m. 69/2).

Delillerle ilgili olarak incelenmesi gereken son husus delilin hukuka aykırı olması ihtimalidir. Statü bu ihtimali düzenlerken esasen genel anlayıştan ayrılan bir düzenleme yapmış ve hukuka aykırı delillerin kullanılabilmesinin önünü açmıştır[258]. Statü bu imkânı verirken esasen bir adım daha atarak bu noktada objektif kriterler getirmemiş, subjektif kriterler koyarak daireye takdir yetkisi tanımıştır[259]. Bu kapsamda, gerek Statü'de gerekse uluslararası diğer metinlerde kabul edilen insan haklarına aykırı şekilde elde edilen delillerin ancak iki hâlde kullanılamayacağı belirtilmiştir (Statü, m. 69/7):

a) Delilin elde edilmesinde sebep olunan ihlal delilin güvenilirliğini esaslı şekilde şüpheye düşürmüşse bu delil dikkate alınamayacaktır. Bunun tespitinin neye göre yapılacağı noktasında insan hakları metinleri ve buradaki hakların kapsamı, ihlalin büyüklüğü ve kişi üzerinde yarattığı etkiler göz önüne alınabilir; örneğin delilin haberleşme özgürlüğünün ihlal edilerek gizli yazışmanın ele geçirilmesi suretiyle elde edilmesi durumunda daire buradaki ihlali delilin kullanılmasını engelleyecek büyüklükte görmeyebilir ancak delilin işkence veya herhangi bir baskıyla elde edilmesi durumunda bu ihlalin kişinin maddi ve manevi bütünlüğünü ağır şekilde ihlal etmesi sebebiyle delili kullanılamaz olarak nitelendirebilir.
b) Delilin hukuka aykırı olmasına rağmen ispat faaliyetinde kullanılması yargılamanın adil şekilde yapıldığına ilişkin inancı ve görünümü ciddi şekilde zedeleyecekse bu delil kullanılamayacaktır. Bunu tetikleyecek ilk mekanizma taraflardan kaynaklanabilir ve taraflardan herhangi biri itiraz konusu delilin kullanılması hâlinde yargılamanın artık adil şekilde yürütülmez hâle geleceğini ileri sürebilir, ikinci mekanizma olarak duruşmaların aleni yapılması sonucunda kamuoyunun bu yönde bir izlenim edinmesi düşünülebilir. Bunlardan birinin vücut bulması ihtimalinde ilgili delil ispat faaliyeti dışında bırakılacaktır.

---

[257] Tanığın korunmasına yönelik alınabilecek önlemler ve bunların gerçekleştirilme şekil Usul ve Delil Kuralları, m. 87 ve 88'de detaylı olarak düzenlenmiştir.

[258] ŞEN, s. 128.

[259] Aynı tespit için bkz. ŞEN, s. 128.

Delilin hukuka aykırılığına ve ispat faaliyetinde kullanılamaz oluşuna ilişkin bir itiraz bulunmasa da daire, bu hususu resen incelemeli ve önündeki herhangi bir delilin yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı kullanılması mümkün değilse bunun tespitini bir karara bağlamalıdır (Usul ve Delil Kuralları, m. 63/3). Gerek resen gerekse itiraz üzerine delilin hukuka aykırılığı konusunda inceleme yapılırken Statü, m. 21'e göre belirlenen hukuk uygulanacak, delilin toplandığı devletin ulusal mevzuatının o delile ilişkin olarak nasıl uygulandığı inceleme konusu yapılamayacaktır (Statü, m. 69/8)[260]. Bir diğer ifadeyle, delilin salt ulusal mevzuata aykırı şekilde elde edilmiş olması kullanılabilir oluşuna doğrudan etki etmeyecek, ancak yukarıdaki iki sebepten en az birinin varlığı hâlinde delil kullanılamaz hâle gelecektir.

### 3.8. Adaletin Gerçekleşmesini Engellemeye Yönelik Suçlar

Yargılamanın adil ve tarafsız şekilde yürütülebilmesi için gereken şartlardan biri, yargılamaya katılan tarafların adil ve tarafsız bir yargılama yapılmasını engelleyecek fiillerden uzak durması ve yargılamaya ilişkin haklarını kullanırken dürüstlük içinde davranmalarıdır. Öyle ki taraflardan birinin bunlara aykırı herhangi bir davranışının sonucunda Mahkeme maddi gerçeğe tam olarak ulaşamayacak, bundan dolayı hukuka ve hakkaniyete aykırı sonuçlar doğacaktır.

Bu sonuçların önüne geçmek için taraflara düşen sorumluluklar, yargılamanın başından sonuna kadar görev alan memurlara da düşmektedir zira yargılama sürecini yöneten sistem birçok insandan oluştuğuna ve her bir aşamaya bu insanlar imza attığına göre içlerinden birinin görevini yerine getirirken sorumluluğa aykırı davranışta bulunması aynı olumsuz sonuçlara neden olacaktır.

Ulusal mevzuatların neredeyse tamamında düzenleme altına alınan bu konu, Roma Statüsünde de ele alınmış ve hem taraflar hem de memurlar adil ve tarafsız bir yargılama yapılmasını engelleyecek aşağıdaki fiillerden sorumlu tutulmuştur (Statü, m. 70/1):

a) Tanıkların beyan vermeye başlamadan önce doğruyu söyleyeceklerine ilişkin olarak yemin etmeleri gerekmektedir (Statü, m. 69/1). Bir tanığın yemin ettikten sonra, bu yeminine ve maddi gerçeğe aykırı şekilde beyanda bulunması suç teşkil

[260] Bunun Mahkemenin "tamamlayıcılık" yönüne aykırı olduğu hakkında bkz. ŞEN, s. 128.

etmektedir. Vakıaların meydana gelme şeklinin aydınlatılmasında belki de en önemli delil olan tanık beyanlarının maddi gerçeğe aykırı şekilde oluşturulması yargılamayı anlamsızlaştırmak ve sorumluları kurtarmak anlamına geleceğinden bunun suç olarak nitelendirilmesi olumlu ve doğru olandır.

b) Taraflardan birinin sahte veya değiştirilmiş olduğunu, yani orijinal doğruluğunu taşımadığını bildiği bir delili sunması suçtur. Belgede sahtecilik teşkil eden bir delilin ileri sürülmesi anlamına gelen bu fiil, aynı zamanda "hukuka aykırı bir delil" anlamına da geldiğinden Mahkemenin bu hususu da inceleyerek "ileri sürülmesi suç teşkil eden bu delilin, kullanılmasının da mümkün olmadığı" sonucuna ulaşması gerekir.

c) Tanıkların hazır bulunmasını engellemek, bunun için tanıkları tehdit etmek veya tanıklık yapılacak konu hakkındaki diğer delilleri karartmak ya da tanığa maddi menfaat sağlayarak gerçeğe aykırı şekilde beyanda bulunmasını istemek suçtur. Bu fiillerin suç olarak tanımlanmasındaki amaç, tanıkların yalan beyanda bulunmalarının suç olarak tanımlanmasındaki amaçla aynı olup bu, yargılamanın anlamsızlaştırılmasını ve sorumluların adaletten kaçmasını engellemektir.

d) Yargılama sürecinin herhangi bir aşamasında görev alan bir memuru görevini gerektiği gibi veya hiç yapmaması için ikna etmek ya da memuru böyle bir duruma zorlamak amacıyla onu engellemek, korkutmak ve menfaat karşılığında etkilemek suçtur. Adil ve tarafsız bir yargılamanın sağlanması, nihayetinde maddi gerçeğe ulaşılabilmesi için sürecin Mahkeme nezdinde de doğru şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu süreçte görev alan memurların bundan alıkonur şekilde etki altına alınması sürecin baştan itibaren hukuka ve maddi gerçeğe aykırı ilerlemesi sonucunu doğurur, dolayısıyla bu sonuca sebep olabilecek fiillerin yaptırım altına alınması bir gerekliliktir.

e) Yargılama sürecinde görev almasa dahi herhangi bir Mahkeme memuruna, onun veya başka bir memurunun icra ettiği görev nedeniyle gerçekleştirilen fiiller, türüne bakılmaksızın, suç teşkil etmektedir. Bu hususun düzenlendiği bentte "misillemede bulunmak" ibaresinin kullanılmış olması Mahkeme memurlarına karşı gerçekleştirilen fiillerin bu bent kapsamında suç olarak kabul edilmesinde tek kriterin "fiilin saiki" olduğunu, yani fiilin türü ne olursa olsun fiilin "Mahkemeyle ilgili görevin yerine getirilmesinden güdülen düşmanlık hissinden" dolayı gerçekleştirilmiş olmasının yeterli olduğu sonucunu doğurmaktadır.

f) Mahkemede görev yapan herhangi bir memurun, göreviyle ilgili bir konuda rüşvet talep etmesi veya alması suçtur. Rüşvet suçunun ulusal mevzuatlarda düzenleniş şekli genel olarak iki taraflı olup rüşvet teklif eden gibi, rüşvet talep eden veya rüşveti alan memur da fail olarak kabul edilmektedir[261]. Bu bentte düzenlenen fiil, bu bakımdan ulusal mevzuatlardaki düzenlemeye paraleldir.

Olumsuz sonuçları netice olarak Mahkeme nezdinde doğan bu fiillere ilişkin yargı yetkisi doğal olarak Mahkemeye verilmiş ve Statü, m. 5'te belirtilenlere ek olarak bu fiillerin varlığı hâlinde de Mahkemenin yargılama yapabilmesi sağlanmıştır (Statü, m. 70/1). Mahkemenin bu noktadaki yargı yetkisi doğrudan kullanılmak zorunda olmayıp suça ilişkin yargılama Usul ve Delil Kuralları, m. 162'de belirtilen şartlar dahilinde bir devlete bırakılabilir (Statü, m. 70/2) veya Mahkeme tarafından, yargılamayı bir taraf devletin yapması talep edilebilir (Statü, m. 70/4-b)[262]. Mahkemenin yargı yetkisini kullanmaya karar vermesi ve sanığı suçlu bulması hâlinde uygulayabileceği yaptırım beş yıla kadar hapis ve para cezasıdır (Statü, m. 70/3). Para cezası tek başına veya hapis cezasıyla birlikte verilebileceği için bunun belirleniş şekli Usul ve Delil Kurallarına bırakılmış, anılan belgenin 166. maddesinde detaylı şekilde düzenlenmiştir.

### 3.9. Mahkeme Huzurundaki Uygunsuz Davranışlara Uygulanan Yaptırımlar

Tarafların yargılama sürecine katılmaları esnasında sürecin ilerlemesini engelleyen davranışlarda bulunmaları ihtimal dahilinde olduğundan Statü'de bu konu da ele alınmış, öncelikle sanığın bu tipte bir davranışta bulunması ihtimali 63. maddede düzenlenerek sanığa yapılan uyarıların sonuç vermemesi hâlinde "son çare" olarak sanığın salondan çıkarılabileceği ancak bu hâlde dahi duruşmayı teknolojik imkânlarla takip etmesi ve avukatına talimat verebilmesi için gerekli imkânların sağlanacağı belirtilmiştir (Statü, m. 63/2). Usul ve Delil Kuralları, m. 170 buna bir ekleme yaparak davranışın sürekli olarak tekrar etmesi durumunda sanığın işlemlere katılmaktan men edilebileceğini düzenleme altına almıştır ancak bu istisna durumda sanığın savunma hakkı herhangi bir suretle

[261] Örnek olarak Türk Ceza Kanunu, m. 252/2 ve 4 gösterilebilir.

[262] Bu ihtimalin gündeme gelmesi durumunda davanın bırakıldığı taraf devlet tarafından yargılamanın doğru şekilde yapılabilmesi için, taraf devletlere, kendi adli soruşturma ve yargılama süreçlerinin itibar ve güvenirliliğine karşı işlenen suçlara öngördüğü cezaları Statü, m. 70/1'de belirtilen suçların kendi topraklarında veya kendi vatandaşlarından biri tarafından işlenmesini de kapsayacak şekilde düzenlenmesi yükümlülüğü getirilmiştir (Statü, m. 70/4-a).

sınırlandırılmamalı, istisnaya sebep olan durum ortadan kalkar kalkmaz men etme kararı da kaldırılmalıdır.

Mahkeme huzurundaki uygunsuz davranışın sanık dışındaki kişiler tarafından gerçekleştirilmesi ihtimalinde Statü, m. 71 düzenlemesi dikkate alınacak olup bu kişiler uyarıların sonuç vermemesi durumunda geçici veya kalıcı suretle duruşma salonundan çıkarılacak, ayrıca haklarında para cezası gibi idari yaptırımlar uygulanabilecektir (Statü, m. 71).

Mahkemenin işleyişini bozan davranışın Mahkeme talimatını yerine getirmemek olduğu hâllerdeyse yaptırım, talimata "yerine getirmemenin yaptırımları konusunda hatırlatmanın eklenmiş olması koşuluyla" uygulanabilecektir (Usul ve Delil Kuralları, m. 171/1). Koşulun varlığı hâlinde en fazla 30 gün süreyle ilgili kişinin işlemlere katılması yasaklanabilir veya ciddi bir durumun varlığı hâlinde para cezası verilebilir. Bu eylemsizliğin herhangi bir Mahkeme memuru tarafından gerçekleştirilmesi hâlinde o memur 30 gün süreyle görevinden men edilebilir (Usul ve Delil Kuralları, m. 171/2). Bu iki hâlde de eylemsizliğin daha uzun süreli bir men etme yaptırımı gerektirdiği kanısına varılacak olursa konu Başkanlık uhdesine devredilecektir (Usul ve Delil Kuralları, m. 171/3).

Bütün bu yaptırımlara daire başkanı olan hâkim tarafından karar verilecek (Usul ve Delil Kuralları, m. 171), karar vermeden önce ilgili kişiye savunma yapma imkânı sağlanacaktır (Usul ve Delil Kuralları, m. 171/5).

### 3.10. Ulusal Güvenlik Bilgilerinin Korunması

Gerek soruşturma gerekse yargılama aşamasında yürütülen araştırmada, maddi gerçeğin anlaşılmasını sağlayacağı veya ispat faaliyetinde kullanılabileceği tespit edilen herhangi bir bilginin veya delilin başka durumları etkilemesi de muhtemeldir. Bu kapsamdaki ihtimallerden biri, araştırma konusu yapılan bilgi veya belgenin alenileştirilmesi hâlinde herhangi bir devletin ulusal güvenliğinin tehlikeye girecek olmasıdır.

Mahkemenin Statü, m. 5'e göre yargı yetkisine giren suçların niteliğine ve bu suçların ilgili maddelerindeki tanımlarına bakıldığında bunların etki alanının alelade suçlara kıyasla oldukça büyük olduğu, çok geniş kapsamlı sonuçlar doğurduğu anlaşılabilmektedir. Öyle ki bu sonuçların genişliği içine devletleri de alabilir, devletlerin suçlara adeta fail gibi katıldığı

veya suçta aracı olarak kullanıldığı ya da suçlara coğrafi olarak ev sahipliği yaptığı görülebilir.

Bunlardan birinin gerçekleşmesi neticesinde veya başka bir suretle herhangi bir devletin Mahkemenin önündeki davayla ilişkilendirilmesi o devlet nezdinde araştırma yapılması sonucunu doğuracaktır. Yapılan araştırmanın sonucunda devletten birtakım bilgi ve belgelerin sunulması istenebilecektir ve bu noktada devletlerin kural olarak iş birliği yapma yükümlülüğü vardır (Statü, m. 86, 87) ancak kendisinden bilgi ve belge talep edilen devlet, bu talebi yerine getirmeden önce doğal olarak bir incelemeye alacaktır. İşte bu noktada devlet, talep edilen bilgi ve belgenin açıklanması hâlinde ulusal güvenlik menfaatlerinin zarara uğrayacağını öngörmüş olabilir (Statü, m. 72/1 ve 4).

Keza devletin kendisine gelmiş bir bilgi veya belge talebi gelmiş olmasa ve hatta devlet o ana kadar davayla ilişkilendirilmemiş olsa dahi, Mahkemeye bir bilgi veya belge sunacak olan kişinin[263] bu durumda ilgili devletin ulusal güvenlik menfaatlerine zarar verileceği kanısına varması mümkündür. Bu durumda devlet, varılan kanıyı incelemiş ve aynı kanaate varmış olabilir (Statü, m. 72/2).

Bu durumda devlet, kendisi açısından tehlike teşkil eden sorunun çözümü için müdahalede bulunabilir ve müdahale hâlinde savcı, savunma veya Ön Yargılama Dairesi ya da dava dairesiyle bir arada hareket ederek sorunu çözmeye yönelik makul adımlar atar (Statü, m. 72/5). Burada kullanılan "makul adım" ibaresi, varılmak istenen sonucun "davayla ilgili bilgi veya belgeyi adaletin sağlanması için elde etmek ve bunu yaparken ilgili devletin çıkarlarını aynı anda korumak" olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, atılabilecek adımlar şu şekilde sıralanmıştır:

a) Devlete sunulan talebin tam olarak ne olduğu ve neyi kapsadığı hususu talep eden makam tarafından açıklanabilir, açıklama doğrultusunda bilgi veya belgenin aslında tehlike oluşturmadığı kanısına varılırsa iş birliği düzenlemelerine göre bilgi ve belgenin tedariki sağlanır. Açıklamaya rağmen ulusal güvenlik menfaatlerinin zarara uğraması tehlikesinin devam ettiği kanısına varılırsa talebin içeriği

[263] Burada "taraf" kavramının değil, "kişi" kavramının kullanılması "madde düzenlemesinin Mahkemeye bilgi ve belge sunma ihtimali olan herkesi kapsaması için" yapılmış olmalıdır zira örneğin Mahkemenin talimatı olması sebebiyle bilgi veya belge sunma zorunluluğu olan bir memur, görevini ifa etmesiyle birlikte böyle bir durumun meydana geleceğini öngörebilir.

değiştirilebilir, bir diğer ifadeyle talebin konusunu oluşturan bilgi veya belgeden vazgeçilip başka bir bilgi veya belge istenebilir ya da talebin kapsamı daraltılabilir.

b) Talebin konusunu oluşturan bilgi veya belgenin davayla gerçekten ilgili olup olmadığı konusunda ya da başka bir kaynaktan elde edilebilip edilemeyeceğine ilişkin bir inceleme yapılabilir. Her iki açından da incelemeyi yapacak olan Mahkemedir. İncelemenin sonucunda, talep edilen bilgi veya belgenin davayla aslında bir ilgisinin olmadığı kanısına varılırsa talepten vazgeçilir ya da ilgili olduğu kanısına yine varılmasına rağmen bunun başka bir kaynaktan elde edilebileceği de tespit edilirse talep artık bu yeni kaynağa yöneltilir.
c) Mahkeme tarafından kapsamlı bir incelemeye yapılmasına gerek kalmaksızın bilgi veya belgenin farklı bir biçimde veya değişik bir kaynaktan elde edilmesi mümkündür. Bunun gerçekleşmemesi ihtimalinde bir önceki bentte belirtilen inceleme yöntemine başvurulacaktır.
d) Bilgi veya belgenin davayla ilgili olduğu ve başka bir kaynaktan elde edilemeyeceği tespit edilirse bilgi veya belgenin özetlenerek ya da içerdiği bilgileri değiştirmeyecek şekilde yeniden yazılarak sunulması sağlanabileceği gibi, sadece belli bir kısmının açıklanması da kararlaştırılabilir. Bu şekilde olsa dahi bilgi veya belgenin duruşma ortamında sunularak alenileştirilmesinde sakınca görülürse bu sefer bunların sunumu için bir gizli oturum yapılması gibi belirlenebilecek koruyucu önlemlerin uygulanmasında anlaşma yapılabilir.

Bu makul adım girişimlerine rağmen ilgili devlet, kanısından vazgeçmeyerek talep edilen bilgi veya belgenin açıklanmasının her koşulda ulusal güvenlik menfaatlerine zarar vereceğini belirtebilir (Statü, m. 72/6). Böyle bir ihtimalde bunun devlet tarafından, talebin geldiği zamanki yargılama sürecine göre, savcıya veya Mahkemeye bildirilmesi gerekir. Devlet tarafından yapılacak bu bildirimin ardından konu Mahkeme tarafından incelenecek ve devletin kanısına rağmen bilgi veya belgenin sanığın sorumlu olup olmadığının ispatı için incelenmesi zorunlu olduğu tespit edilecek olursa bundan sonra izlenecek yol, devletin davada taraf ya da iş birliği yapan konumunda olmasına göre değişecektir. Devletin davada taraf olması ihtimalinde ya bilgi veya belgenin açıklanması emredilecek ya da yargılamanın geldiği süreç bakımından mevcut deliller yeterli görülerek bilgi veya belgenin talep edildiği konunun varlığına yahut yokluğuna karar verilecektir (Statü, m. 72/7-b). İlgili devletin davada iş birliği yapan konumunda olması durumundaysa daha farklı sonuçlar doğabilecektir (Statü, m. 72/7-a):

a) Devletin kararına neden olan unsurları açıklayabilmesi adına, Mahkeme daha fazla görüşme yapılmasını isteyebilir. Yapılacak görüşmenin sonucuna göre Statü, m. 72/5'teki makul adımlar atılabileceği gibi, aşağıdaki bentlerdeki durumlar da gündeme gelebilir.
b) Devletin bilgi veya belgeyi sağlamaması Statü kapsamında belirtilen iş birliği yükümlülüğüne aykırılık olarak nitelendirilirse bu durum Taraf Devletler Kurulu'na ya da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Bu mekanizma ilgili devlete uluslararası bir yaptırımın uygulanması sonucunu doğurabileceği için ilgili devlete karşı caydırıcı bir etkiye sahiptir.
c) Yargılamanın geldiği süreç bakımından mevcut deliller yeterli görülerek bilgi veya belgenin talep edildiği konunun varlığına yahut yokluğuna karar verilebilir.

### 3.11. Üçüncü Taraf Bilgisi ve Belgeleri

Devletlerin Mahkemeyle yapacağı iş birliği esnasında talep edilen bilgi veya belgenin iş birliği yapan devlete ait olmaması, onun sadece "bilgi sahibi" olduğu durumlarla da karşılaşılabilir. Nitekim uluslararası toplum birbiriyle çok türlü şekilde etkileşime girmekte ve bu etkileşimler kapsamında aleni veya gizli olarak bilgi alışverişleri yapılmaktadır. İş birliğinin kuvvetlendirilmesi adına paylaşılan bilgilerin kapsamı ve önemi de artış gösterebilmektedir.

Bu ihtimal Statü tarafından da gözetilerek Mahkeme kapsamında yapılacak araştırma esnasında, bir taraf devletten sunulması talep edilen bilgi veya belgenin üçüncü bir devlete ya da uluslararası kuruluşa ait olduğunun tespit edilirse ve bilgi veya belgenin taraf devlete gizlilik kaydıyla verildiği bildirilirse bunun Mahkemeye sunulabilmesi için, bilgi veya belgenin sahibi olan devletten ya da uluslararası kuruluştan izin alınması gerekecektir (Statü, m. 73). Bu izni talep edecek olan, kendisine bilgi veya belgenin sunulması için talep gönderilen taraf devlettir.

İzin alınmak üzere başvurulan devletin de bir taraf devlet olması durumunda ya verilen rızaya göre bilgi veya belgenin sunulması sağlanır ya da konu Statü, m. 72/5 çerçevesinde makul adımlar atılarak çözüme kavuşturulur.

İzin vermesi talep edilen devlet eğer Statü'ye taraf değilse bilgi veya belgenin açıklanmasına rıza gösterilmesine bağlı olarak bunun Mahkemeye sunumu sağlanır ancak rıza gösterilmezse buna karşı bir başvuru imkânı getirilmemiş, rıza gösterilmediği için bilgi

veya belgenin sunulamayacağının talep eden devlet tarafından Mahkemeye bildirilmesiyle yetinilmiştir (Statü, m. 73.) Esasen bu durumda Statü, m. 72/7-a'da imkân verilen prosedürlerin kıyasen uygulanması düşünülebilir.

### 3.12. Hüküm İçin Gerekli Hususlar

Hem maddi gerçeği elde etmek için araştırma yapacak hem de araştırması esnasında mağdur ve tanıklar ile sanığın haklarını koruyacak olan dava dairesi, delillerin toplanmasından bunların değerlendirilip hükme bağlanmasına kadarki bütün süreci dairedeki bütün hâkimlerin hazır bulunmasıyla gerçekleştirecektir (Statü, m. 74/1).

Yargılama sürecinin başından sonuna kadar takibinin dairedeki bütün hâkimlere birden görev olarak yüklenmesi esasen hakkında yargılama yapılan suçun boyutunun bir sonucudur zira Mahkemenin yargılamasını yapacağı suçlar Statü, m. 5'te belirtildiği üzere "uluslararası toplumu bir bütün olarak ilgilendiren ve ciddi nitelik taşıyan" türdeki suçlardır, bu tanıma göre suçun uluslararası toplumun tamamını etkilemesi ve gerek gerçekleştirilme şekliyle gerekse sonuçlarıyla ciddilik arz etmesi aynı zamanda "suçun kapsamının oldukça geniş olacağına" işaret ettiğinden bu kapsamın her bir detayıyla, en doğru şekilde araştırılmasının sağlanması ancak ve ancak "yargılama sürecini başından sonuna kadar takip eden ve her bir delille temas eden hâkimlerin bir araya gelmesiyle, delillerin daire içinde de tartışılmasıyla" olacaktır.

Öyle ki Statü bu tespiti doğrular şekilde bir düzenlemeye daha yer vererek Başkanlık Kurulu'na "davanın niteliğine ve kapsamına göre bir veya daha fazla hâkimin davanın görüldüğü daireye bağlanmasına ve bunların da bütün süreç boyunca bulunmasına" karar verme yetkisi vermiştir (Statü, m. 74/1). Bu yetkinin kullanılması dava kapsamında toplanan delillerin tartışılması için gerekli ortamı büyütecek ve daire hem suçun kapsamını yetkin bir şekilde değerlendirme hem de hâkimlerin kanaatlerini karşılaştırma imkânı bulacaktır. Bunun aksi ihtimalinde, yani dairedeki bir hâkimin herhangi bir nedenle bir kereliğine veya devamlı olarak yargılama sürecine katılamaması durumunda, yine Başkanlık Kurulu bir hâkimi boşluğun doldurulması için tayin edebilir (Statü, m. 74/1) ve böylece süreçte herhangi bir eksiklikle karşılaşılması engellenir.

Dairenin bütün hâkimlerinin takip ettiği yargılama sürecinin sonunda kurulacak hüküm, dava kapsamında toplanmış bütün delillerin ve yargılama sürecinin tamamının

değerlendirilmesi sonucunda oluşturulacaktır (Statü, m. 74/2). Davanın tekemmül ettiği, yani artık hüküm kurulacak aşamaya gelindiği dairece ilan edildikten[264] sonra resen veya savcı ya da sanığın talebi üzerine görüşlerin son kez dinlenmesi amacıyla bir duruşma daha yapılabilir (Statü, m. 76/2). Duruşmaların sonlandırılmasının akabinde kurulacak hüküm, Ön Yargılama Dairesi nezdinde yapılan teyit duruşmasının tamamlayıcısı olarak, yalnızca isnat edilen suçlamalara dönük olacaktır (Statü, m. 74/2); bir diğer ifadeyle, sadece Ön Yargılama Dairesi tarafından kabul edilen fiiller ve vakıalar hakkında hüküm kurulacak, dava sürecinde herhangi bir suretle öğrenilen başka fiiller ve vakıalar davanın konusuymuş gibi hükümde yer almayacaktır. Kapsamı bundan ibaret olan hükmün dayanağını, yargılama sırasında sunulan ve duruşma esnasında tarafların da katılımıyla tartışılan deliller oluşturacaktır (Statü, m. 74/2). Hükme esas alınabilecek delillerin bu özelliklere sahip olmasının aranması, mağdur veya tanıkları ya da gizli bilge veya belgeleri korumak adına yapılan gizli oturumlarda sunulan deliller gibi, olağan şekilde sunulmayan deliller bakımından sanığın savunma hakkını korumaya imkân vermekte ve bu noktada daireye verilen sanığın haklarını koruma görevine paralellik arz etmektedir.

Hükmün kurulmasına ilişkin yapılacak müzakereler gizli şekilde yapılacaktır (Statü, 74/4). Buradaki amacın, toplanması gereken bütün delillerin toplanmasından sonra bunların değerlendirilmesinde hâkimlerin herhangi bir baskı altında kalmadan kanaat bildirmelerini sağlamak olduğu düşünülebilir. Bu müzakerelerin sonucunda hedeflenen hüküm şekli hâkimlerin hükmü oy birliğiyle kurmalarıdır ancak bunun sağlanamadığı hâllerde hüküm salt çoğunlukla kurulabilecektir (Statü, m. 74/3). Verilen hüküm delillerin değerlendirilmesini ve kanaatin sebebini açıklamak, ayrıca salt çoğunlukla verildiği hâllerde karşı oy görüşlerini yansıtmak üzere yazıya alınacak, bunun ardından tam veya özet hâliyle aleni bir duruşmada taraflara tefhim edilecektir (Statü, m. 74/5).

### 3.13. Mahkûmiyet

Sanığın isnat edilen suçlar bakımından mahkûm edilebilmesi ancak "isnatların her türlü şüpheden uzak ve kesin bir biçimde ispatlanmış" olmasına bağlıdır (Statü, m. 66/3)[265]. Bu koşulun gerçekleşmesi durumunda sanık hakkında mahkûmiyet hükmü kurulacak ve

[264] TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 424.

[265] Sanığa isnat edilen suçların bu şekilde ispatlanamaması hâlinde "Şüpheden sanık yararlanır." ilkesi gereğince sanık hakkında beraat hükmü kurulacaktır, aynı yönde bkz. TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 424.

buna bağlı olarak sanığa tayin edilecek ceza tespit edilecektir (Statü, m. 76/1). Cezanın tespitinde hükme esas alınan deliller göz önüne alınacak, sonuç olarak cezanın delillerin ağırlığıyla orantılı olmasına dikkat edilecektir. Bu kıstasa göre belirlenen ceza Statü, m. 74/5'te tekrar belirtildiği üzere aleni bir şekilde ve mümkün mertebe sanığın huzurunda açıklanacaktır (Statü, m. 76/4).

### 3.14. Uygulanabilir Cezalar

Sanığın mahkûm edilmesi hâlinde Statü, m. 76/1'e göre tayin edilebilecek cezaların ne olduğu Statü, m. 77'de şu şekilde belirtilmiştir:

a) 30 yılı aşmamak koşuluyla belirli süreli hapis cezası verilebilir.
b) Mahkûmiyet sebebi olan suçun "uluslararası toplumun tamamını etkileme şekli ve ciddiyeti" bunu gerektirir, yani suç daire tarafından "ağır" bulunursa ve sanığın sağlık gibi şahsi durumları da imkân verirse müebbet hapis cezası verilebilir.
c) Hapis cezasına ek olarak Usul ve Delil Kuralları, m. 146'da belirtilen kriterlere göre para cezası da verilebilir. Bu bakımdan, ek olarak para cezasının verilmesi hapis cezasının tek başına hakkaniyeti sağlamadığı kanaatine varılmasına bağlı olup (Usul ve Delil Kuralları, m. 146/1) bu kanaate varıldığı takdirde para cezası miktarının tespiti suçun sebep olduğu zarar, yaralanmalar ve sanığın suçtan dolayı elde ettiği kazançlar dikkate alınarak yapılacaktır (Usul ve Delil Kuralları, m. 146/2). Sonuç miktar, sanığın nakit ya da nakde çevrilebilir servetinden sanığın ve sanığa bağlı çalışan kişilerin tespit edilebilir mali ihtiyaçlarını karşılayacak uygun bir miktar düşüldükten sonra kalan değerin dörtte üçünü aşamaz (Usul ve Delil Kuralları, m. 146/2); bu miktar aynı koşullar dahilinde günlük olarak da tespit edilebilir (Usul ve Delil Kuralları, m. 146/4).
d) Hapis cezasına ek olarak suçun işlenmesi sebebiyle doğrudan veya dolaylı olarak edinilen mal varlığı değerlerine el konulabilir ancak üçüncü kişilerin bu değerler üzerinde iyi niyetli olarak elde ettikleri kazanımlar bunun dışındadır. El koyma kararının verilmesi hâlinde kararın kapsamı, sanığın mali durumu ve suçun ne derecede kişisel mali kazanç elde etmek amacıyla işlenmiş olduğu dikkate alınarak belirlenecektir (Usul ve Delil Kuralları, m. 146/1).

Bu düzenlemedeki sınırlandırmalar haricinde cezanın tespiti tamamen dairenin takdir yetkisine bırakılmıştır. Öyle ki bu takdir yetkisi cezanın verilmesinden sonra yine gündeme

gelebilecek olup Statü, m. 110'da[266] belirtilen şartların varlığı hâlinde sanığa verilen cezanın indirilmesi mümkün olacaktır.

### 3.15. Cezanın Tespiti

Cezanın Türü; Ceza (Adli Para Cezası- Hapis Cezası) veyahut Güvenlik Tedbiri (Belirli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma, Tüzel Kişilere, Akıl Hastalarına, Çocuklara Yönelik Güvenlik Tedbirleri vs.) ve Cezanın Miktarı (Suça katılma şekli, suçun işlenme şekli, suçun ciddiyeti gibi) olarak tespiti Statü, m. 77'de genel olarak belirtilen cezanın ince ayrıntılarıyla tespiti Statü, m. 78/1'de belirtildiği üzere "suçun ağırlığı ve sanığı şahsi durumları" dikkate alınarak Usul ve Delil Kuralları, m. 145'e göre yapılacaktır. Esasen Usul ve Delil Kuralları, m. 145 hem temel cezanın tespitinde dikkate alınması gereken hususları hem de cezayı ağırlaştıran veya hafifleten nitelikli hâlleri tespit etmiştir.

Bu kapsamda, cezanın tam olarak belirlenmesinde suçun ağırlığı ve sanığı şahsi durumlarına ek olarak aşağıdaki kıstaslar göz önüne alınacaktır (Usul ve Delil Kuralları, m. 145/1):

a) Statü, m. 77 kapsamında belirlenen hapis ve/veya para cezası hakkaniyete uygun, yani mahkûmiyetin konusunu oluşturan suçun ciddiyeti ve sonuçlarıyla orantılı olmalıdır.
b) Suçun kapsamı ve sanığın şahsi durumları da gözetilerek cezayı ağırlaştıran veya hafifleten bir nedenin bulunup bulunmadığı incelenecektir.
c) Suç sebebiyle meydana gelen zararın büyüklüğü, özellikle mağdurlara ve ailelerine verilen zarar; hukuka aykırı davranışın niteliği ve suçu işlemek için kullanılan araçlar; sanığın suça katılma şekli, kast derecesi; suçun işlenme şekli, zamanı ve yeri; sanığın yaş, eğitim, sosyal ve ekonomik koşulları tek tek değerlendirilecek ve varılan kanaatler ceza miktarına yansıtılacaktır.

Ceza miktarının tespitinde dikkate alınacak ağırlaştırıcı veya hafifletici nedenlerin ne olduğu Usul ve Delil Kuralları, m. 145/2'de örnekleme yoluyla sayılmış, her davanın niteliğine göre bu vasıflardaki nedenlerin tespit edilmesi konusunda daireye takdir yetkisi

[266] Düzenlemenin içeriğine bakıldığında bunun bir "koşullu salıverilme" düzenlemesi olduğu anlaşılmaktadır.

verilmiştir. Madde kapsamında örnek olarak belirtilen ağırlaştırıcı nedenler şu şekildedir (Usul ve Delil Kuralları, m. 145/5-b):

a) Sanığın Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlardan biri dolayısıyla daha önceden mahkûm edilmiş olması
b) Sanık tarafından suç işlenirken kendisine verilen görevi veya yetkiyi kötüye kullanmış olması
c) Suçun, işlenmesi esnasında kendisini savunma imkânı bulunmayan mağdura karşı işlenmiş olması
d) Suçun acımasız, canavarca hisle işlenmesi veya mağdur sayısının birden fazla olması
e) Suçun Statü, m. 21/3'te belirtildiği üzere cins, ırk, renk, dil, din veya inanç, politik ve diğer görüşler, milli, etnik veya sosyal köken, refah, doğum ve diğer statüler yönünden bir ayrımcılık yaratmak amacıyla işlenmiş olması

Ağırlaştırıcı nedenler gibi örnekleri verilen hafifletici nedenlerse şu şekilde sıralanmıştır (Usul ve Delil Kuralları, m. 145/2-a):

a) Sanığın temyiz kudretinin önemli ölçüde zayıflamış olması veya suçu tehdit altında işlemiş olması gibi cezai sorumluluğu kaldıracak durumlar[267]
b) Mağdurların zararlarını gidermek ve Mahkemeyle herhangi bir iş birliği yapmak için herhangi bir çaba göstermesi dahil olmak üzere sanığın suçu işledikten sonraki davranışları

Yukarıdaki kıstasların tamamı gözetilerek belirlenen sonuç ceza eğer hapis cezasına ilişkinse daireye mahsup yapma görevi verilmiş, gerek Mahkeme tarafından verilen bir karara dayanan gözaltı ve tutuklama hâli gerekse suçla bağlantılı olarak gerçekleşen başka hâller sebebiyle gerçekleşen ve hürriyetin sınırlanması sonucu doğuran şartlar altında geçirilen süreler sonuç cezadan indirilecektir (Statü, m. 78/2).

Sanığın mahkûmiyeti birden fazla suçu kapsarsa her bir suç bakımından ceza miktarının tespiti yukarıdaki şekilde yapılacak, bunlar ayrı ayrı şekilde açıklanacaktır (Statü,

[267] Ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran hâller genel olarak Statü, m. 31, 32 ve 33'te düzenlenmiştir.

m. 78/3). Sanığın toplam mahkûmiyet süresi her hâlükârda Statü, m. 77/1-a da belirtilen üst sınırları geçemeyecektir.

### 3.16. Beraat ve Mahkûmiyet Kararlarının veya Tayin Edilen Cezanın Temyizi

Mahkeme tarafından kurulan hükümlerin doğrudan kesinleşmesi yerine Statü, m. 81 ile bunlara karşı itiraz imkânı getirilmiş olup böylece, maddi gerçeğe ulaşılmasında hata yapılmış olabileceği ihtimalinin[268] göz önüne alınması sağlanarak bu ihtimalin gerçekleşmesi ihtimalinde bunun düzeltilmesinin yolu açılmıştır. Öyle ki bu düzeltme belirsiz bir süre arz edeceği ve davanın niteliğine göre bir inceleme yapılması gerektiği için bu süreçte bir adaletsizlik yaşanmaması adına, hem düzeltme talebinin sunulması için verilen süre hem de düzeltme incelemesi boyunca hükmün infazının erteleneceği hususu da emredici şekilde belirtilmiştir (Statü, m. 81/4); bir diğer ifadeyle, hüküm kesinleşmedikçe infaz edilemeyecektir.

Statü, m. 81/1 dava dairesi tarafından kurulan bir hükmün Usul ve Delil Kurallarındaki düzenlemelere göre temyiz edilebileceğini belirtmiş olsa da temyiz edilebilen hükümler bakımından bir sınırlama olup olmadığını lafzen belirtmemiştir[269]. Bu konu bakımından oluşan soru işaretinin giderilmesi Usul ve Delil Kuralları, m. 150/1 çerçevesinde mümkündür zira anılan düzenlemede, temyiz edilebilen kararlar sınırlı sayıda olacak şekilde sayılarak bunların aşağıdakilerden ibaret olduğu belirtilmiştir:

a) Statü, m.74 kapsamındaki bir mahkûmiyet ya da beraat kararı

b) Statü, m. 76 kapsamındaki bir ceza kararı

c) Statü, m. 75 kapsamındaki bir giderim kararı

Bu kararlardan herhangi birinin söz konusu olması hâlinde temyiz yoluna başvurabilecek taraflar bakımından Statü bir sınırlama getirerek başvurunun ancak savcı veya sanık tarafından yapılabileceği belirtmiş, bu bakımdan devletlere bir başvuru imkânı getirmemiştir[270].

---

[268] AKSAR, (2003), s. 191.

[269] AKSAR, (2003), s. 193.

[270] TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s. 426; AKSAR, (2003), s. 195.

Savcının temyiz başvurusunun sanığın lehine veya aleyhine olması mümkündür (Statü, m. 81/1-a ve b) ancak başvurusunun aleyhe olması ancak aşağıdaki şartların varlığına bağlıdır:

a) Bir usul hatasının bulunması

b) Bir maddi hatanın bulunması

c) Bir hukuki hatanın bulunması

Bu şartların temel nitelikleri yukarıdaki şekilde belirtilmiş olsa da bunların kapsamına nelerin girdiği herhangi bir örnekleme ve sınırlı sayıda sayma yöntemiyle belirtilmemiştir, Usul ve Delil Kurallarında da buna yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır. Bunun doğrultusunda, her davanın niteliğine ve kapsamına göre bu şartlarından en az birine yol açan durumların tespiti ve temyiz yoluna başvuru için sebep olarak görülmesi savcının takdir yetkisine bırakılmıştır.

Sanığın lehine savcı veya sanık tarafından temyiz başvurusunun yapılabilmesi de birtakım şartların varlığına bağlanmıştır (Statü, m. 81/1-b):

a) Bir usul hatasının bulunması

b) Bir maddi hatanın bulunması

c) Bir hukuki hatanın bulunması

d) Yukarıdakilerden herhangi birinin kapsamına girmese dahi yargılama sürecinin ve hükmün adil, doğru veya hakkaniyetli oluşunu olumsuz yönden etkileyen herhangi bir durumun bulunması

Görüldüğü üzere burada da şartların temel niteliklerinin belirtilmesiyle yetinilmiş, bunların kapsamına giren unsurlar herhangi bir örnekleme ve sınırlı sayıda sayma yöntemiyle belirtilmemiştir. Dolayısıyla bu şartların var olup olmadığının tespiti ve ileri sürülmesi sanığın ve savcının takdir yetkisine bırakılmıştır.

Savcı ve sanık tarafından sanığın lehine veya aleyhine ileri sürülebilecek, yukarıdaki nedenlerden bağımsız olarak "suç ve ceza arasında bir orantısızlık bulunması hâli" hem savcı hem de sanık tarafından temyiz sebebi olarak gösterilebilir (Statü, m. 81/2-a). Bu hâli ileri

süren tarafın savcı veya sanık olmasına göre temyiz başvurusu sanığın lehine veya aleyhine olsa da savcının bu hâli sanığın lehine ileri sürmesi de mümkündür.

Savcı veya sanık bir temyiz sebebinin varlığına kanaat getirdiği takdirde temyiz yoluna başvurusunu kararın kendisine bildirilmesinden itibaren 30 gün içerisinde Yazı İşleri Müdürlüğü'ne yazılı olarak yapmalıdır (Usul ve Delil Kuralları, m. 150/1 ve 3). Temyiz başvurusunu yapan taraf, başvuru süresinin herhangi bir nedenden dolayı[271] uzatılmasını isterse bu talep hakkındaki kararı Temyiz Dairesi verecektir (Usul ve Delil Kuralları, m. 150/2). Olağan veya uzatılan sürenin geçirilmesi ya da başvurunun Yazı İşleri Müdürlüğü dışında bir yere yapılması durumunda temyiz yoluna başvurulmamış sayılacak ve dairenin kurduğu hüküm kesinleşecektir (Usul ve Delil Kuralları, m. 150/4).

Usulüne uygun şekilde yapılmış bir temyiz başvurusu Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından Temyiz Dairesi'ne gönderilecek ve dava hakkında yapılan bir ilk inceleme yapılacaktır. İnceleme sonucunda sanığa isnat edilen suçlamanın kısmen veya tamamen düşebileceği kanısına varılırsa esas incelemesini yapmadan önce sanığı ve savcıyı, başvurularına göre ek gerekçe sunmaya davet edebilir (Statü, m. 81/2-b); eğer temyiz başvurusu suç ve ceza arasındaki orantısızlık bulunduğu gerekçesiyle yapılmışsa ve ilk değerlendirmede başvurunun haklı olabileceği kanaatine varılmışsa yine ek gerekçe sunulması talep edilebilir (Statü, m. 81/2-c).

Temyiz Dairesi yapacağı inceleme boyunca dava dairesinin yetkilerine sahip olacağı için (Statü, m. 83/1) temyiz incelemesinin belirsiz bir süre boyunca devam edeceği öngörülebilir. Bu sürenin kısa veya uzun olması bilhassa yargılama sırasında daire tarafından tutuklanmasına karar verilen sanığı etkileyeceği için, temyiz incelemesi süresince adaletsiz bir duruma yol açılmaması bakımından, her ne kadar sanık temyiz incelemesi boyunca tutuklu kalmaya devam edecek olsa da (Statü, m. 81/3-a) tutukluluk süresinin kendisine verilen hapis cezasının süresini aşması hâlinde serbest bırakılacağı belirtilmiştir (Statü, m. 81/3-b). Sanığın serbest bırakılması bu hâlin varlığında kural olsa da buna bir istisna getirilmiş, savcının temyiz yoluna başvurmuş olup olmadığı fark etmeksizin sanığın tutuklu kalmasını haklı gösteren, istisnai nedenlerin varlığında ve bunların yanı sıra "somut bir firar ihtimali, suçun ağırlığı ve temyiz yoluna savcı tarafından sanığın aleyhine olacak şekilde

[271] Bu nedenlerin ne olabileceği konusunda yazılı bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu bakımdan bunun tespiti her yargılamanın kendi özelinde yapılacaktır, örneğin davanın büyüklüğü ve hükmün kapsamı detaylı bir incelemeyi gerektirir hâldeyse başvuruda bulunan tarafın haklı olduğu düşünülebilir.

başvurulmuş olması durumunda başvuruya paralel karar verme ihtimali" de göz önüne alınarak dava dairesine, savcının da bu yönde talebi varsa, tutukluluk hâlinin devamına karar verebilme yetkisi verilmiştir (Statü, m. 81/3-b ve c-i). Bu yetkinin kullanılması ve sanığın tutukluluk hâlinin devamına karar verilmesi durumunda bu karara karşı ayrıca temyiz yoluna başvurulması mümkündür (Statü, m. 81/3-c-ii) ancak bu başvurunun, kararın bildirilmesinden itibaren beş gün içerisinde Yazı İşleri Müdürlüğü'ne yapılması gerekir (Usul ve Delil Kuralları, m. 154/1 ve 3).

### 3.17. Diğer Kararlara Karşı Temyiz

Temyiz imkânının Statü, m. 81'de "hükümler" bakımından düzenlenmiş olmasının yanı sıra bazı "ara kararların" hüküm gibi önemli sonuçlar doğuracağı gözetilerek bunlara karşı da temyiz yoluna başvurulması "taraflar" bakımından mümkün kılınmış, bu kararların aşağıdakilerden ibaret olduğu[272] belirtilmiştir (Statü, m. 82/1, 2 ve 4):

a) Mahkemenin yargı yetkisi veya davanın kabul edilebilirliğine ilişkin kararlar
b) Soruşturulan veya yargılanan şahsın serbest bırakılması veya serbest bırakılma talebinin reddedilmesi
c) Ön Yargılama Dairesinin Statü, m. 56/3'e göre kendi inisiyatifiyle hareket etmeye karar vermesi
d) Yargılamanın adil ve süratli bir şekilde yapılmasını sağlayacak veya hükmü önemli ölçüde etkileyecek kararlar[273] ya da gerek Ön Yargılama Dairesi gerekse dava dairesi tarafından bir sorunun çözümünün Temyiz Dairesi'ne havale edilmesi kararları[274]
e) Ön Yargılama Dairesi'nin Statü, m. 57/3-d[275] kapsamında verdiği kararlara karşı ilgili devlet veya savcı tarafından temyiz yoluna başvurulabilir ancak bunun ön koşulu, bu başvuru için Ön Yargılama Dairesi'nin izin vermiş olmasıdır.

---

[272] AKSAR, (2003), s. 204.

[273] Düzenleniş şekliyle bu ibare, esasen Statü, m. 82'de yer verilmeyen her bir ara kararın "yargılamanın süratli yapılmasına ve sonucu etkileyecek nitelikte olmasına bağlı olarak" temyiz başvurusunun konusunu oluşturmasına imkân vermektedir. Aynı yöndeki tespit için bkz. AKSAR, (2003), s. 204, 205.

[274] AKSAR, (2003), s. 204.

[275] Burada düzenlenen husus, bir taraf devletin iş birliği yükümlülüğünü olması gerektiği şekilde yerine getirmemesi hâlinde "savcıya o devlet topraklarında soruşturma faaliyeti yürütme imkânının" Ön Yargılama Dairesi'nin bu yöndeki kararıyla verilmesidir.

f) Statü, m. 75 kapsamında verilen kararlara karşı mağdurun, sanığın ve iyi niyetli hareket ederek kazanım elde eden üçüncü kişilerin kanuni temsilcileri temyiz yoluna başvurabilir[276].

Taraflar yukarıda belirtilen kararlara karşı temyiz yolu başvurularını, her bir karar bakımından belirlenmiş süreyi ve yöntemi gözeterek Yazı İşleri Müdürlüğü'ne veya daireye yapacaktır (Usul ve Delil Kuralları, m.154/3, 155/1). Bu bakımdan; temyiz yoluna başvurma süresi ilgili kararın taraflara bildirilmesinden itibaren başlayacak olup "a" ve "b" bentleri bakımından beş gün (Usul ve Delil Kuralları, m. 154/1) içerisinde Yazı İşleri Müdürlüğü'ne, "c" bendi bakımından iki gün (Usul ve Delil Kuralları, m. 154/2) içerisinde Yazı İşleri Müdürlüğü'ne, "d" ve "e" bendi bakımından beş gün (Usul ve Delil Kuralları, m. 155/1) içerisinde daireye başvurunun teslim edilmesi gerekmektedir[277].

Bu şartlar dahilinde yapılacak temyiz başvurusu, konu edinilen kararın infazını kural olarak durdurmayacaktır[278] ancak başvuruda bulunan tarafın ayrıca infazın durdurulması talebinde de bulunması mümkün olup Temyiz Dairesi bu yönde karar verebilecektir (Statü, m. 82/3).

### 3.18. Temyiz İşlemleri

Gerek hükümlerin gerekse temyiz başvurusuna konu edinilmesi mümkün ara kararların önüne gelmesiyle birlikte Temyiz Dairesi, ileri sürülen temyiz sebeplerini inceleme yetkisi bakımından dava dairesinin bütün yetkilerini[279] kullanabilir (Statü, m. 83/1). Bunun en önemli sonucu, temyiz incelemesi kapsamında yeni bir delil araştırılmasına girilmesinin zorunlu olduğu kanaatine varıldığında bu araştırmanın Temyiz Dairesi tarafından yapılabilecek olmasıdır; bir diğer ifadeyle, Temyiz Dairesi bir vakıanın çözümü ve değerlendirilmesi için bir delilin toplanmasını öngörürse bunu kendiliğinden

---

[276] Aslında burada konu edilen kararın davanın sonucu, yani hüküm olduğu gözetilerek bunun Statü, m. 81 kapsamına alınması gerektiği düşünülebilir.

[277] Statü, m. 75 kapsamında verilen kararlara karşı yapılabilecek temyiz başvurusu bakımından bir süre öngörülmüş değildir. Bu sürenin tespiti kıyas hükümlerine göre yapılabilir, bu bakımdan genel olarak temyiz başvurusuna getirilen azami süre olan 30 günün burada da geçerli olması gerektiği zira Statü, m. 75 kapsamında verilen kararların da davanın esasını çözen, yani hüküm niteliğinde olduğu sonucuna varılabilir.

[278] Statü, m. 81 kapsamında yapılan temyiz başvurularında infaz kendiliğinden ertelenmektedir (Statü, m. 81/4).

[279] Bu noktada, dava dairesinin yetkilerini düzenleyen Statü, m. 64'e bakılabilir.

gerçekleştirebilir (Statü, m. 83/2). Bu bakımdan, Temyiz Dairesi'nin yalnızca başvuran tarafın ileri sürdüğü sebeplerle ve delillerle bağlı olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Varılan bu sonuç, Mahkemenin "maddi gerçeği araştırma" göreviyle de uyumludur.

Temyiz Dairesi her ne kadar dava dairesinin yetkilerinin hepsine ve bu kapsamda delil toplama imkânına sahip olsa da inceleme sürecini hızlandırmak veya delillere yargılama süreci boyunca temas eden hâkimlerin kanaat sebebini anlamak adına somut bir konuyu, inceleyip rapor sunması için dava dairesine geri gönderebilir (Statü, m. 83/2).

Temyiz Dairesi bir dava dairesi gibi yapacağı incelemeyi kural olarak dosya üzerinden yapacaktır (Usul ve Delil Kuralları, m. 156/3) ancak bunun aksine bir karar alıp incelemeyi duruşmalı şekilde de yapabilir.

İncelemenin sonucunda Temyiz Dairesi'nin alabileceği kararların türleri Usul ve Delil Kuralları, m. 158/1'de "onama, bozma veya değiştirme[280]" olarak ifade edilmiştir. Bu bakımdan, Temyiz Dairesi "ileri sürülen temyiz sebeplerinin kararın veya cezanın güvenilirliğini ve doğruluğunu etkileyecek durumda olduğu veya temyiz edilen karar veya cezanın somut olarak maddi, hukuki ya da usul hatasından kaynaklandığı kanaatine" varmazsa temyiz başvurusunu haklı görmez ve dava dairesinin hükmünü onaylar. İleri sürülen temyiz sebeplerinin kararın veya cezanın güvenilirliğini ve doğruluğunu etkileyecek durumda olduğu veya temyiz edilen karar veya cezanın somut olarak maddi, hukuki ya da usul hatasından kaynaklandığı kanaatine varılması hâlinde verilebilecek kararlar Statü, m. 83/2'de şu şekilde ifade edilmiştir:

a) Kararı veya cezayı kaldırmak[281] ya da düzeltmek
b) Yargılamanın ilk dava dairesinden farklı bir dava dairesinde yeniden yapılmasına karar vermek[282]

Bunlardan bağımsız olarak mahkûmiyet hükmüne karşı yapılmış bir temyiz başvurusunda cezanın suçla orantılı olmayacak şekilde tespit edildiği kanaatine varılırsa

[280] Burada kullanılan "değiştirme" ifadesi Statü, m. 83/2'deki "düzeltme" niteliğini de içine almaktadır. Aynı yöndeki tespit için bkz. AKSAR, (2003), s. 201.

[281] Burada kast edilen kavram Usul ve Delil Kuralları, m. 158/1'de belirtilen "bozma" kararıdır.

[282] Bu kararın vasfı "yargılamanın yenilenmesi" veya Statü, m. 84'te ifade ediliş şekliyle "mahkûmiyet veya ceza kararının düzeltilmesi" yoluyla karıştırılmamalıdır.

Statü, m. 77 ve 78'e bağlı kalınarak cezanın niteliği ve/veya miktarı değiştirilebilir (Statü, m. 83/3).

Temyiz Dairesi'nin ilgili şartlarının varlığı hâlinde verebileceği bu kararlara getirilen tek sınırlama, karar veya cezanın "sadece sanık lehine" temyiz edilmiş olmasına ilişkindir. Bu bakımdan, temyiz başvurusu sanık veya sanığın lehine olacak şekilde savcı tarafından yapılmışsa Temyiz Dairesi'nin vereceği karar sanığın durumunu mevcut karardan daha ağır hâle getirir nitelikte olamayacaktır (Statü, m. 83/2). Bu düzenleme, "aleyhe bozma yasağı"[283] olarak bilinen bir ceza muhakemesi ilkesinin sonucudur.

Temyiz Dairesi kararlarını oy çokluğuyla alır, alınan karar kanaatin gerekçelerini ve oy birliğinin sağlanamadığı hâllerde karşı görüşleri de içerir (Statü, m. 83/4). Kararın taraflara tefhimi aleni bir duruşmada yapılır (Statü, m. 83/4) ancak sanığın hazır bulunması şart değildir (Statü, m. 83/5).

### 3.19. Mahkûmiyet veya Ceza Kararlarının Düzeltilmesi

Temyiz edilebilir bir hüküm veya karar, temyiz edilmeden veya temyiz başvurusunun reddedilmesine binaen kesinleşecek ve böylece, hüküm veya kararın infaz aşaması ya devam edecek ya da başlayacaktır.

İnfaz aşamasına geçilmiş olmasına rağmen yargılamadaki birtakım hatalar ya da yargılamadan sonra doğan bazı durumlar, sanıldığının aksine maddi gerçeğe hâlâ ulaşılamadığını gösterebilir. Öyle ki bu hataların giderilmesi veya yeni durumların değerlendirilmesi yargılama sürecinin tamamını dahi sanığın lehine olacak şekilde değiştirebilir ve maddi gerçeğin aslında sanığın lehine olduğu anlaşılabilir. Bu ihtimal esasen ulusal hukukların çoğunda dikkate alınmış ve bu noktada olağanüstü bir kanun yolu olarak "yargılamanın yenilenmesi" kurumuna[284] mevzuatlarda yer verilmiştir. Ulusal mevzuatlara paralel olarak Statü, m. 84'le bu konu hakkında olağanüstü bir kanun yolu Mahkeme

---

[283] Kavram ve içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Veli Özer ÖZBEK/İlker TEPE, ***Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (Reformatio In Peius) Yasağına İlişkin -Öğreti ve Uygulama Boyutlarıyla- Genel Bir Değerlendirme,*** Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Özel Sayı 2014, Basım Yılı: 2015, s. 3759,3797.

[284] Türk hukuku bakımından kurumun düzenleniş şekli, başvuru şartları ve değerlendirme süreci hakkında detaylı bilgi için bkz. Sevi BAKIM, Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, ***Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi***, Cilt: 19, Sayı: 2, 2013, s. 919,952.

bakımından da getirilmiş, bu kapsamda "mahkûmiyet veya ceza kararlarının" belirli şartlar dahilinde kesinleşmeden sonra dahi düzeltilebilmesinin yolu açılmıştır.

Mahkûmiyet veya ceza kararının düzeltilmesi talebinde bulunabilecek kişilerin kimler olduğu yargılamadan sonra uzun bir zaman geçmiş ve sanığın ölmüş olması ihtimali de gözetilerek geniş bir yelpazede belirtilmiş, böylece "mahkûm olan sanığın veya sanığın ölümü hâlinde eşinin, çocuklarının, ebeveynlerinin ya da sanığın ölümü sırasında hayatta olan ve mahkûm olan sanığın talebini yerine getirmek amacıyla sanıktan açık yazılı talimat almış kişinin yahut bunlardan bağımsız olarak sanık adına savcının" bu yönde bir talepte bulunabileceği açıklanmıştır (Statü, m. 84/1). Bu kişilerden herhangi birinin yapacağı başvurunun, gerekçelerini de içerir şekilde yazılı olması ve Temyiz Dairesi'ne verilmesi gerekir (Usul ve Delil Kuralları, m. 159/1; Statü, m. 84/1).

Başvurunun her ne kadar gerekçelere desteklenmesi gerekse de bu gerekçelerin ayrıca belli durumlara işaret etmesi, başvurunun kabul edilmesinin bir şartı olarak aranmıştır (Statü, m. 84/1-a, b ve c). Bu durumların, yani başvuruyu doğuran nedenlerin, neler olabileceği şu şekilde sıralanmıştır:

a) Yeni delillerin bulunması kesinleşmiş kararın düzeltilmesi zorunluluğunu doğurabilir. Yine de her yeni delil bunun gerçekleşmesi için yeterli görülmemiş, ancak iki türdeki yeni delilin bu bakımdan kabul göreceği belirtilmiştir:

   aa) Yargılama sırasında bulunmayan ve bulunmaması kısmen veya tamamen başvurucudan kaynaklanmayan deliller

   bb) Yargılama sırasında mevcut olması hâlinde farklı bir kararın alınmasına sebep olacağı ispatlanmış, yeterli derecede önemli olan yeni deliller

b) Yargılama sonucunda kurulan hükme esas alınmış bir delilin sahte, yanlış veya tahrif edilmiş olduğunun sonradan fark edilmesi
c) Karara katılan hâkimlerden en az birinin Statü, m. 46[285] kapsamında görevden uzaklaştırılmasını gerektirecek şekilde bir yanlışlık yapması veya görevini ihmal etmesi

[285] Bu maddede hâkimlerin, savcının, savcı yardımcısının, Yazı İşleri Bürosu müdürünün ve müdür yardımcısının görevden uzaklaştırılma sebepleri ve buna ilişkin sürecin ilerleyişi düzenlenmektedir.

Başvuruyu alan Temyiz Dairesi, oy çokluğuyla alabileceği bir kararla başvurunun bu nedenlerden herhangi birine dayanmadığı kanaatine varırsa başvuruyu doğrudan reddeder (Statü, m. 84/2; Usul ve Delil Kuralları, m. 159/2). Başvurunun yukarıdaki nedenlerden birine dayandığı kanaatine varılırsa mahkûmiyetin ya da cezanın düzeltilmesi gerekip gerekmediğine karar vermek için bir duruşma yapılır (Statü, m. 84/2; Usul ve Delil Kuralları, m. 161/1). Tarafların dinlenilmesinden sonra Temyiz Dairesi'nin esas hakkında verebileceği kararlar şu şekildedir (Statü, m. 84/2-a, b ve c):

a) İlk dava dairesinin yeniden yargılama yapılması adına yeniden toplanmasına karar verilebilir.
b) Yeniden yargılama yapılmasının gerekli görüldüğü ancak bunun ilk dava dairesi tarafından yapılmasının herhangi bir nedenle sakıncalı[286] bulunduğu durumlarda yeni bir dava dairesi oluşturulmasına karar verilebilir.
c) Yukarıdaki bentlere başvurmadan konuyu bizzat Temyiz Dairesi ele alabilir ve yargılamayı yapabilir. Bu ihtimalin gerçekleşmesi hâlinde Temyiz Dairesi Statü, m. 83/1'e göre dava dairesinin bütün yetkilerine sahip olduğundan her türlü araştırmayı ve incelemeyi gerçekleştirebilir.

Bu kararların verilme şekli Statü, m. 83/4'te belirtilen yöntemle aynıdır (Usul ve Delil Kuralları, m. 161/3). Bu doğrultuda; Temyiz Dairesi kararını oy çokluğuyla alır, alınan karar kanaatin gerekçelerini ve oy birliğinin sağlanamadığı hâllerde karşı görüşleri de içerir, kararın taraflara tefhimi aleni bir duruşmada yapılır ancak sanığın hazır bulunması şart değildir (Statü, m. 83/5).

### 3.20. Tutuklanan veya Mahkûm Olan Kişiye Tazminat Ödenmesi

Mahkeme nezdinde suç isnat edilen kişinin maddi gerçek bakımından vakıayla bir ilgisinin veya vakıadan herhangi bir sorumluluğunun bulunmadığı sürecin en başında anlaşılabileceği gibi, bir önceki başlıkta incelendiği üzere süreç bittikten sonra dahi anlaşılabilir. Bunun ne zaman anlaşıldığından bağımsız olarak kişi süreç boyunca özgürlüğünden mahrum bırakılmış olabileceği gibi, hakkında kurulan mahkûmiyet hükmü sebebiyle toplum ve iş hayatında zan altında dahi bırakılmış olabilir.

[286] Örneğin ilk dava dairesinin sanığın aleyhine karar vermiş olması ihsas-ı rey olarak görülebilir.

Mahkeme nezdine maddi gerçekle ilgisi olmadan getirdiği anlaşılan ve bu anlaşılana kadar birtakım mahrumiyetlere, toplum ve iş hayatında haksız muamelelere maruz kalan kişinin bunlardan dolayı uğradığı maddi ve manevi zararın giderimi Statü, m. 85'le mümkün kılınmıştır. Bu imkânın getirilmesi esasen Mahkemenin görev yapma sebebini de teşkil eden adalet anlayışına dayanmaktadır. Öyle ki Mahkeme, görevini yapmak isterken sonradan anlaşılacağı üzere kişinin haklarına müdahale etmekte ve bu müdahalesinde haksız çıkmakta, yani kişinin haklarını ihlal etmiş olmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak ihlale sebep olan Mahkemenin, bu ihlalinin sonuçlarından sorumlu olması gerekir; aksi hâlde, adaletsiz ve keyfi bir şekilde kişinin haklarına müdahale edilmiş ve bundan doğan zararlar da kişinin üstüne bırakılmış olacaktır. Bu ise Mahkemenin yükümlendiği adalet anlayışına tamamen aykırıdır.

Bu kapsamda Statü, m. 85 suç isnat edilen kişilerin Mahkemeden tazminat isteyebilmesine sebep olabilecek durumları üç grupta toplamıştır:

a) Soruşturma veya yargılama aşamasında gerçekleşmesine bakılmaksızın bir kişinin hukuka aykırı olarak gözaltında tutulmuş veya tutuklanmış olması, bundan dolayı uğradığı zararın tazmin edilmesi için kişiye talep hakkı verir. Kişinin seyahat ve iletişim haklarına doğrudan müdahale eden bu durumlar aynı zamanda kişinin çalışma hayatında da olumsuz sonuçlar doğurabilir, dolayısıyla kişinin tazminat talebinin kapsamına manevi tazminatla birlikte maddi tazminat kalemlerinin[287] de girmesi mümkündür.
b) Bir kişinin kesinleşmiş hükme dayanan mahkûmiyeti adaletin yerine getirilmesinde yanlışlık yapıldığını gösteren yeni delillerin elde edilmesiyle ortadan kaldırılmışsa ve yeni delillerin başlangıçta elde edilememesi kişinin kusuruna dayanmıyorsa kişinin tazminat talep etme hakkı vardır. Burada düzenlenen husus esasen Statü, m. 84'ü tamamlayıcı niteliktedir[288]; bir diğer ifadeyle, mahkûmiyet hükmünün düzeltilmesi için yapılan başvurunun talep yönünde sonuca bağlanarak beraat hükmüne dönüşmesi durumunda kişi, mahkûmiyet hükmünün yarattığı zan sebebiyle uğradığı manevi ve maddi zararın tazminini talep edebilecektir.

[287] Gözaltı veya tutukluluk hâli sebebiyle kişinin düzenli olarak çalıştığı işten uzaklaştırılmış, yani işini kaybetmiş olması hâlinde serbest bırakılıncaya kadar elde edemediği maaş ödemeleri, diğer ekonomik yardımlar ve kaçırdığı başkaca iş fırsatlarının olası kazançları örnek olarak verilebilir.

[288] AKSAR, (2003), s. 216.

c) Kişi hakkında beraat hükmünün kurulması eğer adaletin yerine getirilmesinde esaslı ve fahiş bir hatanın meydana gelmesinden kaynaklanırsa[289] kişinin tazminat talep etme hakkı vardır.

Bu üç hâlden birinin varlığı hâlinde kişiye tazminat ödenmesine ilişkin karar Mahkeme tarafından resen alınmayacak olup bunun için kişinin, tazminat talep etme hakkını veren kararın kendisine bildirilmesinden itibaren altı ay içerisinde Başkanlık Kurulu'na yazılı olarak, başvuru sebeplerini ve talep ettiği tutarı da belirterek başvurması gerekmektedir (Usul ve Delil Kuralları, m. 173/1, 2 ve 3). Kişinin bu şekilde sunacağı talebin incelenmesi için Başkanlık Kurulu tarafından "tazminat talebine temel oluşturan karara katılan hâkimleri içermeyen"[290] bir daire kurulacak, daire üç hâkimden oluşacaktır (Usul ve Delil Kuralları, m. 173/1). Daire yapacağı incelemeyi resen bir duruşma açarak veya dosya üzerinden yapabilir ancak tazminat talebi kendisine de haber verilecek olan savcının veya başvuruyu yapan kişinin talep etmesi hâlinde ayrıca bir duruşma yapılması gerekir (Usul ve Delil Kuralları, m. 174/2).

Daire incelemesi neticesinde verilecek karar oy çokluğuyla alınır (Usul ve Delil Kuralları, m. 174/3). Kişinin talebinin reddedilmesi mümkün olduğu gibi, talep kısmen veya tamamen kabul de edilebilir. Kabul hâlinde tazminat miktarının belirlenmesi kişi tarafından sunulan sebeplere ve talep edilen tutara bağlı olarak yapılacak olup ihlalin kişinin kişisel, ailevi ve mesleki durumu üzerindeki sonuçları göz önüne alınacaktır (Usul ve Delil Kuralları, m. 175/1)[291].

[289] Bent, talep imkânını lafzen ancak ve ancak Mahkeme tarafından yapılan esaslı ve fahiş bir hataya dayandırmaktadır. Bu bakımdan "Şüpheden sanık yararlanır." ilkesi gereğince kurulan beraat hükümlerini kapsamına almadığı sonucuna varılabilir.

[290] Dairenin oluşumuna bu sınırlamanın getirilmesi, daha önceden kişi hakkında hüküm kurarak ihsas-ı reyde bulunmuş veya görevini olması gerektiği şekilde yerine getirmeyerek hata yapmış hâkimlerin aynı durumları tekrar yaşatmaması için alınmış bir önlem olarak görülebilir.

[291] Esasen bu düzenleme Statü, m. 85/3'e dayandırılan talepler için getirilmiş olsa da bu kriterlerin diğer başvuru sebepleri bakımından da uygulanması için bir engel bulunmamaktadır. Hatta diğer başvuru sebepleri bakımından yazılı herhangi bir inceleme kriteri getirilmediği için bu noktadaki boşluğun bu şekilde tamamlanmasının zorunlu olduğu düşünülebilir.

# SONUÇ

Tarih boyunca insanların topluluk olarak birbirileriyle etkileşimi birçok türden sonuç doğurmuş, bu türün içinde olan olumsuz sonuçlarsa boyut olarak çok daha büyük olmuştur. Öyle ki şahsi menfaatlerini toplum menfaatinin önüne koyan veya kendi toplumunun menfaatini her şeyin üstünde gören kişilerin öncüsü olduğu şiddet olaylarının sonuçları masum insanların üzerinde doğmuş, bu insanlar hiç sorumlusu olmadıkları olaylar ve düşünceler sebebiyle gerek mallarıyla gerekse canlarıyla bedel ödemek zorunda bırakılmıştır. Bu ağır sonuçlar esasen 20. yüzyıla kadar uluslararası hukukun ciddi bir şekilde algıladığı, çözüme kavuşturmak istediği bir husus olmamıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı yaşanıncaya kadar, meşru olmayan menfaatler adına insanlığın kalanını tehlike altına sokan eylemler tarihsel alışkanlığın bir sonucu olarak mübah görülmüş, sonuçları üzerinde sadece siyasi görüşmeler yapılarak insanlığın ortak menfaati gündeme dahi alınmamıştır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı ise gerek yaşanışı gerekse sonuçlarıyla inanılmaz derecede büyük etkiler doğurunca uluslararası toplum artık daha fazla baskı oluşturmuş, devlet yetkilileri durumu daha fazla görmezden gelememiştir. Bu kapsamda, anılan savaşlara sebep olanların yargılanması ve bunların böylece uluslararası toplumun tamamına karşı hesap vermesi için adımlar atılması kararlaştırılarak *ad hoc* ceza mahkemeleri kurulmuştur. Kuruluş statüleri, yargıladıkları kişiler ve yargılamalarının boyutuyla bunların en önemlileri olan Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, uluslararası suçların cezalandırılması için o zamana kadarki en büyük adımı teşkil etse de özellikle uygulanacak hukuk bakımından yöneltilen eleştiriler ve geçici nitelikte olması sebebiyle arzulanan yargılama düzlemini esasen sağlayabilmiş değildir.

İnsanlığa karşı gerçekleştirilen eylemler bu sefer Yugoslavya ve Ruanda'da yadsınamaz şekilde meydana gelince sorumluların yargılanması adına Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuş ancak her ne kadar önceki *ad hoc* mahkemelere oranla yargılamaya daha kuramsal ve kurumsal yaklaşılmış olsa da uluslararası toplumun arzuladığı nitelikte kalıcı, sistematik, yargılama kuralları ve uygulanacak hukuku önceden belli olan bir mahkeme arz etmedikleri için uluslararası suçlara karşı kalıcı bir caydırıcılık etkisi yaratılamamıştır.

Bütün bu süreçten ders alınarak kalıcı, sistematik, yargılama kuralları ve uygulanacak hukuku önceden belli olan bir mahkemenin kurulması adına bir araya gelen devletler çekişmeli geçen müzakere süreçlerinin sonucunda Roma Statüsü'nü tanzim etmeyi ve Uluslararası Ceza Mahkemesini kurmayı başarmıştır. Mahkemenin görev alanının teorik olarak mevcut bütün toprakları kapsaması ve yargılamanın yapılabilmesi için Mahkemeye verilen yetkiler, geçmiş uluslararası ceza mahkemelerine kıyasla daha sağlam bir adım atıldığını ve kapsamlı, maddi gerçeği araştırmayı konu edinen bir yargılamanın sonucunda uluslararası toplumu bir bütün olarak etkileyen suçların nerede olursa olsun cezalandırılmasının istendiğini göstermektedir. Böylesine bir amaç ve irade yüklenen, buna bağlı olarak geniş çaplı yetkiler verilen Mahkemenin teorik olarak caydırıcı olduğu kanaatine de varılabilir.

Mahkemenin yukarıda anılan etkin ve caydırıcı özelliklerinin gerçekte vücut bulması esasen devletlerin Mahkemeyle iş birliği yapmasına bağlı olacaktır. Bu bağlılık her ne kadar Mahkemenin de devletler tarafından kurulmuş olmasıyla, yani devletlerin iradesine bağlı olarak ortaya çıkmasıyla paralel olsa da yargılama faaliyetinin bağımsız ve siyasi iradeye üstün olması gerekliliğiyle çelişmektedir. Öyle ki devletler, Mahkemenin iş birliği taleplerini kendi siyasi menfaatlerine uymadığı şeklindeki gerçek gerekçenin ardına sığınarak yaratacakları hukuki gerekçelerle yerine getirmekten kaçınabilecektir. Bu durumda, uluslararası adaletin sağlanması devletlerin keyfiyetine bırakılmış olacaktır.

Bu sonuçla karşılaşmamak adına, kuramsal ve kurumsal yapısı uluslararası adaletin sağlanması için genel olarak etkin şekilde düzenlenen Mahkemenin siyasi menfaatlere alet edilmemesi, yalnızca yargılama görevini bütün insanlık adına getirdiği gözetilerek iş birliğinin sağlanması gerekmektedir. Mahkeme, Roma Statüsü ve tamamlayıcı belgelerdeki kuralları tam olarak uygulayabildiği takdirde uluslararası adalete hizmet etme amacına oldukça yaklaşacak ve olası faillere karşı caydırıcılık taşıyacak, aksi hâlde bir başka uluslararası felaketin yaşanmasına kadar geçilen bir köprüden ibaret kalacaktır.

Mahkeme, *ad hoc* ceza mahkemelerinden edinilen olumsuz deneyimlerle tekrar karşılaşmamak adına yeni bir anlayışla inşa edilmiş olsa da adaletin gerçek manada, yani hakkaniyetle, yerini bulabilmesi için Mahkemenin sisteminde geliştirilmesi gereken bazı noktalar bulunmaktadır. Bu noktalardan en önemlileri şunlardır:

a) Devletler, Suriye'de olduğu gibi, adaletin sağlanması adına yapılmak istenen yargılamalara engel olmak ve bu kapsamda suçluları Mahkeme önüne getirmekten kaçınmak için Mahkemenin tamamlayıcı yargı yetkisini kötüye kullanabilir. Bunu bertaraf etmek adına Mahkemenin yargı yetkisine bağımsızlık özelliği kazandırılmalı ancak bu noktada mükerrer infazın gerçekleştirilmeyeceği de teminat altına alınmalıdır.
b) Mahkemenin şüphelileri yakalamak, tutuklama kararlarının ve hükümlerin infazını sağlamak adına bir kolluk kuvvetine sahip olmaması, Mahkemenin bu konulardaki faaliyet imkânının taraf devletlerin bu alandaki iş birliğine bağımlı olması sonucunu doğurmaktadır. Bunun bertaraf edilmesi adına Mahkemeye has bir kolluk kuvvetinin kurulması ve faaliyete geçirilmesi gerekmektedir.
c) Mahkemenin faaliyetlerini yürütebilmesi için bağımsız mali kaynaklara sahip olmaması, faaliyetlerin ancak taraf devletlerin sağlayacağı fonlara bağlı olarak yürütülebilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bundan dolayı, taraf devletlerin siyasi tercihlerinin Mahkemenin faaliyetleriyle çelişmesi durumunda bu fonların sağlanması olumsuz yönde etkilenebilir. Böyle bir durumla karşılaşılmaması adına Mahkemenin bağımsız mali kaynağı oluşturulmalı, bu kaynağa taraf devletlerin düzenli aktarım yapması sağlanmalı ve kaynağın yönetimi yalnızca Mahkemeye bırakılmalıdır.
d) Savcının görevlerini yerine getirirken bağımsız olması Mahkeme sisteminin güçlü yönlerinden biridir ancak kabul edilebilirlik şartlarının değerlendirilmesi bakımından savcıya verilen geniş takdir yetkisi, koşulların sınırlı sayı ilkesine göre düzenlenmemiş olması da göz önüne alındığında Mahkeme faaliyetlerinin siyasallaşmasına yol açabilir. Aynı durum Roma Statüsü, m. 53 kapsamında incelenen "ağırlık meselesi" bakımından da geçerlidir. Bu noktalarda, uygulamada, Mahkeme organları arasında anlaşmazlık yaşanmaktadır. Bunlara son verilmesi ve durumun tam olarak şekillenebilmesi adına savcı tarafından incelenmesi gereken hususlar sınırlı sayı ilkesi gözetilerek yeniden düzenlenmelidir.
e) Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Rusya gibi "büyük güç" olarak anılan devletlerin Mahkemeye muhalefeti, Mahkemenin faaliyetini yerine getirebilmesi için karşılaşılan büyük engellerden biridir. Mahkeme tarafından yapılacak yargılamaya bağımsızlık kazandırılması ve bağımsız bir mali kaynak ile kolluk kuvvetinin oluşturulması, bu engelin aşılmasında en büyük adım olacaktır

Eksikliklerine ve eleştirilere rağmen Mahkeme, uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanmasında ve uluslararası toplumu bir bütün olarak etkileyen ciddi suçların cezasız kalmasının önlenmesinde günümüz için kullanılabilecek en önemli araçtır. Mahkeme mevcut bütün devletleri, yargı sistemlerini insancıl hukuku gözeterek geliştirmeye ve uluslararası suçları ulusal mevzuatlarına dahil etmeye yöneltmede de önemli bir rol oynamıştır. Mahkemenin kuruluş sürecini oluşturan düşüncelerin, bu kapsamda Mahkemeye verilen yetkilerin değişmediği ve olumlu yönde genişletilerek, teminat altına alınarak hayata geçirildiği bir gelecekte geçmişin acı deneyimleri insanlığın utandığı bir hatıra olarak kalacak, aksi takdirde insanlık kendi sonunu kendisi hazırlamaya devam edecektir.

# KAYNAKÇA


AKSAR, Yusuf (2003) Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 52, Sayı: 2. s. 125- 139.

AKSAR, Yusuf (2003) ***Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Usul Hukuku***, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ALİBABA, Arzu (2000) *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu*, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 49, Sayı: 1, Ankara. ss. 181- 207.

ALPYAVUZ, Tolgahan (2009) Soykırım Suçu, ***Deniz Bilimleri ve Mühendisliği Enstitüsü***, Cilt: 5, Sayı: 1, İstanbul. ss. 49- 61.

ARAS, İlhan (2019) ***Arap Baharı: Avrupa Kışı,*** Euro Politika Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2. ss. 31- 32.

ASLAN, M Yasin (2017) ***Uluslararası Ceza Mahkemesi***, 1. Baskı, Bilge Yayınevi, Ankara.

AZARKAN, Abdulezeli (2002) ***Bireyin Cezai Sorumluluğu ve Uluslararası Mahkemeler: Nuremberg ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi***, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora tezi, İstanbul.

BAKIM, Sevi (2013) Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, ***Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi***, Cilt: 19, Sayı: 2. ss. 919- 950.

BAYILLIOĞLU, Uğur (2007) Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 56, Sayı: 1, Ankara. ss. 51- 121.

BEŞİRİ, Arzu (2013) Soykırım ve Soykırıma İlişkin Uluslararası Mekanizmalar, ***Türkiye Barolar Birliği Dergisi***, Sayı: 108. ss. 179- 210.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 08.12.1998 tarihli, 53/105 sayılı kararının orijinal metnine ulaşmak için https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/53.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 08.11.1994 tarihli, 955 sayılı kararının orijinal metnine ulaşmak için https://digitallibrary.un.org/record/198038

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 25.05.1993 tarihli, 827 sayılı kararının orijinal metni için https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf

BOHLANDER, Michael (2007) Uluslararası Ceza Yargısı: Yargısal Seçim, Bağımsızlık ve Etik Sorunları. Çeviri: Erol E, ***Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi***, Ankara, Sayı: 3-4.

BOZKURT, M Uğur (2010) Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi, ***Güvenlik Stratejileri Dergisi,*** Cilt: 6, Sayı: 11. ss. 73- 91.

CARTER, Linda E. (2017). 2021 Yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi, Çeviren: Müslüm Fincan. ***Küresel Bakış: Çeviri Hukuk Dergisi***, Yıl: 7, Sayı: 22. ss. 119- 131.

ÇAKAR, Ayşen Seymen (2012) İnsanlığa Karşı Suçlar, ***Türkiye Barolar Birliği Dergisi,*** Cilt: 25, Sayı: 103. ss. 169- 198.

ÇAKMAK, Cenap (2007) Uluslararası Ceza Mahkemesinin Darfur krizine Müdahil Olması ve ABD'nin Süper güç olarak limitleri, ***Uluslararası Hukuk ve Politika***, Cilt: 3, Sayı: 10. ss. 43- 74.

ÇAYCI, Sadi (2006) İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar ve Batı'nın Politik Hukuk Anlayışı, ***Uluslararası Suçlar ve Tarih***, Sayı: 1. ss. 75- 88.

ÇELİK, Şener (2011) Uluslararası Ceza Mahkemesinin Tutuklama Kararlarıyla İlgili Bir Değerlendirme. ***Güvenlik Stratejileri Dergisi***. Cilt:7. Sayı: 14. ss. 87- 100.

ÇETİN, Müge (2010) Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu, ***Ankara Barosu Dergisi,*** Cilt: 3, Sayı: 68. ss. 355- 360.

ÇINAR, M Fatih (2003) **Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Gelişimi Paralelinde 1998 Roma Statüsü ve Türk Ceza Hukuku**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yöntemi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

ÇOBAN, Ebru (2008) Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği, ***Uluslararası İlişkiler Dergi***, Cilt: 5, Sayı: 17. ss. 47- 72.

DALAR, Mehmet (2016) Suriye'deki Eylemlerin Uluslararası Ceza Mahkemesinde Yargılanması Sorunu, II. Uluslararası Ortadoğu Sempozyumu, ***Kırıkkale Üniversitesi***. ss. 1- 20.

DEĞER, Ozan (2019) Evrensel Muhakeme vs. Emperyal Müdahale: "Adaletin Tecellisi" Namına Uluslararası Ceza Mahkemesine Coup d' Etat, ***Toplum ve Bilim***, Sayı: 149. ss. 129- 146.

DEĞİRMENCİ, Olgun (2007) Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Kararları Işığında Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım Suçu (TCK M. 76), ***Türkiye Barolar Birliği Dergisi***, Sayı: 70. ss. 50- 111.

DEMİR, Ebru (2021) Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcısına Kabul Edilebilirlik Değerlendirmesinde Tanınan Geniş Takdir Yetkisinin Kullanımında Ortaya Çıkan Sorunlar, ***İstanbul Hukuk Mecmuası***, Cilt: 79, Sayı: 4, İstanbul. ss. 1391- 1419.

DOĞAN, Gürkan (2012) Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme, ***Güvenlik Stratejileri Dergisi***, Cilt: 8, Sayı: 15, İstanbul. ss. 55-98.

DÖNER, Ayhan / DABANLIOĞLU ALANUR, Nesrin (2017) Uluslararası Ceza Mahkemesi Karşısında ABD'nin Durumu ve "Madde 98 Antlaşmaları", ***Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: XXI, Sayı: 3-4. ss. 1- 45.

EMİR, Nergiz (2015) Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi Bakımından Saldırı Suçu, ***Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 1, Sayı: 2. ss. 118- 143.

ER, Cüneyd (2005) İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, ***Türkiye Barolar Birliği Dergisi***, Sayı: 60. ss. 169- 188.

GÖKDEMİR, Muratcan (2018) ***Uluslararası Ceza Mahkemesinde Soruşturma Usulü,*** 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul.

GÜL, Yunus Emre (2018) Uluslararası Ceza Mahkemesi ve İnsan Haklarına Katkıları, ***Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi***, Cilt: 3, Sayı: 1. ss. 293- 303.

GÜLLER, Nimet/ ZAFER, Hamide (2006) ***Uluslararası Ceza Mahkemesi El kitabı,*** GSI, Bonn.

IĞDIR AKARAS, Aslıhan (2019) ***Uluslararası Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi İlişkisi,*** Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Isparta.

İSAM, Hayder (2020) ***Uluslararası Ceza Mahkemesinde Savaş Suçları,*** 1. Baskı, Gece Kitaplığı, Ankara.

KAHVAJI, Ali Abdulkadir (2001) ***Uluslararası Ceza Hukuku,*** 1. Baskı, El Halabi Yayınları, Beyrut.

KAPLAN, Fatih Halil (2013) Ruanda ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri Kararlarında Soykırım Suçu, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Cilt: 0, Sayı: 3, ss. 106- 129.

KARAKEHYA, Hakan (2008) Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulanabilir Hukuk, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 57, Sayı: 2. ss. 133- 163.

KARAKEHYA, Hakan (2016) Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine, ***Türkiye Adalet Akademisi Dergisi***, Ankara, Yıl: 7, Sayı: 27. ss. 59- 82.

KARZAOĞLU, Pınar/ ÇATI, Mehmet Osman (2021) İnşacılık Yaklaşımı ve Kavramsal Tartışmalar Çerçevesinde Uluslararası Ceza Mahkemesi, ***Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*** Cilt: 23, Sayı: 1. ss. 391- 414.

KAYA, Burak (2020) Uluslararası Ceza Hukuku'nda Evrensellik İlkesi, ***Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi***, Cilt: 2, Sayı: 1. ss. 46- 61.

KEKEEVİ, Serkan (2018) 1948 Soy Kırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme ve Ermeni Soykırımı İddialarının Analizi, ***Ermeni Araştırmalar Dergisi***, Sayı: 61. ss. 233- 270.

KILIÇ, Ali Şahin (2009) Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 58, Sayı: 3, Ankara. ss. 615- 657.

KILIÇASLAN, Emine (2020) Siyasal İletişim Bağlamında "Arap Baharı" Sürecinden Bugüne Suriye Krizi ve Nato'nun "Akdeniz Diyaloğu" Stratejisi, **Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi,** Cilt: 4, Sayı: 9, ss. 23- 39.

KUL, Muhammet Celal (2016) ***Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Tecavüz (Saldırı) Suçu,*** 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul.

KURŞUN, Günal (2011) ***101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi***, 1. Baskı, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Ankara.

KÜÇÜK, Merve (2022) *Ceza Mahkemeleri Uluslararası Rezidüel Mekanizması,* ***Türkiye Barolar Birliği Dergisi***, Sayı: 158, Ankara. ss. 493- 519.

NİŞANCI, Dilaver (2021) Uluslararası Ceza Hukuku ve Türk Ceza Kanunu Düzenlemesinde Soykırım Suçu, ***Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi***, Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 228- 249.

ÖZASLAN, Bahadır Bumin (2014) Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi Açısından Hocalı Katliamı, ***Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 4, Sayı: 1. ss. 187- 214.

ÖZBEK, Veli Özer/ TEPE, İlker (2015) Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (Reformatio In Peius) Yasağına İlişkin- Öğreti ve Uygulama Boyutlarıyla- Genel Bir Değerlendirme, ***Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, Cilt: 16, Özel Sayı 2014, ss. 3759- 3797.

ÖZKAN, Arda (2016) 21. Yüzyılda Evrensel Bir Yargı Kuruluşu Olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi: Usul Kuralları, Yargılamalar ve Uluslararası Suçlar, ***Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi***, Cilt: 2, Sayı: 12. ss. 175-195.

PARLAK, Türkan Melis (2015) Galiplerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri, ***Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi***, Sayı: 37, İstanbul. ss. 37-53.

POYRAZ, Yasin/ ÖNEN, Ömer Vehip (2019) Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü, ***Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi***, Cilt: 4, Sayı: 1, Ankara. ss. 187- 222.

QASİM, Suhad (2014) ***Savaş Suçları ve Uluslararası Ceza Mahkemesi,*** Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Hukuk Dalında Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

SAFİ, Sibel (2019) Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüs'ünün 31. Ve 33. Maddelerinin insan Hakları Bağlamında Analizi, ***Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,*** Cilt: 24, Sayı: 41. ss. 257- 292.

SARIGÜZEL, Hacı (2013) Uluslararası Ceza Mahkemesi, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Cilt: 0, Sayı: 3. ss. 230- 273.

SHAW, Malcolm N (2018) ***Uluslararası Hukuk***, Çeviri Editörü: İbrahim Kaya, Türkiye Bilimler Akademisi, 8. Baskı, Ankara.

ŞAHİN, Mehmet (2010) Nürnberg Mahkemeleri Üzerine Bir İnceleme, ***Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi***, Cilt: 2, Sayı: 1. ss. 49- 61.

ŞEN, Ersan (2009) ***Uluslararası Ceza Mahkemesi,*** 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

TACAR, Pulat (2007) Soykırım İddiaları Nedeniyle Oluşan Uyuşmazlığın Çözüm Yolları Konusunda Düşünceler, ***Akademik Bakış***, Cilt: 1, Sayı: 1. ss. 1327- 1340.

TAŞKIN, Ozan Ercan (2016) Uluslararası Ceza Mahkemesinde "Dokunulmazlık" Düzenlemesi, ***Türkiye Adalet Akademisi Dergisi***, Cilt: 7, Sayı: 30. ss. 273- 291.

TELLİ, Kutlay (2015) ***Cezasızlık Olgusuna Karşı Uluslararası Ceza Mahkemesi,*** 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

TEZCAN, Durmuş/ ERDEM, Mustafa Ruhan /ÖNOK, Murat (2021) ***Uluslararası Ceza Hukuku,*** 6. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.

TURHAN, Faruk (2000) Eski Yugoslavya Topraklarında İnsanlık Aleyhine İşlenen Suçların Yargılanmasına İlişkin BM Milletlerarası Ceza Mahkemesi, ***Seyfullah Edis'e Armağan Dergisi***, Sayı: 8, İzmir. ss. 333- 365.

***Uluslararası Ceza Mahkemesi Temel Belgeler Derlemesi***, Çeviren: Hivren Özkol/ Gülay Arslan, Kapasite Geliştirme Derneği, Ankara, 2006.

ULUSOY, Orçun (2008) ***Uluslararası Ceza Mahkemesi,*** 1. Basım, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Ankara.

UZUN, Elif (2003) Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü, ***Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt: 3, Sayı: 2. ss. 25-47.

YILMAZ, Esat Mahmut (2011) ***Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu***, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.

ZENGİNKUZUCU, Dikran M (2018) Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi, ***Uluslararası Suçlar ve Tarih***, Sayı: 19. ss. 17- 48.